

МРОІ І ЯВА “ВОСЕНІ-97”

Кірыла ПАЗНЯК: “Сцвярджэнне, што канстытуцыйна-палітычны і эканамічны крызіс, у якім апынулася наша краіна, мае тэндэнцыю да паглыблення, з’яўляецца сёння тым полем, на якім супрацьстаяць улада і апазіцыя”.

5

КЛЕЦКАЕ ЛЕТА

Вершы Леаніда ГАЛУБОВІЧА

8

ЗАВЕЯ

Навела Уладзіміра СЦЯПАНА

9

ВЫЖЫВАННЕ КІНО ЯК МАСТАЦТВА

Сяргей ГАЛАВЕЦКІ: “Людзі кіно мэтанакіравана пільнуюць фестывалі не толькі з-за магчымасці зносінаў. Прадзюсеры іх таксама наведваюць вельмі актыўна, як і крытыкі, і прэса. Не было яе з Беларусі...

А каму, як не прэсе, як не прадстаўнікам Міністэрства культуры, валодаць сітуацыяй. Трэба актыўней прапаноўваць (і прапагандаваць) сябе...

Бо мы ёсць, але нас, нібыта і няма”.

10—11

АД “НЕМАНА” ДА НЁМАНА

Гутарка Эрнеста ЯЛУГІНА
з Алегам ЖДАНАМ

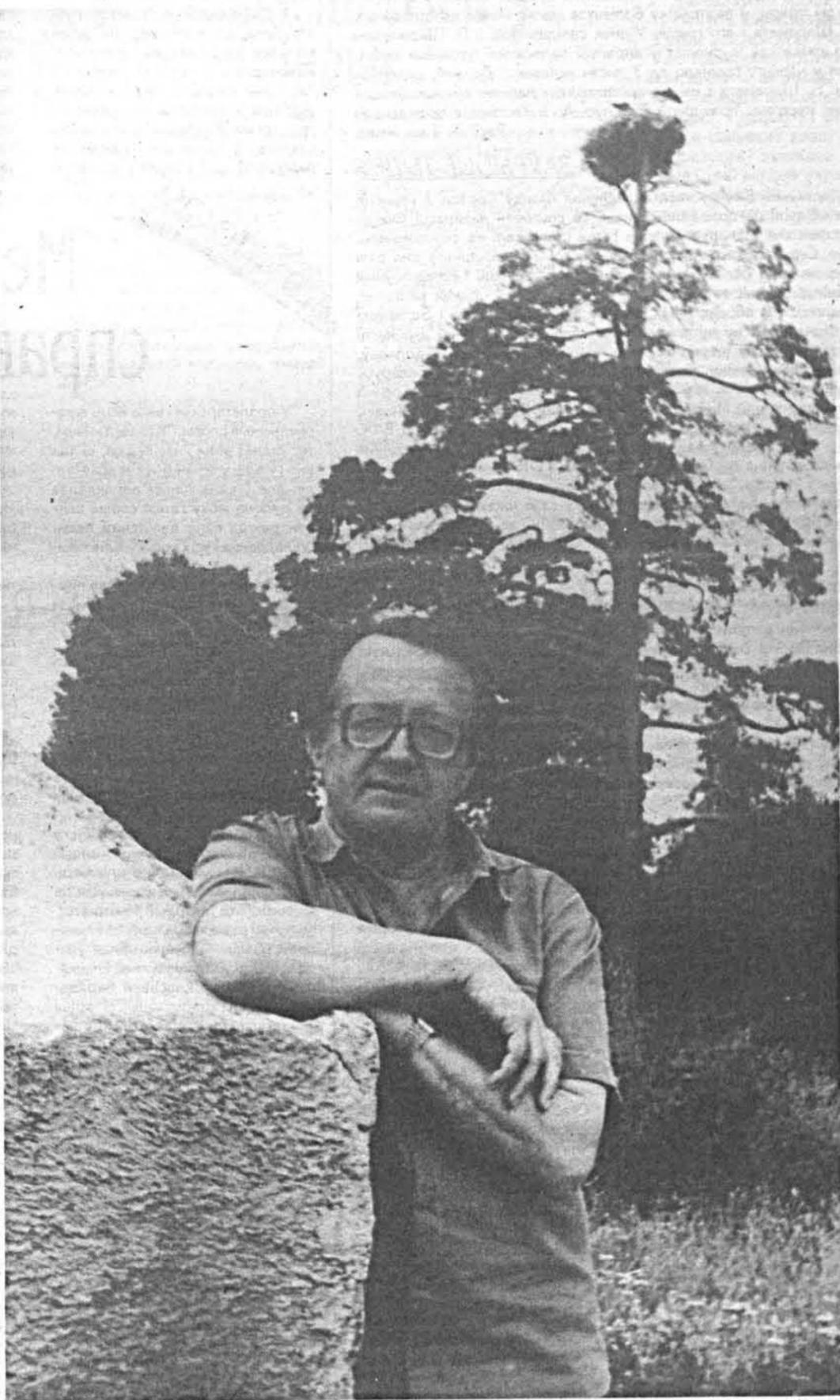
13—14

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы, працягваецца падпіска на “ЛіМ” на чацвёрты квартал 1997 г. Падпіска на тыднёвік можна ў любым паштовым аддзяленні да 10 верасня.

Кошт падпіскі на квартал — 30 тысяч рублёў, на месяц — 10 тысяч.

Наш індекс — 63856.

Алесю Міхайлавічу Адамовічу было 6 усяго 70 гадоў, ды з зямным жыццём развітаўся ён яшчэ ў пачатку 1994 года. Засталіся выдатныя кнігі — як мастацкія творы, так і літаратурна-крытычныя, публіцыстычныя... Засталіся фільмы, пастаўленыя па яго сцэнарыях... Засталася памяць аб яго актыўнай грамадскай дзейнасці ў абарону праўды, чалавечнасці, у абарону будучыні... І ўдзячная памяць засталася — у душах тых, хто добра ведаў

Алеся Міхайлавіча і сябраў з ім... У душах тысяч удзячных чытачоў і глядачоў. Яшчэ застаўся на месцы апошняга прыстанішча валун, на якім выбіта, “Алесь Адамовіч”. Кратка, лаканічна, але гэтага дастаткова, каб ведаць ХТО пад ім спачывае вечным сном.

Матэрыялы, прысвечаныя 70-годдзю з дня нараджэння Алеся Міхайлавіча Адамовіча, чытайце на стар. 6—7.

З кожным годам усё большым святам становіцца ў нас Дзень ведаў — 1 верасня. Хоць прычына для святкавання ўсё менш. Беларусь старэе і гэта відаць па тым, як меншае першакласнікаў у нашых школах. Беларусь старэе і, старэючы, "адмаўляецца" ад роднай мовы. Беларускі-моўных школ і класаў меншае і меншае. І робіцца гэта нібыта дзеля роўнасці моў, дзеля таго, каб ніводзін этнічна рускі чалавек на Беларусі не быў пакрыўджаны. Пра тое, што гэтым самым крыўдзяць беларусаў, якія яшчэ ёсць, — нібыта няма патрэбы думаць, яны з тым звыкліся. Прэзідэнт Беларусі, выступаючы ў Дзень ведаў, зноў падкрэсліў: рускія на Беларусі павінны адчуваць сябе як дома. І ніхто ж не супраць гэтага, але гасцямі на роднай зямлі ўсё больш пачуваюць сябе беларусы, якія яшчэ ёсць... Хіба гэта нармальна? Не, але і ў гэтых варунках не губляецца надзея. Стагоддзямі ідзе змаганне на Беларусі супраць беларускага слова, а яно ўсё жыве. Дык, можа, час глыбінна падумаць і зразумець, што яно на гэтай зямлі вечнае! І надалей не вынішчаць яго, а, нарэшце, пачаць дапамагаць яму...

АКЦЫЯ ТЫДНЯ

Беларускія журналісты ў суботу 30 жніўня правялі мітынг у абарону свабоды прэсы, у падтрымку больш за месяц назад арыштаваных П. Шарамета і яго групы. У знак салідарнасці з П. Шараметам некалькі дзесяткаў журналістаў аправулі паласатыя турэмныя робы. Удзел у мітынгу прыняло да 3 тысяч чалавек... Дарэчы, далейшы лёс П. Шарамета і іншых арыштаваных павінен абмяркоўвацца падчас сустрэчы прэзідэнта Беларусі А. Лукашэнкі з прэзідэнтам Расіі Б. Ельцыным.

ЗАКРЫЦЦЕ ТЫДНЯ

Прадстаўнікі Беларускага аддзялення Фонду Сораса 3 верасня афіцыйна аб'явілі на прэс-канферэнцыі аб спыненні дзейнасці Фонду на тэрыторыі Беларусі. Навіна гэтая стала калі не сенсацыйнай, дык беспрэцэдэнтнай. Прадстаўнікі БФС да апошняга дня вялі перамовы з беларускімі ўладамі з мэтай зняць беспадстаўныя абвінавачванні, якія былі прад'яўлены Фонду. Аднак рашэнне, якое задавальняла б абодва бакі, так і не было знойдзена. І Беларускаму Фонду Сораса, які за тры гады сваёй дабрачыннай дзейнасці на Беларусі ўклаў у гуманітарныя праграмы 13 мільёнаў долараў, вымушаны быў аб'явіць аб сваім закрыцці... Такім чынам, Беларусь стала адзінай краінай на прасторах былога СССР, якой Фонд Сораса не будзе дапамагаць. Міністр замежных спраў Беларусі І. Антановіч, які прымаў удзел у перамовах, адразу пасля абвешчання рашэння БФС аб закрыцці заявіў, што працэдура закрыцця БФС павінна ажыццяўляцца па беларускіх законах і што 3 мільёны долараў "падатку" БФС давядзецца выплаціць... Джордж Сорас, у перададзенай на Беларусь заяве, выказаў сваё шкадаванне ў сувязі з закрыццём БФС, падзякаваў супрацоўнікам БФС за сумленную працу і прафесіяналізм і выказаў надзею, што дзейнасць Фонду ў Беларусі будзе адноўлена.

ЗАТРЫМАННЕ ТЫДНЯ

29 жніўня дэпутат Вярхоўнага Савета Беларусі 13-га склікання Віктар Ганчар быў прымушаны дастаўлены ў Мінскую гарадскую пракуратуру ў якасці "подозреваемого в совершении преступления". Віктар Ганчар "падазраецца" ў паклёпе на службовую асобу і лжывых абвінавачваннях гэтай асобы ў злачынстве. Што за асоба маецца на ўвазе становіцца зразумелым з назвы камісіі, якую ўзначальвае дэпутат у ВС: Камісія па прававой ацэнцы парушэнняў Канстытуцыі і законаў прэзідэнтам Беларусі. Камісія падрыхтавала заключэнне, у якім зафіксавана 156 незаконных, з яе пункту гледжання, указаў і распараджэнняў А. Лукашэнкі... Пасля допыту В. Ганчар быў адпушчаны. Амаль забыты ўжо палітык намаганнямі ўладных структур зноў выводзіцца ў героі.

ПАПЯРЭДЖАННЕ ТЫДНЯ

Нястомны старшыня камітэта па бяспецы Дзярждумы РФ В. Ілюхін на спецыяльнай прэс-канферэнцыі ў Маскве заявіў, што некаторыя "закежныя арганізацыі" плануюць гэтай восенню правесці на тэрыторыі Беларусі новыя правакацыі — "ад вулічных беспарадкаў і падпалаў да дыверсій", а таксама рыхтуюць... замах на жыццё прэзідэнта Беларусі. Памятаецца, падобныя папярэджанні былі ўжо і раней. І не спраўдзіліся яны, пэўна ж, толькі таму, што В. Ілюхін іх загадзя выкрыў...

ЧУТКА ТЫДНЯ

Маскоўскія газеты паведамілі, піша "Свабода", што А. Лукашэнка запрасіў наведаць Беларусь былога шэфа службы бяспекі прэзідэнта Расіі, аўтара нашумелай выкрывальнай кнігі Аляксандра Каржакова. У Беларусі яму нібыта можа быць прапанавана праца па спецыяльнасці і, адпаведна, магчымаць збору матэрыялу (фактуры) для новых цікавых (скандалічных) мемуараў.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

"Народная воля" 2 верасня г.г. надрукавала артыкул А. Фядуты "Мы жывём, пад сабою не чуя страны..." Можна па-рознаму ставіцца да папрокаў і абвінавачванняў, выказаных аўтарам на адрас беларускай інтэлігенцыі і ў першую чаргу — пісьменнікаў. Можна аспрэчваць іх, не пагаджацца, даказваць ледзь не адваротнае на фактах і прыгавдаць аўтару зусім нядаўняе мінулае. Але, як бы ні прыкра было, цяжка не пагадзіцца з адным: усім нам трэба быць больш гнуткімі і чуйнымі, трэба ўмець працаваць дзеля будучыні ў тых умовах, якія ёсць і з тым народам, які маем, працаваць на заўтра, бо сёння мы збіраем ураджай таго, што было пасеяна ўчора...

ПРАБЛЕМА ТЫДНЯ

Бацькі, якія выправілі дзяцей у школу, нечакана сутыкнуліся з не дужа прыемнай праблемай: аказваецца купляць сваім школьнікам трэба было дзённікі "новага ўзору" — з гербам і сцягам, картай і вершам (гімнам?) незалежнай Беларусі. Прычым, у многіх школах бацькоў прымушаюць замяніць дзённікі настаўнікі, настаўнікаў рабіць гэта — дырэктары школ, а дырэктары... Не абыходзіцца і без невялікага канфузу: у "новых" дзённіках надрукаваны правы і абавязкі вучняў, адзін з пунктаў якіх сведчыць, што вучні, паводле Закона аб адукацыі, маюць права на бясплатнае карыстанне падручнікамі і вучэбнымі дапаможнікамі. Якраз гэтак "права" сёлета павольна і пачало ліквідавацца...

Вось і скончылася бестурботнае пара-школьных каникулаў. 1 верасня за парты села 145 тысяч першакласнікаў, а ўсяго ў нашай краіне налічваецца больш за паўтара мільёна школьнікаў. Праўда, апошнія гады колькасць дзяцей, якія ідуць у першы клас скарачаецца, і калі параўнаць з 1995 годам, то гэтая лічба скарацілася на 13 тысяч. У бліжэйшыя пяць-дзесяць гадоў, па інфармацыі міністра адукацыі, колькасць школьнікаў зменшыцца на 30 працэнтаў. Да ўсяго, на Беларусі на сённяшні дзень не хапае 400 настаўнікаў замежных моў і 80 — фізкультуры.

Новы навучальны год для школьнікаў пачаўся з новаўвядзення — за падручнікі трэба плаціць. У малодшых класах каля 100 тысяч рублёў, у старэйшых і выпускнікоў — па 200—300 тысяч.

У Дзень ведаў прэзідэнт рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка наведаў дзве школы. Адна з іх — новабудова ў сталіцы, другая — сярэдняя школа ў Мінскім раёне. Адбылася сустрэча прэзідэнта з педагогамі Кастрычніцкага раёна сталіцы. У сваім выступленні ён падкрэсліў, што з гэтага года сфера

адукацыі, разам са сферамі аховы здароўя, культуры і спорту, становіцца прывірытанай у сацыяльнай палітыцы дзяржавы. Адною з галоўных задач па ўдасканаленні айчынай сярэдняй адукацыі будзе маючая адбыцца рэформа школы. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што ўважліва вывучыць і адобрыць праект

рэформы. Разам з тым прэзідэнт краіны лічыць, што адбывацца яна павінна эвалюцыйным, а не рэвалюцыйным шляхам. Адаючы належнае прафесіянальнай самаахвярнасці педагогаў, кіраўнік дзяржавы звярнуў увагу на тое, што ў школе ў першую чаргу неабходна выхоўваць патрыётаў сваёй Айчыны.

АДГАЛОСКИ

Менталітэт — справа далікатная

У пралетарскім гімне ёсць афарыстычныя словы: "Кто был ничем, тот станет всем". Не ведаю, ці так яно гучыць у французскім арыгінале, але ў кананічным перакладзе на рускую мову гэтыя словы канцэнтруюць сэнс ваяўнічай песні "галабранцаў усіх краін". Калі прыняць прыгаданьне словы на веру і ўспрыняць іх як непазбежную перспектыву (прычым, у сусветным маштабе!), дык варта жахнуцца і паспачуваць нашчадкам.

У гісторыі безліч выпадкаў, калі сітуацыя, выкліканая разбурэннем звыклага грамадскага і жыццёвага ладу, выносіла на вяршыню ўлады нікім не прагназаваных лідараў. Для таго з іх, хто над усім меў пераважнае жаданне толькі магчымай шабляй, мірныя справы заўсёды здаваліся сумнымі і нецікавымі. Так людзі, што прыйшлі з вайны, часта не могуць знайсці сябе ў мірным будаўніцтве, увесь час шукаюць бойкі і, не знаходзячы, правакуюць яе самі. Гэта не толькі менталітэт, не толькі рыса характару, але і цвярозны разлік: "рэвалюцыйная ўлада" аб'ектыўна зацікаўлена ў пашырэнні фронту "класавай барацьбы", бо пры стабілізацыі сітуацыі яна губляе электарат. Толькі ствараючы новых і новых ворагаў, можна здзейсніць стары як свет прынцып "падзяляй і пануй".

У нашай краіне выканаўчая ўлада заносіла ў намінацыю "ворагі" апазіцыю БНФ у папярэднім Вярхоўным Саветаў, потым Вярхоўны Савет увогуле, потым, з-за адсутнасці ў Вярхоўным Саветах XIII склікання сяброў БНФ, сацыял-дэмакратаў і "грамадзян", потым усіх дэ-

путатаў, хто стаяў за Канстытуцыю 1994 года, цяпер ідзе гаворка аб магчымым роспуску "Нацыянальнага сходу".

Пабывалі "ў ворагах" прадпрымальнікі, свабодныя прафсаюзы, банкіры самых розных рангаў, міністры абароны і ўнутраных спраў і, зразумела, "нячэсныя" журналісты.

Ва ўсім свеце (маецца на ўвазе цывілізаваная частка свету) журналістаў у часе дэманстрацый паліцыя ахоўвае, у нас жа акрэдытацыйная картка на шыі і фоткамера ў руках для міліцыі — гэта ўжо, як кажуць, "наводка". Але тое, што ўлады здзейснілі ў адносінах да Паўла Шарамета і ягоных калег з ГРТ, нават для нашых палітычных шырот успрымаецца як нонсенс.

Канфлікт набыў міжнародны рэзананс, у яго аказаліся ўцягнутымі Летува і Расія. І хоць для расійскіх уладаў геапалітычныя інтарэсы даражэй за чалавечыя жыцці (што яскрава паказала вайна ў Чачні), у дадзеным выпадку расійскі прэзідэнт, ратуючы свой твар, быў вымушаны санкцыянаваць жорсткія заявы ў адрас беларускага кіраўніцтва; прэзідэнт намякнуў, што такія дзеянні самыя блізкія саюзніку стварае для Расіі, яе міжнароднага іміджу праблемы; што, зрэшты, магчымыя санкцыі... І гэта, дарэчы, у той момант, калі Масква адным паваротам "газпрамаўскага" вентыля мае, здавалася б, магчымаць спыніць усю беларускую прамысловасць.

Здавалася б, ну колькі чытачоў у той незалежнай і адносна незалежнай беларускай прэсы? "Элек-

тарат" не чытае "Свабоду", а пра "Белорусскую деловую газету" альбо "Нашу Ніву" дык, мабыць, і не чуў. Па ГРТ электарат глядзіць толькі "мыльныя" серыялы. Чаго хвалявацца? Але сама наяўнасць альтэрнатыўнай думкі, думкі, адрознай ад ягонай асабістай, для чалавека, выхаванага савецкім ладом, здаецца крываўным.

Ва ўмовах летняга зацішша на мінскіх вуліцах улада сама правакавала апазіцыю да актыўнасці. Сведчанне гэтаму — мітынг у абарону свабоды слова, што адбыўся ў мінулую суботу. Ад людзей, перажываюць вайну, я чуў, што партызанскі рух, супраціўленне нарадзілася зусім не з савецкага патрыятызму, а як рэакцыя на жорсткасць акупантаў. Яна прымушала брацца за зброю нават тых, хто напачатку ўспрыняў прыход германскага вермахта як вызваленне ад калгаснага ярма.

Без аніякай паралелі я проста нагадаю гісторыю. Менталітэт — справа далікатная. У часе другой сусветнай вайны ад традыцыйнай беларускай "ціхамірнасці" і памяркоўнасці нават каліва не засталася.

Статус журналіста нібыта прадугледжвае неўмяшанне ў палітыку на чымсьці баку, бо палітычная заангажаванасць вядзе да тэндэнцыйнасці ў асвятленні падзей. Але самі ўлады амаль штодзённа прымушаюць журналістаў рабіць выбар, а для тых з іх, хто адпавядае прафесіі, выбар гэты заўсёды будзе на карысць свабоды слова.

П.ВАСІЛЕЎСКИ

КУЛЬТУРА

Пленэр у Дудутках

Як вядома, чатыры краіны СНД — Беларусь, Казахстан, Кыргызстан і РФ у свой час абвясцілі намер інтэгравацца больш шчыльна, чым астатнія ўдзельнікі Садружнасці. У выніку створаны Інтэграцыйны Камітэт, які вырашыў, што 1997 год будзе годам Фестывалю творчасці маладых, які пройдзе па ўсіх чатырох краінах. Палова намячанай праграмы ўжо рэалізавана. У чэрвені ў Расіі, у Паленаве — Тарусе дзейнічала Творчая школа маладых дараваняў, а ў ліпені ў Беларусі, у Дудутках — сядзібе вядомага публіцыста, а цяпер вядома-

га прадпрымальніка Яўгена Будзіна прайшоў пленэр маладых скульптараў. У верасні маюць адбыцца пленэры маладых мастакоў у горадзе Ош на возеры Ісык-Куль (Кыргызстан) і ў Алматы (Казахстан). А на заканчэнні, як было пры СССР, будзе вялікі канцэрт і вялікая выстава ў Маскве ў снежні.

Мяркуючы па тым, як плённа працавалі ў Беларусі маладыя скульптары з чатырох краін, такія імпрэзы варта ладзіць і ў будучым. Адзіная культурная прастора — гэта тое, што не замянае суверэнітэту і дазваляе мець нармальныя

стасункі з суседзямі, блізкімі і далёкімі.

Для скульптараў з Кыргызстана і Казахстана пленэр быў, дарэчы, і добрай школай. Бо ў іхніх краінах дрэва не лічыцца традыцыйным матэрыялам, і тут, у Беларусі, яны мелі магчымаць выявіць саміх сябе ў новай якасці.

Рэальны вынік пленэру — творы сучаснай скульптуры, што цяпер упрыгожваюць сядзібу Будзіна. Яны робяць яшчэ больш прывабным гэты азсіс капіталізму ў краіне "рынковага сацыялізму".

П.В.

Мастаку, настаўніку, грамадзяніну

У Магілёве працягваецца Другі міжнародны пленэр па жывапісе імя В.К. Бялыніцкага-Бірулі, прысвечаны 125-годдзю з дня нараджэння слаўтага мастака. Нагадаем, што ідэя ўшанавання такім чынам класіка беларускага жывапісу належыць Паўлу Васільевічу Масленікаву (1914—1995), які, на жаль, недажыў да рэалізацыі сваёй ідэі. Як і Бялыніцкі-Біруля, народны мастак Беларусі Павел Масленікаў родам з Магілёўшчыны. Падчас сваёй апошняй у жыцці, шостага персанальнай выставы, што была прысвечана 80-годдзю з дня нараджэння (1994 год) і праходзіла спачатку ў Мінску, а потым у Магілёве, мастак здзейсніў грамадзянскі ўчынак, які цалкам адпавядае ягонаму характару і светапогляду — усе творы з той выставы падарыў роднай Магілёўшчыне. А гэта 126 твораў — бадай, лепшае з таго, што створана Паўлам Васільевічам. Кіраўніцтва Магілёўшчыны прыняло мудрае рашэнне захаваць гэтую калекцыю цэльнай, не драбніць яе, не размяркоўваць па розных музеях. Так у абласным мастацкім музеі ўзнікла Карцінная галерэя П.В. Масленікава. Адбылося гэта яшчэ пры жыцці мастака. А пасля ягонай смерці сям'я перадала Магілёўскаму мастацкаму музею яшчэ некалькі дзсяткаў жывапісных твораў Паўла Васільевіча.

1 верасня ў культурным жыцці Магілёва, усёй краіны адбылася важная падзея. Перад мастацкім музеем, пад дахам якога працуе галерэя Масленікава, адкрыты помнік-бюст народнаму мастаку Беларусі. Аўтар помніка скульптар Уладзімір Лятун, які добра ведаў Паўла Васільевіча пры жыцці. Ляліў не па фатаграфіі, а па ўспамінах, таму і партрэт атрымаўся надзвычай выразны. Ва ўрачыстай імпрэзе бралі ўдзел мастакі, якіх сабраў пленэр, кіраўніцтва горада і вобласці, госці з Мінска, сваякі,

сыяры і вучні Паўла Васільевіча.

У гэты дзень нібыта другое нараджэнне перажыла галерэя Масленікава. Яе памяшканне аздоблена па арыгінальным праекце і абсталявана на ўзроўні лепшых сусветных узораў. Я не памылюся, калі скажу, што на сённяшні дзень такое музейнае памяшканне ў Беларусі адзінае. Нешта падобнае можна паўтарыць і ў іншых гарадах Беларусі (ці мала ў нас мастакоў, вартых удзячнай памяці нацыі!) — але пераўзыхіці магілёўцаў будзе цяжка.

6 верасня канчаецца магілёўскі этап пленэру імя Бялыніцкага-Бірулі, пачнецца расійскі, чыарскі. А вынікі творчай працы будуць падведзены 21 верасня.

П.ВАСІЛЕЎСКИ

На здымку: скульптар Уладзімір Лятун побач са сваім творам — помнікам П. Масленікаву. Фота А.СПРЫНЧАНА

Дваццаць з пяцідзесяці

Мастаку Віктару Барабанцаву пяцідзят год, дваццаць з іх аддадзены выяўленчаму мастацтву.

Нарадзіўся ў Гомелі, вучыўся ў Мінскай мастацкай вучэльні і на аддзяленні манументальнага жывапісу тэатральна-мастацкага інстытута. Потым працаваў на мастацкім камбінаце, рабіў сграфіта, вітражы, мазаікі. Браў удзел у рэспубліканскіх выставах, меў выставы персанальныя, бываў у далёкім замежжы. Звычайная біяграфія...

У апошнія гады, як і многія ін-

шыя манументалісты, з-за адсутнасці заказаў пераарыентаваўся на станковы жывапіс. Ягоныя краявіды, бадай, найбольш цікавая частка экспазіцыі, што адкрылася ў сараду ў Палацы мастацтваў з нагоды юбілею мастака. Многія творы Віктара Барабанцава прысвечаны гісторыі Беларусі, на многіх прысутнічае традыцыйная "адрэджэнская" арыбутыка. Станковы жывапіс мастака ўспрымаецца як эскізы да манументальных роспісаў.

П.ВАСІЛЕЎСКИ

Шэсць дзён у ... Індыі

Каб пазнаёміцца лепш з гэтай экзатычнай краінай, мінчанам і гасцям беларускай сталіцы не трэба было збірацца ў далёкае, а як для сённяшняга часу дык не такое і таннае, падарожжа. Дастаткова было наведаць мерапрыемствы, якія праводзіліся ў сувязі з Тыднем Індыі ў Мінску. Яны былі прымеркаваны да 50-годдзя незалежнасці Індыі, якое спаўняецца сёлета, а мэтай сталіся паказаць, чым жыве гэтая краіна, далучыць беларусаў да яе шматвяковай культуры, традыцый.

На працягу двух дзён у Палацы культуры "Юнацтва" выступаў вядомы ансамбль музыкі і танца "Ланга", які прыехаў з індыйскага штата Раджастан. А гэта была магчымасць атрымаць уяўленне аб на-

родным мастацтве гэтага кутка Індыі. А вось танцавальны калектыў "Сурбі Анжالی" выступаў у памяшканні Таварыства дружбы з замежнымі краінамі. Там можна было пазнаёміцца і з лепшымі індыйскімі кінастужкамі "Раджа", "Анкур", "Спарш". А ў індыйскага кіно, як вядома, вельмі шмат прыхільнікаў ды і фільмаў у некаторых выпускаецца нямала — па некаторых звестках адзін фільм у ...дзень.

У рамках Тыдня чыталіся лекцыі, прысвечаныя гэтай краіне, праходзілі вечары, на якіх гучалі творы індыйскіх літаратараў. Не забыты былі і прыхільнікі індыйскай моды, для якіх у тым жа Палацы "Юнацтва" дэманстравалася сучаснае адзенне з гэтай краіны.

Н. К.

Кніга, якая ёсць

Падгол Уладзімер. Фантасмагорыя. Мінск, 1997.

Даводзілася мне чытаць кнігі ў розным выглядзе. І старажытныя фаліянты, пераплачаныя ў скуру, і маленькія кнігі з памер пазногця, кнігі, надрукаваныя на добрай глянцавай паперы і на таннай газетнай. Але прагрэс імкліва ідзе наперад, і вось, ужо ходзіць па руках кніга У. Падгола ў выглядзе камп'ютэрнай дыскеты, у якую аўтар мае мажлівасць час ад часу ўносіць праўкі, якія яму даспадобы. Ёсць некалькі такіх дыскетаў — вось вам і пачатковы наклад.

Кніга, трэба адзначыць, грунтоўна адрэцэнзавана. Сярод рэцэнзентаў і В. Быкаў, і Р. Барадулін, і А. Марачкін. Рэцэнзенты не толькі прафесійныя пісьменнікі, але і мастакі, і медыкі, і фізікі. Такое шырокае кола рэцэнзентаў дазваляе жанр твора, які можна акрэсліць як фантасмагорыя, ці антыўтопія, дзеянне ў якой сутучна палітычнаму жыццю нашага часу. Таму, мяркую, рэцэнзентаў у гэтага твора будзе столькі, колькі і чытачоў, бо ўсе мы бачым што робіцца на нашых вачах, і, чытаючы кнігу У. Падгола, нават незалежна ад сваёй волі, будзем пагаджацца з аўтарам, ці не, будзем горка смяцца ці сумна ківаць галавой: так, так, гэта з намі, гэта ў нас.

Пэўны час, як і пэўны лад жыцця патрабуе пэўнага жанру. Што ж там фантасмагарычнага можна сёння напісаць пра тую Польшчу ці Летуву, ці пра палякаў і літоўцаў? Ды нічога. А пра нас? Кенская казка, благі сон... Па беларускай мове топчуча бліскучымі туфлямі расейскія палкоўнікі, працягваюць тлуміць ачмурэламу пасля саветаў народу галаву, і таму прароцтва аўтара, калі справа пойдзе так і далей, не падаюцца зусім нерэальнымі: "Из белорусского языка оставить только слово Батька. Из русского изъять слова ОРТ, НТВ, вместо них ввести слова БТ, БТР"...

Разнастайная моўна-стыльвая структура твора. Вымысел мяжуеца з праўдай, стыль сухога дакумента ці газетнага паведамлення імкліва пераходзіць у рыфмаваную прозу, беларуская мова змяняецца на расійскую, ангельскую, трасянку, а лірычны апавед на жорсткі сцёб. На адной старонцы твора апавядаецца пра шчырае, лірычнае каханне Князя да ягонай жонкі, а на другой даецца апісанне герба саюз дзвюх дзяржаў, у якім "крепость союза символизирует колючая проволока, изыячно обвивающая венки из колосьев".

Згадаем, што "1984" Оруэла ўзнік як рэакцыя на камуна-фашысцкія дыктатуры падчас 40-х гадоў, "Выспа Крым" Аксёнава — на таталітарны брэжнеўскі саюз 70-х. А вось ці стане "Куля для прэзідэнта" дастойным помнікам нашай эпохі, нашага беларускага жыцця, пакажа час. А пакуль што пачатак існавання твора, першыя ўрыўкі з якога надрукаваны ў віцебскай газеце "Выбар" і былі канфіскаваны ў рэдактара Б. Хамаіды АМОНам, паказвае, што гэтае жыццё будзе бурлівым і цікавым.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Здзекі ўяўныя і сапраўдныя

Ад газеты "Славянскі набат", якую заснаваў Камароўскі рынак, нічога спрыяльнага для беларушчыны я, шчыра кажучы, і не чакаў. І ўсё ж купіў другі яе нумар, убачыўшы ў ім артыкул члена-карэспанданта Нацыянальнай АН Беларусі А. Жураўскага "Здзекі над мовай". Можна, падумалася, Аркадзь Іосіфавіч нагадавае чытачам пра шматпакутнасць нашай мовы і скажа важкае слова ў яе абарону, выступіць супроць адкрытай яе дыскрымінацыі? Але я памыліўся. І справа не ў тым, што не спраўдзіліся мае спадзяванні наконт зместу матэрыялу. Уразіла пазіцыя вядомага беларускага мовазнаўцы, падыход да наддзённых праблем выжывання і захавання роднага слова. Як вынікае з яго разважанняў, "колькасць карыстальнікаў (г. зн. носьбітаў. — Г. Л.) беларускай мовы" зніжаецца адно толькі з-за крытычнага стаўлення да рэформы правапісу 1933 года часткі інтэлігенцыі на Беларусі, і непрымання яе ўвогуле нашымі суродзічамі за мяжой. Прынамсі, якія-небудзь іншыя прычыны цяперашняга гаротнага стану роднай мовы не падаюцца.

Доўгі спіс атрымаецца, калі пералічваць усіх, каго аўтар "Славянскага набата", нібы абвінаваўца на судовым працэсе 30-х гадоў, выкрывае і асуджае за надуманыя ім "здзекі над мовай". Побач з "замежнымі антысаветчыкамі", "беларускімі калабарантамі", "фашысцкімі прыслужнікамі часу акупацыі" (сярод апошніх Н. Арсеннева, Я. Запруднік, М. Сяднёў...) або пра "эмігрантамі" (В. Кіпель, А. Калубовіч, Л. Геніюш), фігуруюць тутэйшыя, не заўсёды канкрэтна названыя злоснікі. Ураджае шырокі іх ахоп: ад "мінскіх рэзідэнтаў" беларускай службы радыё "Свабода" да былога міністра замежных спраў П. Краўчанкі і ад тыднёвіка "Літаратура і мастацтва" да Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Адных (галоўным чынам, зарубежных беларусаў) Аркадзь Іосіфавіч абвінавачвае ў тым, што яны ўжываюць дарэформенны правапіс Б. Тарашкевіча і выдаюць на ім "вялікую колькасць друкаванай прадукцыі", а другіх (мясцовых

рупліўцаў на ніве нацыянальнага Адраджэння) дакарае за "захалпенне мовай беларускай эміграцыі", "намаганні па пашырэнні моўных норм эмігранцкага друку", "замацаванне" іх у нашых СМІ і г. д.

Не абыходзіцца і без фразы — калісьці абавязковай у такіх выпадках — пра "законнае абурэнне жыхароў Беларусі", асабліва супраць радыёперадач "Беларускай маладзёжнай". Гэта ж трэба! Прайшло больш за тры гады, які вымусілі замаўчаць папулярную радыёстанцыю, а яе перадачы ўсё яшчэ "выклікаюць" (менавіта так напісана) гнеў у працоўных. Моцнае абурэнне, помніцца, было сапраўды, пра гэта пісалі і за мяжой, але з іншай нагоды — адлучэння ад эфіру журналістаў, якія імкнуліся абудзіць нацыянальную самасвядомасць беларусаў.

Не раз і не два ў артыкуле перакрываюцца або замоўчаюцца даўнія і нядаўнія факты. Гаворачы аб працы спецыяльнай правапіснай камісіі, створанай пры Інбелкультзе ў 1927 годзе, А. Жураўскі "забыўся" на лёс як большасці яе членаў, якіх рэпрэсіравалі, так і падрыхтаванага імі праекта правапісу, аб'яўленага "нацдэмаўскім". Падобным чынам ён абыходзіць і з "Дзяржаўнай праграмай развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР", прынятай у 1990 годзе. Чытачы не даведліся з артыкула, чаму яна "наспяхова" правалена, а таксама пра ролю ў гэтых абставінах урада, які павінен быў штогод разглядаць ход яе выканання.

Прадузята паставіўся А. Жураўскі і да выдання брашуры Станіслава Станкевіча "Русіфікацыя беларускай мовы ў БССР", дзе зроблена аб'ектыўная ацэнка моўнай сітуацыі ў 50-х — на пачатку 60-х гадоў. Не сказаўшы ніводнага слова пра змест працы і пра навуковую дзейнасць яе аўтара, ён прадстаўляе апошняга толькі як "колішняга бургамістра горада Барысava часоў акупацыі". Чаму б, дзеля справядлівасці, не паведаміць тады маладасведчаным у гэтай справе чытачам і аб тым, што С. Станкевіч усё рабіў, каб дапамагчы мірным грамадзянам пазбегнуць ня-

мецкай расправы? Хто, калі не ён, выратаваў, у прыватнасці, старшыню Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларусі Міхася Клімковіча? Пра гэта гаворыцца, са спасылкай на адпаведныя сведчанні, у прадмове названай брашуры.

Як сталы чытач "ЛіМа" ведаю пра актыўную працу штотыднёвіка па наданні нашай мове статусу дзяржаўнай. Аркадзь жа Іосіфавіч заўважыў у тыднёвіку канца 80-х гадоў "жорсткую крытыку" правапіснай рэформы 1933 года. Для доказу ён падае дзве выхалпеныя з кантэкстаў ананімныя цытаты. Пошукі дапамаглі высветліць, што адна з вытрымак узятая з уступнага слова на пленуме праўлення СП БССР тагачаснага першага сакратара праўлення Ніла Гілевіча ("ЛіМ" за 13 лістапада 1987 года). Чаму ж няма спасылкі на выступоўца? Можна, апанент газеты творчай інтэлігенцыі прыйшоў да думкі: адкрыта прылічыць Ніла Гілевіча да зневажальнікаў роднага слова — гэта ўжо празмерна? Як кажуць у народзе, ні ў якія вароты не лезе. Да таго ж вымаўлены ў той прамове дзве-тры фразы пра шкоду, якую нанесла мове ліквідацыя абазначэння мяккасці зычных гукаў на пісьме, нельга абвергнуць, бо яны адпавядаюць ісціне. Пра гэта ж, а таксама аб правапісе перададзенага "я" ("бяз гэтага", "ня буду") разважваюць у сваім лісце ў рэдакцыю У. Арлоў і яшчэ 14 дзёнаў культуры, з якога вылісана другая цытата (нумар за 16 верасня 1988 года). Ніякіх "суровых перасцярог" у ім няма; зрэшты, — чым чорт не жартуе! — ці не напалохла А. Жураўскага такая заўвага аўтара ліста: "...мова — не манопалія мовазнаўцаў?"

Даўно сціхла арфаграфічная дыскусія ў друку — здаецца, неўзабаве пасля рэспубліканскай навуковай канферэнцыі па праблемах беларускага правапісу (лістапад 1992 года), якая, дарчы, адзначыла, што ўрадавы дэкрэт ад 26 жніўня 1933 года быў фактам палітычнага ўмяшання ў моўны працэс (гэтае меркаванне ў артыкуле, само сабой, праігнаравана). Амаль не засталася на Беларусі і перыядычных выданняў,

якія друкуюцца на "тарашкевіцы" (штотыднёвік "Наша ніва" — адзін з тых магікан — аб'явіў пра пераход на "мясцоўную пэрыядычнасць"), а гэтых жа замежных газет і часопісаў у продажы больш не відаць. Па нацыянальным радыё ўжо не гучыць "любімае калабарантам" і, мажліва, таму нялюбое А. Жураўскаму слова "спадар". Кнігі ж эмігрантаў "з захаваннем усіх моўных асаблівасцей" і раней жа выдаваліся ў нас з макава зерне... Такім чынам, ідучы за логікай аўтара "Славянскага набата", можна лічыць, што ўрэшце з'явіліся больш спрыяльныя ўмовы для росту "колькасці карыстальнікаў беларускай мовы", павышэння яе грамадскага прэстыжу.

А што ў рэчаіснасці? На вялікі жаль, сённяшняе становішча беларускай мовы выглядае значна горшым, чым яно было да прыняцця моўнага закона, бо апошнія два-тры гады сфера ўжытку роднага слова мэтанакіравана зводзіцца на нішто. Вось гэта і ёсць сапраўдны і самы абуральны здзек не толькі над мовай, але і над яе носьбітамі.

Ці ведаеце вы, паважаны Аркадзь Іосіфавіч, што ў далёкім канадскім горадзе Таронта ёсць дзве беларускія школы (ва ўсёй Канадзе жыве каля 100 тысяч нашых суайчыннікаў), а ў родным амаль двухмільённым Мінску не засталася ніводнай беларускай школы? Пэўна, усё ж стаўленне да таго аб іншага правапісу не можа служыць крытэрыем павагі да самой мовы. Адны не вельмі пачіва гледзяць на "наркомаўку", але захоўваюць у асяроддзі дыяспары мову сваіх продкаў, а другія пакланяюцца той "наркомаўцы", нібы боскаму стварэнню, але абыхава назіраюць, як гіне гэтая мова на зямлі, дзе яна нарадзілася.

... Што б там ні было, я салідарны з Генадзем Бураўкіным, які ў адным са сваіх вершаў упэўнена напісаў — усклікнуў! — што наша родная мова

Тых, што з мякінаю ў галаве, Перажыве!..

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

На найлепшай з дарог...

Славіцца нарачанскі край талентамі. Зямля Максіма Танка — гэта і родныя мясціны вядомага празаіка Адольфа Варановіча. Тут ён нарадзіўся ў вёсцы Мікольцы Мядзельскага раёна, у 1957 годзе скончыў Мядзельскую сярэднюю школу, адсюль падаўся ў вялікі свет. І цяпер любіць Адольф Усцінавіч вырывацца з гарадскога тлуму, наведацца ў родныя Мікольцы, сустрэцца з землякамі. А на зямлі маленства А. Варановічу не толькі цудоўна пішацца, але і — малюецца. Ён у свой час скончыў Мінскае мастацкае вучылішча і хоць не стаў прафесійным мастаком, але з жывапісам не развітаецца.

Гэтая паездка да землякоў была для А. Варановіча асабліва хваляючай, а стала асабліва памятнай. Адольфа Усцінавіча запрасілі на сустрэчу супрацоўнікі Мядзельскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Максіма Танка. А паехаў ён не адзін — з сабрамі-літаратарамі Сяргеем Законнікавым, Іванам Стадольнікам і са сваёй жонкай Тамарай. Пабывалі ў вёсцы Мікольцы, наведаліся ў танкаўскую Пількаўшчыну, дзе на мясцовых могілках ушанавалі памяць неўміручага пясняра нарачанскага краю і ўсёй Беларусі.

А пасля была сустрэча ў актавай зале Мядзельскай сярэдняй школы N 1 імя Уладзіміра Дубоўкі. На вечарыну, якая называлася "А найлепшая тая дарога, што вядзе да бацькоўскага парога", сабраліся вучні старэйшых класаў усіх трох сярэдніх школ раённага цэнтра, прыйшлі настаўнікі, аднакласнікі віноўніка ўрачыстасцяў.

Знамянальна, што гэтая сустрэча была прымержавана да 1 верасня — Дня ведаў. У гэты дзень і вялася гаворка пра літаратуру, як невычэрпную крыніцу ведаў, пра творчасць сучасных пісьменнікаў. І, канечне ж, у цэнтры ўвагі была творчасць А. Варановіча. А лепш пазнаёміцца з напісаным ім дапамагалі кнігі, публікацыі ў газетах і часопісах, што былі прадстаўлены на спецыяльнай выставе.

Ключык

ад дзіцячых сэрцаў

Класіка дзіцячай літаратуры з 1989 года выходзіць у выдавецтве "Юнацтва" ў серыі пад назвай "Залаты ключык". За гэты час юныя чытачы змаглі пазнаёміцца з не адным дзесяткам кніг, змест якіх склалі лепшыя творы як беларускіх, так і замежных пісьменнікаў. Чарговым у "Залатым ключыку" стаў аднатомнік выбраных твораў Змітрака Бядулі, на якіх выхоўваецца ўжо не адно пакаленне. Назву кнізе дала казка "Сярэбраная табакерка", а поруч з ёй змешчаны апавяданні, у тым ліку і такія, што даўно сталі класікай, — "Пяць лыжак заціркі", "Малыя дрывасекі" і іншыя.

Дом

пад нумарам 17

У горадзе Скідзелі на вуліцы "17 верасня" стаіць невялічкі драўляны домік пад нумарам 17. Домік як домік — ён не адрозніваецца ад іншых пабудаваных у пачатку нашага стагоддзя. І мала хто ведае, што ён мае сваю гісторыю. Семдзсят гадоў таму гэты домік з'яўляўся месцам утварэння і працы гуртка Таварыства Беларускай школы, кіраўніком якога быў Пётр, сын гаспадары Якуба Сеўрука.

Важнае значэнне ў арганізацыі, якую праводзіў гурток у Скідзелі і навакольных вёсках, мела бібліятэка. У ёй былі сабраны кнігі беларускіх і рускіх пісьменнікаў, лепшыя творы польскай літаратуры, падшыўкі перыядычных выданняў на беларускай мове (у тым ліку і "Маланка"), якія выдаваліся ў Вільні.

Бібліятэка часта зведвалася налёты паліцэйскіх: шукалі забароненую літаратуру. Але неўзабаве яна абнаўлялася і нават расшыралася. Члены гуртка ТБШ, а іх было 24, праводзілі збор грашовых сродкаў на папаўненне кніжнага фонду. Па ініцыятыве членаў гуртка была створана мастацкая самадзейнасць, арганізаваліся канцэрты. Быў і такі выпадак. Пасля спектакля ў вёсцы Баброўна на сцэну падняўся босы, у саматканых нагавіцах, Міхась Васілёк і стаў чытаць свае вершы. А пасля ўсе разам — і артысты, і гледачы — спявалі народныя песні.

У дзейнасці гуртка было шмат іншых культурна-масавых мерапрыемстваў. Асаблівай актыўнасцю вылучаліся Марыя Шань, Аляксандр Мазалеўскі, Пётр Сяўрук, Пётр Бурац і іншыя.

У канцы 1929 года ў сувязі са смерцю Пятра Сеўрука бібліятэка перайшла да Пятра Бураца, які жыў на хутары вёскі Галавачы, тут яна і дзейнічала ў 30-ыя гады.

Ілля БАРЫСАЎ

Сёлета на сёмым міжнародным тэатральным фестывалі дзяржаў Чарнаморскай канвенцыі (яе падпісала і Беларусь) адзіным замежным удзельнікам стаўся Малы тэатр з Мінска. На фестываль, што ладзіўся 12—19 ліпеня ў Севастопалі, з'ехаліся калектывы з Сімферополя, Марыуполя, Кіева, Севастополя, Львова, Чарнігава. Мінскі тэатр, які ў 1995-ым годзе ўжо атрымаў тут прыз глядацкіх сімпатый за знакамітую "Камедыю...", гэтым разам быў прадстаўлены прэм'ерным спектаклем "Дрэйфус" Ж. К. Грунберга. Пра свае ўражання, назіранні, ды пра перспектывы Малога тэатра распавядзе яго мастацкі кіраўнік Ігар ЗАБАРА:

"Дзе фэст, там і я ест"

— Відавочна, што з кожным годам праводзіць гэты фестываль усё цяжэй — адбіваецца эканамічны крызіс. Таму нізкі паклон яго арганізатарам: Міністэрству культуры і мастацтваў Украіны, севастопальскай дзяржаўнай адміністрацыі і украінскаму СТД, якія ўсё ж знайшлі магчымасць запрасіць тэатры. Нягледзячы на тое, што кола ўдзельнікаў фестывалю значна звужалася (раней былі прадстаўлены Польшча, Масква, Піцер), але і гэтым разам былі работы еўрапейскага ўзроўню, якія нам вельмі спадабаліся: спектаклі "Шлях у Дамаск" А. Стрындберга (тэатр "Воскресенне", Львоў) і "Я, Феебах..." Т. Дорста (Малады тэатр, Кіеў). Наш тэатр быў заяўлены з двума спектаклямі: "Дрэйфусам" у пастаноўцы маскоўскага рэжысёра А. Літвіна і "Скарпіёнам" паводле п'есы Л. Андрэева. А "Камедыя...", якая ўдзельнічала ў конкурсе на "Херсанскіх гульнях - 95", запрасілі распачаць фестываль. Арганізатары пажадалі, каб стала добрай традыцыяй кожныя "гульні" пачынаць і заканчваць гэтым нашым спектаклем. На яго паказах зала была поўнай, прычым ніякай рэкламы не спатрабілася — нас там ужо ведаюць і чакаюць. Тым больш, што адну з "Камедый..." мы адыгралі ў старым складзе: разам з намі паехаў Артур Шуляк, выканаўца ролі Мужыка, а Давіда ўзялі мясцовага — Яўгена Жураўкіна, былога акцёра нашага тэатра, які сёлета з'ехаў у Севастопаль на пастаяннае жыхарства. Зараз ён працуе ў тэатры для дзіцяці і моладзі "На Вялікай Марскоў". Бачылі яго ў спектаклі "Маўгілі" — хаць і іграе "пятуу малу ў шостым радзе", але варта яму толькі выйсці на сцэну, як на самога Маўгілі ўжо ніхто не звяртае ўвагі.

Пагледзеўшы спектакль "Дрэйфус", большасць тэатральных крытыкаў выказалася за нашу трактоўку гэтай п'есы Грунберга, і толькі аднаму з іх не спадабаўся літаратурны матэрыял, — маўліў, пабудаваны на рэспрызах па ўзоры маналогаў Жванецкага альбо Задорнава. Акрамя таго, адзначылі, як удала ролі Святланы Нікіфаравай, Алега Корчыкава і Анатоля Голуба. Сапраўды, акцёры здолелі мабілізавацца і адыграць цудоў-

на, хоць і былі з імі некаторыя праблемы (Крым, лета, таннае віно, мора). Мусіць, адбыўся найлепшы паказ "Дрэйфуса" з часу прэм'еры. І гэты нягледзячы на тое, што адна з актрыс, Ганна Лягчылава, толькі ачуняла пасля сур'ёзнай траўмы, і мы моцна хваляваліся, ці здолее яна іграць Мірыям. "Блакiтная" геаінія атрымалася культгавенкай, але мы вырашылі, што варта гэты недахоп не хаваць, а ператварыць у добрую якасць. Гэта ацанілі, як удалую акцёрскую знаходку — яны ж не ведалі, што Ганна культгае на самай справе. Другі наш спектакль, "Скарпіён", які павінен быў адбыцца на галоўнай сцэне ў асноўнай праграме, на фестываль не паехаў. Яго рэжысёр-пастаноўчык Валянціна Еранькова была занята выпускам "Мухі-Цакатухі" ў Рускім тэатры і палічыла немагчымай нашу паездку без яе курывавання. Хоць акцёры, Аляксей Шадызько і Алёна Сідарава, былі вольныя і ўжо сядзелі на чамаданах. Але спадзяюся, што ў наступны раз мы "Скарпіёна" павязём, бо пытанню наконт яго было шмат, а распавядаць пра спектакль "на пальцах" — нудзятная справа. Сам фестываль праходзіў дастаткова дзіўна: на падвядзенні вынікаў вынеслі дзевяць аднолькавых ваз (па колькасці калектываў-удзельнікаў) і ўручылі прадстаўнікам ад тэатраў. А потым абвясцілі, што адзіны прыз, прыз глядацкіх сімпатый (велізарная ручной работы лямпка), дастаўся... мне. За ролю Чорта ў "Камедыі...". Да вынікаў можна дадаць і тое, што Малы тэатр атрымаў запрашэнне ў маі наступнага года прыняць удзел у Чэхавскім фестывалі (Ялта) са спектаклем "Лебядзіны спеў". Фінансавы гэтую паездку бярэцца украінскае Міністэрства культуры. Яшчэ адзін цікавы праект: ад кіеўскага рэжысёра Тараса Крываручанкі, пастаноўчыка спектакля "Я, Феебах...", наступіла прапанова паставіць у Малым тэатры гоголеўскую "Жаніцэбу". Спадзяюся, мы знойдзем магчымасць і сродкі яго запрасіць, тым больш што Гогаль зараз чамусьці рэдка з'яўляецца на тэатральнай сцэне.

Што датычыцца фестывальнага побыту,

дык галоўнай неспадзеўкай стала тое, што жыцьцё давалася на караблі "Енісей". У звычайную гасцініцу нас пасяліць не здолелі — занадта шмат давалася б плаціць, мы ж на Украіне — іншаземцы. Але і ў гэтым побыце ёсць свае экзотыка: ложка прыкручаны да падлогі, кубак на ланцужку, замест вокнаў — ілюмінатары, мора плёскаецца, на палубе загараць можна. Увогуле, з'ездзілі мы без страт: усе вярнуліся жывыя-здоровыя, ніхто не згарэў пад паўднёвым сонцам.

Амаль адразу па прыездзе пачалі рэпэціраваць п'есу А. Гарцуева "Знайсіці Элізабет". Гэты невялікі спектакль на чатырох чалавек

спадзяёмся выпусціць ужо ў сярэдзіне верасня. Міністэрства культуры ўрэшце звярнула на нас увагу, і ўпершыню мы атрымалі дзяржаўны заказ, нягледзячы на тое, што шматлікія тэатры зараз маюць патрэбу ў дапамозе, былі знойдзены сродкі для недзяржаўнага Малога тэатра. Што да мяне асабіста... Барыс Луцэнка запрасіў сыграць ролю Гамлета ў Рускім тэатры. Разуменне, што такую прапанову акцёр атрымае раз у жыцці. Гэта вабна, але ў той самы час і боязна — а калі "не даскочу"? Хочацца ж зрабіць нешта сваё, не паўтарыцца. Паралельна з Гамлетам буду іграць... Дзяржынскага. Запрашэнне на гэтую ролю — асобная гісторыя. Дзевятая чэрвеня ў мяне нарадзілася дачка, я ўсхвалявана бегаў па кватэры, і тут патэлефанавалі. Мужчынскі голас: "Да нас дайшлі чуткі, што па Мінску ходзіць выкапаны Дзяржынскі, — а мяне для здымак у стужцы "Сталічная прэм'ера" сапраўды даволі спецыфічна пагалілі. — У нас хутка яго юбілей. Ці не пагодзіцеся сыграць?" Падумаўшы, што гэта жарт кагосьці з сяброў, я выказаў усё, што меркаваў наконт гэтага. Пасля невялікай паўзы мне сказалі: "Увогуле вас непакоіць маёр КДБ, кіраўнік ДК Дзяржынскага, — тут ён засмяўся. — Вы не саромцеся, калі б мне такое прапанавалі, я б гэтак жа адразаваў".

Калі вяртацца да спраў Малога тэатра, хутка адбудзецца вандроўка па сёлах з "Камедыяй..." пры фінансаванні Міністэрства культуры. У кастрычніку ёсць запрашэнне прыняць удзел у фестывалі "Белая вежа" ў Брэсце. "Дзе фэст, там і я ест", — атрымліваецца.

Запісала Юлія ПАЛАЧАНІНА

ЗАМЕЖЖКА

Цяпер кожны п'яны — магчымы забойца?

Некалькі месяцаў таму пасля захадаў, зробленых уладамі некаторых прыуральскіх аўтаномных рэспублік у Расіі, медыцынскія службы якіх звярнулі ўвагу на неадэкватныя ранейшым паводзіны п'яныя, якія частаваліся "рускімі йгуртам" — гарэлкай, расфасаванай у пластмасавыя ёмістасці, здавалася, быў крыху прыпынены прыбытковы бізнес зеллем у гэтай тары. Справа ў тым, сцвярджалі прыуральскія медыкі, што гарэлка ад кантактаў з пластмасай набывае не проста дадатковыя доўгатэрміновыя атрутныя ўласцівасці, разбурочычы печань, ныркі, сардэчна-сасудзістую сістэму. Зафіксаваны выпадкі хуткай смерці, а таксама паралошу. Аднак даволі аператыўна тады адгукнуліся маскоўскія медыкі, якія выдалі заключэнне, што калі што і здараецца кепскае з пітушым народам, дык не ад тары, а хутчэй ад колькасці выпітага і індыўідуальных здольнасцей канкрэтнага арганізма, а пластмасавыя шквалі з народнай назвай "рускі йгурт" у гэтай справе нейтральныя. У

Беларусі гэтых хуткаімгненых спрэчак з якой тары лепей піць аматару спіртнога, здаецца, увогуле не заўважылі і "рускі йгурт" на прылаўках ніколі не залежваўся. Зараз у Расіі грамадскасць устрывожана новай надзвычай небяспечнай з'явай у развіцці нацыянальнай алкагольнай драмы, калі не трагедыі. Мала таго, што народ працягвае нарошчваць колькасць выпітага, алкагалізацыя, паведамляе ўплывовае расійская "Общая газета", увогуле "прывяла да ашалалых вынікаў, якія раней не сустракаліся ў сусветнай практыцы. Расіяне не проста сталі піць масцей і болей. Змяніўся сам характар іх ап'янення. Стан эйфарыі, які спецыялісты лічаць прызнакам нармальнага ап'янення, можа на заўважыць усё радзей. Затое ўсё часцей ап'яненне прымае клінічна складанае і небяспечнае для грамадства формы. Зусім абідзенай стала нават гэтакія страшная разнастайнасць, як "паталагічнае ап'яненне". Чалавек у гэтым стане імгненна "пераўвасабляецца". Вочы становяцца шклянымі, рухі

ўпэўненымі. Цюхці і няўклуды набываюць на нейкі момант спрытнасць малпы, слабакі — сілу. Тыя, хто ніколі не трымаў у руках зброі, здзіўляюць сваёй меткасцю. Чункаў сваіх яны пры гэтым не асэнсоўваюць. Доўжыцца такое некалькі, бывае, дзсяткаў мінут і меней. Але натварыць за гэты час "пянянькі" паспяваюць нямаля. Практычна заўсёды іхня актыўнасць суправаджаецца зайбавствамі, якія прынята называць зверскімі.

Гэтая з'ява, піша "Общая газета", у сваіх крывінальных наступствах настолькі пачварная і мала выплумачальная раней, што падручнік судовай псіхіятрыі за 1951 год прыпісаў гэты стан выключна асобам псіхічна неўраўнаважаным і няпоўнавартасным. "З пункту гледжання сучаснай псіхіятрыі, — заўважае аўтар артыкула ў "Общей газете", — такое меркаванне, безумоўна, некарэктнае. Аднак віны псіхіятраў у гэтым няма. Для больш аб'ектыўных вывадаў у спецыялістаў тады проста не было дастатковай базы назіранняў. Нават у Інстытуце судовай псіхіятрыі імя Сербскага ашчэ да 1990 года з гэтай формай ап'янення сутыкаліся вельмі рэдка — не болей двух разоў у год. Цяпер толькі тут колькасць назіраемых з гэтым дыягназам налічваецца на працягу года дзсяткі, таму заключэнне псіхіятраў гучыць для грамадства куды меней суцэльна.

Падрыхтаваў У. А.

СЦВЯРДЖЭННЕ, што канстытуцыйна-палітычны і эканамічны крызіс, у якім апынулася наша краіна, мае тэндэнцыю да паглыблення, з'яўляецца сёння тым полем, на якім супрацьстаяць адзін аднаму ўлада і апазіцыя.

Уладныя структуры, тыя, хто цалкам і ва ўсім падтрымлівае іх сучасны палітычны курс, даводзяць, што Беларусь — прававая дэмакратычная рэспубліка з усімі адпаведнымі атрыбутамі, дзе ўсё падпарадкавана выключна закону і волі народа, дзе крызісная сітуацыя пераадоленая, дзе назіраецца нават эканамічны ўздым. Маўляў, адно што невялікія групы нацыянал-радыкалаў, спрабуючы рэваншавацца, імкнуцца запэўніць увесь свет, што на Беларусі справы кепскія. Не складана зрабіць выснову, што ўлады, маючы трывалы становішча, наўрад ці стануць (і гэта натуральна) кантактаваць з апазіцыяй, каб разабрацца, на чым баку праўда. Ну хіба што пойдучы на гэта дзеля стварэння ўяўнасці пэўнага стасункавання з усімі палітычнымі плынямі.

прэзідэнцкіх выбараў пачатку наступнага тысячагоддзя — пастаянна нагадваць пра сябе, набываць сімпатыі насельніцтва, крытыкаваць улады і г.д. А таму няблага было б вызначыцца, нарэшце, з агульным лідэрам.

Мяркую, у бліжэйшым часе, у прыватнасці, у гэтую восень, не варта чакаць у палітычным жыцці краіны нейкіх значных падзей і змен. Такую думку пацвярджае і тое, што робяць зараз БНФ, АГП, БСДП.

Памятаеце, як Беларускі народны фронт даволі абгрунтавана (пагроза дзяржаўнаму суверэнітэту) абвясціў тэрміновую неабходнасць распачаць маштабны нацыянальна-вызвольны рух? Аднак адразу ж героі "Вясны-97" неадарэчна з'ехалі на чарговыя летнія вакацыі. Айчыны феномен — сезонная палітычная барацьба — не надае апазіцыйным колам у ваках нават сваіх шчырых прыхільнікаў аўтарытэту і сучаснага даверу да іх. Калі рашучыя настроі змагароў за дэмакратыю мізарнеюць праз варункі надвор'я і пару адпачынку, ставяцца пад вялікі сумнеў гатоўнасць людзей заўсёдна падтрымліваць непасрэднымі дзеяннямі апазіцыю, мажлівасць нашай апазіцыі ўплываць

шэрагах моладзі. І, відавочна, "Малады Фронт" узнік з наспелай патрэбы шырокага аднаўлення моладзі, што надзвычай актыўна сябе паводзіць палітычна, каб каардынаваць яе памкненні. У пэўнай ступені каталізатарам стварэння "Маладога Фронту" стаў БПСМ, чыя "грандыёзнасць" патрабавала абавязковай альтэрнатывы.

Па-ранейшаму застаецца праблема асацыяванасці ў грамадскай думцы БНФ з асобай-лідэрам, гэтак званая праблема Зянона Пазняка. Старшыня БНФ, пакінуўшы Беларусь і тым самым страціўшы ў палітычнай папулярнасці вельмі багата, мог неаднаразова кампенсавать гэта вяртаннем падчас адной з хваляў пратэсту. Тым больш што крымінальную справу супраць яго ўлады спынілі. А колькі рэальнае вяртанне Пазняка ў гэтую восень? Наўрад ці ён вернецца, бо меркаванага ефекту гэта хутэй за ўсё не дасць. Па-першае, нічога надзвычайнага не адбудзецца, і таму прысутнасць лідэра БНФ неабавязковая, па-другое, улады, выдатна разумеючы сітуацыю, дэманстравалі не стануць Пазняка чапаць, калі той усё ж з'явіцца. А значыць, гэтак і будзе ён сноў-

тымнасць якога не прызнаюць беларускія ўлады і Расія, але прызнае сусветная грамадскасць, можна выкарыстоўваць з належным пільгам. Аднак за згаданымі перамовамі час відавочна толькі марнуецца, а пасля дэманстрацый парламентарыяў цягаюць па пастарунках. Абвешчаныя па-за законам дэпутаты спадзюцца на дапамогу Захаду, як калісьці — год таму — вялі кансультацыі з Масквой, не разлічваючы на ўласныя сілы. Значыць, праиграюць...

Здаецца, улады зусім не баяцца, што ўвосень можа ўсцацца шырокі народны супраціў: усе шчыраванні апазіцыі кволя, а рэйтынг папулярнасці А. Лукашкі застаецца высокім. Больш хвалюе кіраўніцтва краіны пазабеларуская палітычная дзейнасць, утаймаванне незадаволенасці Захаду і асвойванне прэзідэнтам расійскай прэсторы. Адным з захадаў падобнага накірунку павінна стаць выпрацоўка тэрмінаў правядзення выбараў у парламент, каб прадставіць яго як сведчанне таго, што на Беларусі існуе сапраўды паўнаўладны заканадаўчы орган. А калі ў гэтых выбарах возьме ўдзел частка апазіцыйных колаў, то задума ўладаў цалкам удалася. Магліва, што так і станеца, бо спакуса вярнуцца за парламенцкую трыбуну вельмі вялікая. Тая з апазіцыйных партый, што вырашыць удзельнічаць у выбарах, высуне наступныя аргументы, маючы дэпутацкі мандат, лягчэй змагацца, неабходна выкарыстоўваць цывілізаваны метады барацьбы і г.д. Падахвочвацца такая пазіцыя будзе тым, што астатнія партыі дэмакратычнага лагера праігнаруюць выбары, а, значыць, будзе выдатная мажлівасць сабраць усе галасы "апазіцыйнага" электарату. Гэта прынясе дадатковы раскол у няшчыльныя шэрагі дэмакратаў.

Такім чынам, галоўнымі ў восеньскія дні стануцца намаганні, каб не дапусціць мажлівасці падобнай хады падзей. Неабходна будзе захаваць хаця б існуючыя настроі ў грамадстве, ягоныя нацыянальныя памкненні, каб больш-менш масавы патрыятычны рух не ператварыўся ў эпізодныя праявы дробна-дзіцянцкага супраціву.

Кірыла ПАЗНЯК

Мроі і ява "Восені — 97"

А што другі бок?

Пра беларускія апазіцыйныя сілы гаворка няпростая. Валодаючы досыць багатым патэнцыялам, у тым ліку асобамі, здольнымі на лідэрства, праводзячы глыбокі аналіз сітуацыі, з вялікай ступенню дакладнасці прагназуючы далейшае развіццё падзей, у непасрэднай палітычнай барацьбе яны выглядаюць не пераканаўча і церпяць шматлікія паразы. А колькі выпрацоўвалася гэтак званых панацэй: кампанія па аднаўленні ўсіх апазіцыйных колаў, ідэя неабходнасці для БНФ размаўляць з электаратам таксама і паруску і г.д. Усё марна — вынікаў няма.

Самыя шчырыя прыхільнікі апазіцыі працягваюць спадзявацца, што калі-небудзь станеца інакш. Але тут прыгадваецца адзін з лозунгаў перад прэзідэнцкімі выбарамі — "Лепш Пазняк, чым ніколі". Значыць — ніколі?..

Ужо колькі год апазіцыя ў любых палітычных варунках выкарыстоўвае адны і тыя ж захады ці то барацьбы, ці то папросту ўздзеяння на ўлады. Але правядзенне маніфестацый стала ў большасці выпадкаў толькі дэманстрацыяй незапатрабаваных і дагэтуль у плане дзейных вынікаў мажлівасцяў масавага непадпарадкавання і пратэсту, якія, дарэчы, паступова мізарнеюць. Інфармаванне сусветнай грамадскасці пра шматлікія парушэнні правоў чалавека на Беларусі адно што можа выклікаць спачуванні — бараніць жа сябе кожны павінен сам.

На ўсе няўдачы ў апазіцыі знаходзяцца аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны і вытлумачэнні. Сапраўды, апазіцыя вымушана дзейнічаць нібыта ў падполлі — няма мажлівасці выступаць па тэлебачанні і ў дзяржаўным друку. Дык можна ж распаўсюджаць улёткі, вандраваць па краіне, сустракацца з людзьмі, тлумачыць сітуацыю, схіляць на свой бок. Але такая турботная справа, значнасць якой у цяперашніх умовах відавочная, не дужа даспадобы апазіцыйным палітыкам. Для іх прасцей напісаць вялізны артыкул альбо даць інтэрв'ю "Свабодзе", "Народнай волі", пра існаванне якіх у вёсках, мабыць, мала хто ведае. Прасцей наракаць на зацюканасць і несвядомасць народа, паступова прымаючы ягоны жыццёвы прынцып — нека яно будзе.

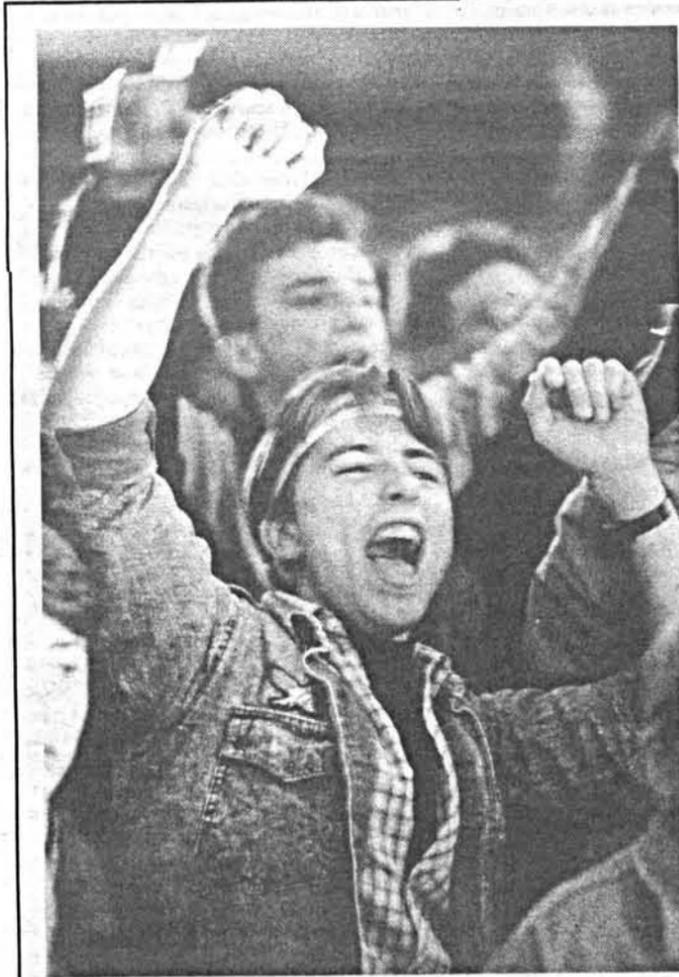
Але калі так, то апазіцыя будзе вымушана дзейнічаць згодна Канстытуцыі, прынятай паводле лістападаўскага рэферэндуму мінулага года, якую яна сёння катэгарычна не прызнае. Гэта падаецца непазбежным. Такім чынам, цяперашнія і ўсе далейшыя захады ды ініцыятывы апазіцыянераў трэба разглядаць яе даўгачасную падрыхтоўку да

на сітуацыю ў краіне ды, на жаль, сама жыццяздольнасць беларускай нацыянальнай ідэі.

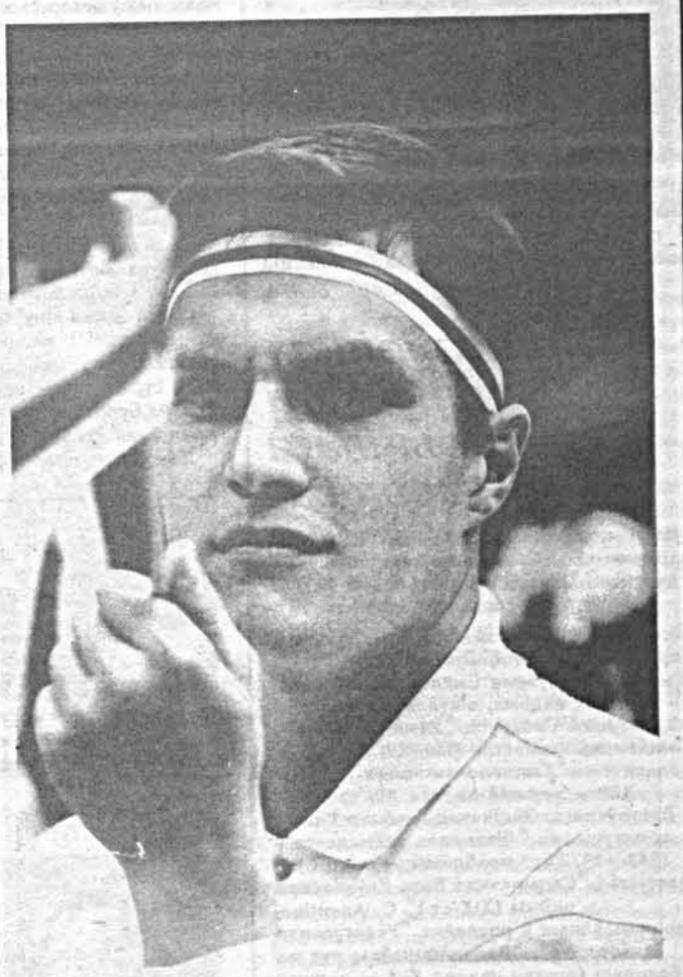
Яшчэ адна значная грамадска-палітычная акцыя звязана з ініцыятывай БНФ — стварэнне арганізацыі "Малады Фронт". Хаця яе аргкамітэт сцвярджае пра самастойнасць, шчыльныя сувязі з самай буйной партыяй у краіне дастаткова выразныя, вопыт палітычных падзей апошніх двух год праілюстравалі, што часам маладыя людзі дзейнілі захады куды больш радыкальныя, чымсьці ўяўлялася кіраўніцтвам саміх апазіцыйных партый, некаторая няпэўнасць пазіцыі якіх выклікала почасту незадаволенасць і збынтэжанасць у

дацца па перыметры нашай краіны, дасылаючы на Беларусь лісты з уласным бачаннем і прагназаваннем таго, што адбудзецца тут, захоўваючы непахісны аўтарытэт у шэрагах супартыйцаў.

У адрозненне ад бэнэфаўцаў, якія не збіраюцца мець з цяперашнімі ўладамі ўвогуле аніякіх замірэнчых кантактаў, прадстаўнікі іншых апазіцыйных сіл чаргуюць акцыі пратэсту з перамовамі пры ўдзеле еўрапейскіх дэлегацый з кіраўніцтвам краіны. Здавалася б, дзейнічаць вольна такім чынам дастаткова лагічна, тым больш што валоданне статусам дэпутатаў Вярхоўнага Савета, легі-

"Вясна — 97": мы розныя, але мы разам!

Дзякую ўсім вам, братцы...

Паважаная рэдакцыя тыднёвіка "Літаратура і мастацтва", з 26 (3902) нумара даведаўся я, што прынялі мяне ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Лёгка дадумацца, што такая падзея мяне ўсхвалявала, бо я ніколі не думаў і нават не марыў у час найпрыгажэйшых думак быць літаратарам наогул, а стаў ім аж дзвюх краін. Шкада, што так позна.

У такой сітуацыі не магу не падзякаваць усім тым, хто клапаціў-

ся за мяне і садзейнічаў у справе майго членства ў СБП. Я не магу назваць прозвішчы ўсіх, але ўпэўнены, што сярод маіх прыхільнікаў знайшліся такія людзі, як Серафім Андраюк і Васіль Зуёнак.

Дзякую ўсім Вам, братцы, з усяго майго беднага сэрца і жадаю доўгіх гадоў жыцця ў добрым здароўі і шчасці.

**З пашанай да вас
Васіль ПЕТРУЧУК**

г. Беласток

P.S. Я не ведаю, ці гэта патрэбна, ці не, але хачу звярнуць увагу паважанай рэдакцыі на сціпласць нататкі. Беларускі чытач "ЛіМа" будзе здзіўлены тым, што я знайшоўся ў кагорце беларускіх пісьменнікаў. Так, так. Я не маю гуманітарнай адукацыі. Але падчас вайскавай службы і працы там жа пасля, акрамя названага ўчататцы тэхнікума і чатырох паўгадовых (таксама не літаратурных) кур-

саў, закончыў "паўнакроўную" афіцэрскую школу з адзнакай ды ў званні старшага лейтэнанта. Цяпер я маёр у адстаўцы.

На мой погляд, можна было хаця б дадаць афіцэрскую школу і тое, што я з'яўляюся заслужаным дзесяцкам культуры. І ўсё.

Ваяваў, быў паранены і маю шмат узнагарод, сярод якіх ордэн Айчынай вайны II ступені, Крыж Кавалерскі, Залаты і Сярэбраны Крыж Заслугі і каля 20-ці іншых крыжоў ды медалёў.

Калі гаварыць аб маёй творчасці, то гэта праўда, што "дзя-

куй" перашкодам "зычлівых" людзей убачыла свет толькі "Пожня". Але пакуль я выдала БГКТ, то польскі "Чытальнік" у перакладзе на польскую мову выдаў яе падзагалоўкам "Сперніско" ў 1986 годзе, якая раз пад маё 60-годдзе. Пасля выдала Таварыства, а затым "Мастацкая літаратура" ў Мінску.

Я напісаў крыху вершаў, з якіх адзін стаў песняй, крыху апавяданняў і найбольш сатырычных фельетонаў у "Ніве".

Прашу прабачэння —

В.П.

Жыхары Магілёва з цікавасцю знаёмяцца з выставай абразоў "Вобраз святога Мікалая ў традыцыйнай народнай культуры", якая экспануецца ў музеі дзекабрыстаў. Экспазіцыя створана на аснове багатых фондаў вядомага Веткаўскага музея Гомельскай вобласці.

Фота Мікалая ЦІТОВА, БЕЛТА

Песні для землякоў

Нядзюна спявачка Іна Афанасьева пабывала са сваімі канцэртамі ў гарадах і пасёлках чарнобыльскай зоны. Цёпла прымалі зямлячку ў Магілёўскай вобласці.

Фота Валерыя БЫСАВА, БЕЛТА

Па старонках "Беларускага гістарычнага часопіса"

Другі нумар штоквартальніка "Беларускі гістарычны часопіс" пачынаецца артыкулам І. Ігнаценкі "Лютаская рэвалюцыя 1917 г. у Расіі: мэты і здзяйсненні".

Часопіс працягвае змяшчаць матэрыялы, прысвечаныя асобным рэгіёнам. Гэтым разам прадстаўлена Смаленшчына, якая, як вядома, з'яўляецца этнічнай тэрыторыяй Беларусі: "Землі Беларусі і Смаленскага княства (IX—XIII стст.)" А. Мяцельскага і "Смаленская зямля ў канцы XIII — першай палове XIV стст." Г. Ластоўскага. Зацікавіць чытача і такія артыкулы, як "Ліванскае грамадства ў 1943—1975 гг.: праблемы развіцця" В. Адзярыхі і "Сацыяльная база Каўказскай вайны (XIX ст.)" С. Алюніна, прапанаваныя ў раздзеле "Усеагульная гісторыя", "Рэфармацыйны рух на Беларусі (другая палова XVI — першая палова XVII ст.)" Л. Івановай ("Гісторыя рэлігіі"), "Міжнацыянальныя адносіны на Беларусі ў 20-ыя гг. XX ст." В. Лукіна ("Народы Беларусі"). Раздзел "Крыніцзнаўства" прадстаўлены матэрыяламі С. Ходзіна "Летапісанне на Беларусі". У раздзеле "З архіваў" можна пазнаёміцца з цікавым дакументам — "Всеподданейшы отчет..." віленскага, гродзенскага і ковенскага генерал-губернатора П. Святаполк-Мірскага цару Мікалаю II, у якім глыбока аналізуецца асновы палітыкі на Беларусі і ў Літве, закладзеныя М. Мураўёвым, і ўносяцца канкрэтныя прапановы на больш гібкую і эфектыўную палітыку (падрыхтавалі да друку М. Біч і В. Пічукоў). Шэраг матэрыялаў прапанаваны ў традыцыйных раздзелах "Метадыка. Вопыт", "Матэрыялы да ўрокаў", "Матэрыялы для настаўнікаў і студэнтаў" і іншых. Яны, канечне, таксама ўяўляюць цікавасць для масавага чытача. Для прыкладу: "Магілёўская школа гравюры (XVII — XVIII стст.)" В. Шматава, "Хрысціянская царква: структура, іерархія, унутранае жыццё" С. Барыса і Я. Матусевіча...

ПАМЯТЬ

Алесь АДАМОВІЧУ 3 верасня споўнілася 67 гадоў

Пуцявінамі майстэрства

Нямногім з пісьменнікаў удаецца так ярка і шматгранна раскрыць свой талент. Здаецца, Адамовіч на ўсё хапала і да ўсяго яму была справа. Ён хораша заявіў аб сабе як удумлівы і прынцыповы крытык і літаратуразнаўца. Яго талент надзіва ярка раскрыўся ў галіне прозы. Вядомы Адамовіч і як кінадраматург. А да ўсяго — ён быў публіцыстам. І не толькі ў літаратуры, а і ў жыцці. Публіцыстам, можна сказаць, па складзе свайго характару, калі абавязкова хочацца адстаяць уласную пазіцыю, давесці свае меркаванні да іншых і сказаць тое, чаго яны пакуль не казалі, а, можа, па нейкіх прычынах і баяцца выказаць.

Працаваў Адамовіч у літаратуры сорак чатыры гады, а дэбютаваў, дарэчы, на старонках "ЛіМа", выступіўшы 2 снежня 1950 года з рэцэнзіяй "Выбраныя вершы Алесь Гурло". Але ўжо ў гэты час працаваў, так бы мовіць, і на дзень заўтрашні, робячы першыя накіды да будучага мастацкага твора, у якім хацеў расказаць пра перажытае ў гады вайны, падзяліцца ўражаннямі, назапашанымі на прыэднім краі яе.

А расказаць было пра што. У 1942 годзе, калі яму споўнілася толькі пятнаццаць гадоў, Адамовіч стаў партызанскім сувязным, а ў пачатку наступнага года ўжо ўся сям'я Адамовічаў пайшла ў атрад імя Кірава брыгады імя Пархоменкі Мінскага партызанскага злучэння.

Праўда, з гэтых першых накідаў нічога не атрымалася. Як прызнаваўся Алесь Міхайлавіч пазней у аўтабіяграфіі, змешчанай у кнізе жыццяпісаў беларускіх пісьменнікаў "Пяцьдзсят чатыры дарогі", "вельмі ўдачны лёсу, што не асмеліўся тады напісаць і паспрабаваць надрукаваць нешта закончанае. Сапсаваў бы, мабыць, матэрыял. Перачытваючы тэа запісы, бачу, што "заносіла" мяне моцнымі вятрамі таго часу: не-не ды і пачынаў пісаць не так, "як яно было", а так, як "павінна было быць". І іменна таму, што не адчуваў магчымасці расказаць аб тым, "што ведаю лепш за ўсіх на свеце", і так, "як хачу", не захапіла мяне цалкам гэтае пісанне".

Таму і была пакінута проза "на пасля": "У 1955 годзе я кінуўся ў крытыку, увесць, з усімі думкамі і эмоцыямі. І літаратурная крытыка, магу засведчыць, здольна стаць тваёй страсцю, але пакуль ты верыш, што гэта "не бора ў шклянцы вады", а сапраўды грамадская справа".

Да крытыкі, літаратуразнаўства ён і ставіў-

ся менавіта як да "грамадскай справы". Пісаў смела, адкрыта, не зважаючы на аўтарытэты, падыходзячы да напісанага тагачаснымі літаратарамі з самымі строгімі патрабаваннямі.

Ды і як інакш, калі меў перад сабой такі ўзор, як творчасць Кузьмы Чорнага, якую пачаў даследаваць яшчэ будучы аспірантам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. І першай кнігай Адамовіча стала навуковая праца "Шлях да майстэрства. Станаўленне мастацкага стылю К. Чорнага" (1958). Праз год выйшла яшчэ адна — "Культура творчасці", у 1961 годзе — "Беларускі раман", якая праз тры гады была перавыдадзена ў Маскве пад назвай "Становление жанра: Белорусский роман".

За даследаванне рамана Адамовіч атрымаў навуковую ступень доктара філалагічных навук і стаў ці не першым беларускім крытыкам, каго па-сапраўднаму заўважылі і ацанілі за межамі Бацькаўшчыны. І не толькі як даследчыка: падчас навучання ў 1964—1966 гадах на Вышэйшых сцэнарных курсах ён адначасова выкладаў беларускую літаратуру ў Маскоўскім дзяржаўным ўніверсітэце.

Праца над доктарскай дысертацыяй займала шмат часу, але ў гэтыя гады Адамовіч працаваў ужо і над першым сваім раманам "Вайна пад стрэхамі", які разам з наступным "Сыны ідуць у бой" склаў дылогію "Партызаны". Першы раман выйшаў асобнай кнігай у 1960 годзе. Першы і другі былі выдадзены разам у 1963, а ў 1970 годзе дылогія "Партызаны" набыла жыццё на экране.

Дылогія атрымала высокую ацэнку крытыкі. Найбольш уважліва і аб'ектыўна прачытаў гэтыя творы В. Каваленка, выступіўшы 8 мая 1964 года ў "ЛіМе" з артыкулам "Партызаны — людзі звычайныя". Падагульняючы свае развагі, Віктар Антонавіч пісаў: "Дылогія "Партызаны" напісана вельмі ўпэўнена. Гэтую ўпэўненасць дае аўтару беспамылковае ўнутранае пачуццё: яму ёсць што сказаць пра партызанскую вайну".

А. Адамовіч паэтызуе не толькі барацьбу партызан, але і роздум пра жыццё. І хай не заўсёды пісьменніку ўдаецца арганічна спалучыць інтэлектуальны і паэтычны пачатак, яго дылогія "Партызаны" захапляе глыбіней пранікнення ў партызанскае жыццё.

У далейшым В. Каваленка будзе ўважліва сачыць за творчасцю Адамовіча і не ў апошнюю чаргу — Адамовіча-празаіка. А да голасу такіх аўтарытэтных даследчыкаў нельга

не прыслухоўвацца. Хоць, як пісаць і што пісаць, Адамовічу падказвала і яго ўласная літаратуразнаўчая дзейнасць. Шмат патрабуючы ад іншых, прад'яўляючы ім высокія патрабаванні, друкаваць слабыя мастацкія творы ён проста не меў маральнага права. Таму і стараўся трымаць узнятую планку на той жа вышыні, больш таго — падымаць яе яшчэ і вышэй.

Майстэрства Адамовіча-празаіка засведчылі яго наступныя творы пра вайну — пра яе боль і пакуты, будні і трагедыі. Аднак перш чым яны з'явіліся ў друку, былі часопісныя публікацыі аповесцяў "Вікторыя" (1965) і "Апошні водпуск" (1967) — твораў пра каханне, пра складаны і няпросты шлях да асабістага шчасця. Калі ў першым выпадку аўтар заглыбіўся ва ўнутраны свет жанчыны, дык герой другога твора Міхаіл Гаўрылавіч з тых, каму, бадай, наканавана застацца адзіночкі. І не столькі з-за высокай патрабавальнасці да іншых, колькі з-за няўмення па-сапраўднаму зразумець жыццё.

А потым з'явілася "Хатынская аповесць", адзначаная ў 1976 годзе Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Я. Коласа. Гэта тая праўда пра перажытае народам, якую да Адамовіча іншыя не казалі. З'явіў у літаратуры стала сумесная з Янкам Брылем і Уладзімірам Калеснікам кніга "Я з вогненнай вёскі..." (1975). Яе той жа В. Каваленка трапна назваў "своеасаблівым народным інтэрв'ю".

І на самай справе гэта так. Пад адной вокладкай змешчаны ўспаміны больш чым трохсот людзей, якіх у гады вайны фашысцкія нелюдзі расстрэльвалі, палілі... Ды не змаглі расстраляць, спаліць... Гэтая кніга — сама народная памяць. І невыпадкова Алесь Міхайлавіч любіў паўтараць такія словы Канс-

Здолеў сказаць сваё слова

• "Бадай, цяжка знайсці ў сучаснай беларускай літаратуры постаць: у такой ступені творча зменліваю, нійрымысліваю, як А. Адамовіч — крытык, літаратуразнаўца, празаік,

Алесь Адамовіч і Сяргей Залыгін.

кінадраматург і драматург. Яго творчасць — імклівая плынь з многімі рэчышчамі. Яны, гэтыя рэчышчы, то зліваюцца ў адзін шырокі струмень, то разбягаюцца, імкнуць па-малодому неспакойна, але не збіўліва. Яны перасякаюцца ці глядзяцца адно ў другое, пазнаюць у другім сваю глыбінную сваяцкасць і кіруюцца туды, да той мэты, дзе ўнутранаму зроку пісьменніка бачыцца магутны, светланосны сэнс сапраўднага літаратурнага слова.

Усё, што напісана А. Адамовічам у розных жанрах, пазначана напружанымі філасофскімі і мастацкатыліёвымі пошукамі. Змены ў яго творчасці цяжка ўлавіць у завершаным, статычным моманце. Наогул, працэс мастацкага развіцця гэтага неспакойнага пісьменніка нялёгка для наглядання і абгульнення, бо аўтар рэдка паўтараецца, не любіць замацоўвацца на дасягнутым."

Віктар КАВАЛЕНКА

• "Думаецца, што злізаны поспех літаратуразнаўчых і ўласна крытычных работ Алесь Адамовіч тлумачыцца яшчэ і тым, што ў іх заўсёды выдатна адчуваецца яго адметная творчая, чалавечая індывідуальнасць. І не толькі там, дзе аўтар глыбока пранікае ў псіхалогію мастацкай творчасці або прама спасылаецца на свой асабісты жыццёвы вопыт. Яркая творчая індывідуальнасць гэтага крытыка, яго адметная чалавечая асоба заяўляе пра сябе і ў абвостранасці яго грамадзянскага пафасу, і ў асаблівай непрымірымасці да ўсякай падробкі і фальшы, у

страсным непрыманням твораў прыблізных і шэрых, якія паслядоўна адмаўляюцца ўжо тым, што аўтар цалкам выключае іх са сваёй размовы аб сапраўднай літаратуры, і ў той вельмі высокай патрабавальнасці, з якой вядзецца гаворка пра лепшых, найбольш таленавітых нашых пісьменнікаў.

Дзмітрый БУГАЁЎ

• Раман "Вайна пад стрэхамі" сведчыць аб культуры творчасці, высокім майстэрстве раманіста. У рамане няма вобразна-стылістычных штампаў. Арыгінальнасць і трапнасць мастацкіх сродкаў, яркі моўны каларыт, філігранная апрацоўка фразы — вось што можна сказаць аб мастацкім стылі А. Адамовіча. Асабліва ўдалыя і праўдзівыя шырокія параўнанні, якія характарызуюцца прадметнай канкрэтнасцю. Чытач лёгка ўспрымае сувязі, асацыяцыі паміж прадметамі, дэталямі, з'явамі, якія паказваюцца, і параўнаннямі, якія дапамагаюць наглядна, аб'ёмна ўбачыць прадмет, вобраз, зразумець яго сутнасць, аўтарскія адносіны да яго. Страсная аўтарская пазіцыя асабліва ярка выяўляецца ў дакладнай абмалёўцы вобразаў ворагаў і іх памагатых."

Павел ДЗЮБАЙЛА

• "Без гэтага чалавека нека і не ўяўляецца сённяшняе літаратурнае жыццё. Не толькі Беларусі. Алесь Адамовіч паспрыў вышыні свядомых крытэрыяў, узняў у сваіх творах многія з важнейшых праблем эпохі, ні

танціна Сіманавы: "Ніхто не можа заявіць, што ён усё ведае пра вайну. Пра вайну усё ведае толькі народ. Дык будзем жа аптываць яго, запісваць".

І аптываў, і запісваў. І не толькі са сваімі сябрамі Брылём і Калеснікам, а і з Даніілам Граніным, а ў выніку з'явілася "Благодная кніга" (спачатку выйшла ў Маскве ў 1979 годзе, а ў 1985-ым у Мінску ў перакладзе на беларускую мову). Таксама "напісаная" народам, гэтым разам жыхарамі Ленінграда. І зноў жа, як і ў "Партызанах", як і ў "Я з вогненнай вёскі..." — праўда, узятая з першых вуснаў. Праўда тых, хто ўсё перажыў. У "Партызанах", як вядома, відочны аўтабіяграфічныя моманты, а тут... Тут частка біяграфіі краіны ваеннага часу — непрыглыцаваная, непрыхарошаная біяграфія, а такая, якую афіцыйная ідэалогія доўгі час не прымала, таму і хавала яе. Ад таго ж народа...

Апошнім часам Адамовіча папракалі ў пацыфізме. А гэты ж "пацыфіст" яшчэ напісаў і аповесць "Карнікі" з характэрным падзагаловам "Радасць нажа, ці Жыццёнапісанне гіпербарэяў". У ёй позірк у само нутро фашызму, свайго роду кардыяграма насілля, звярнай лютасці, калі ў чалавеку не застаецца чалавечы ўжо ні драбінкі. Як вядома, па сцэнарыі Адамовіча і Элема Клімава "Ідзі і глядзі", у аснову якога пакладзена "Хатынская аповесць" і "Карнікі...", на кінастудыі "Мосфільм" быў пастаўлены аднайменны двухсерыйны мастацкі фільм, які заняў першае месца на Сусветным кінафестывалі ў Маскве ў 1985 годзе і быў узнагароджаны залатым прызам.

Адзін пералік таго, што з'явілася з-пад пера Адамовіча, зойме шмат месца. Ды рабіць гэта няма патрэбы, бо творы, асабліва такога кшталту, трэба чытаць і перачытваць. Не ў апошнюю чаргу і публіцыстыку Адамовіча, і яго дзённікі (асобныя з іх змешчаны нядаўна, у сёмым нумары часопіса "Нёман" за сёлетні год). У іх — роздум не толькі Адамовіча-пісьменніка, а і Адамовіча-грамадзяніна, чалавека, больш чым іншыя заклапочанага і занепакоенага тым, у якім стане апынулася сёння наша постсавецкае грамадства і ў якім стане знаходзіцца Беларусь. З уласцівай яму эмацыянальнасцю Адамовіч, магчыма, у нечым паўставаў і празмерна катэгарычным. Магчыма...

Аднак ужо тое, што ён адным з першых (а на Беларусі першым) узяў свой голас у абарону праўды пра Чарнобыль і магчымых яго наступстваў, ва ўсё голас, дайшоўшы да кабінетаў тагачаснага кіраўніцтва Саветаў Саюза, даказаў, якую небяспеку нясе "мірны атам", заслугуае найвялікшай удзячнасці. І не толькі нашай з вамі, а і наступнікаў.

Адстойванне праўды дорага каштуе. І часта цана за гэта бывае самая высокая. Не ўбярорага і Адамовіч. І да таго слабае сэрца не вытрывала пастаянных фізічных і маральных нагрузак.

Памёр пісьменнік 26 студзеня 1994 года. Раптоўна. Урачы дапамагчы не маглі.

Алесь Міхайлавіч Адамовіч споўнілася б усяго 70 гадоў...

Язэп ЛІТВІНОВІЧ

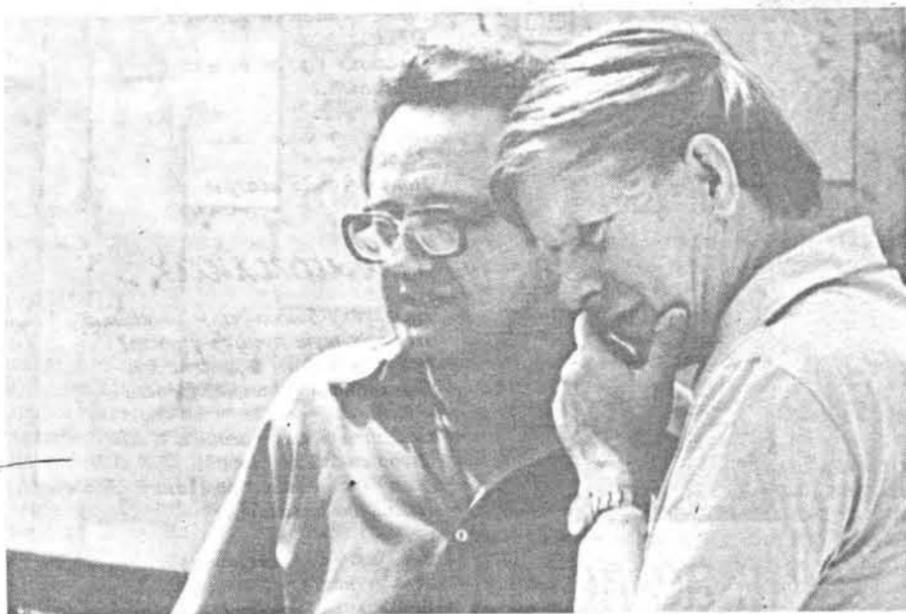
ў чым не саступіў чысціні мастакоўскага сумлення.

Чалавецтва, яго вечныя тэмы і тэмы, якія ўзніклі ў XX стагоддзі, такое ўзрушэнне веку, як другая сусветная вайна, — няспынна ў полі зроку пісьменніка. А зрок гэты пільны, ракурс бачання "пранізліва-гуманістычны" (М. Кузняцоў). І менавіта ў мінулае вайне Алесь Адамовіч бачыць найбольшую сугучнасць перажытага рознымі народамі. Тут найвялікшая ступень агульнай выпактаванасці. Не магчыма ні ў якіх іншых абставінах ступень самараскрыцця чалавека — у самых высокіх яго выяўленнях і ў самых нізкіх. Тут — агульная памяць, агульны боль, агульная радасць чалавецтва, успрынятая і ўвабленая кожным народам у пэўных сацыяльных абставінах, і кожным чалавекам індывідуальна."

Ала СЯМЁНАВА

"Адамовіч здолеў сказаць сваё, новае слова пра вайну і перш за ўсё пра тое асабліва трагічнае яе аблічча, якое мела яна на зямлі Беларусі. Яму належыць выразная і ёмістая мастацкая формула "вайна пад стрэхамі", глыбока раскрытая ў раманнай дылогіі "Вайна пад стрэхамі" і "Сыны ідуць у бой" — аб выпрабаваннях, якія нясе вайна жанчыне-маці і дзецям, аб узброеным і няўзброеным супраціўленні на захопленай ворагам тэрыторыі. Ён першы паказаў спаленне фашыстамі беларускіх вёсак як праяву канібальскага плана генацыду — у прыватнасці, у шырокавядомай "Хатынскай аповесці". Ён разам з Я. Брылём і У. Калеснікам стварыў, можа, самы даўгавечны помнік ахвярам фашызму — дакументальную кнігу "Я з вогненнай вёскі..."

Юлія КАНЭ

З Васілём Быкавым.

На выставе з Леанідам Шчамялёвым.

За кубкам гарбаты з Піменам Панчанкам і Нілам Глевічам.

На здымках кінафільма "Ідзі і глядзі".

Фота Яўгена Коктыша

Кнігарня Чалавек, які лічыў сябе шчаслівым

9 верасня 1951 года пад Маладзечнам прызямліўся парашутыст. Яго адзінай любоўю была Беларусь. Яго адзінай стыхіяй было змаганне за яе волю і незалежнасць. Сябры параўноўвалі яго з Кастусём Каліноўскім, суайчыннікі ніколі не чулі ягонага імя. Кароткае жыццё Янкі Філістовіча — у кнізе Аляксандра Лукашкі "Вяртанне нацыяналіста", якая ў ліпені выйшла ў Мінску стараннямі Беларускага гуманітарнага фонду "Наша Ніва" пад эгідаю Архіва найнавейшае гісторыі.

Гісторыя Янкі Філістовіча — гісторыя любові, "любові да сваёй адзінай каханай, маці і мары — да Беларусі", — гэтак у пралогу кніжкі пра свайго рэальнага героя піша аўтар, адзін з заснавальнікаў "Мартыралога Беларусі", журналіст беларускай службы радыё "Свабода" Аляксандр Лукашук. "Вяртанне нацыяналіста" — кніжка пра трагічны лёс маладога чалавека, захопленнага звышдзідай і гатовага ў імя яе ісці на найцяжэйшыя выпрабаванні, гісторыя герояскага ўчынку. Не знаходзячы сябе на эміграцыі, Філістовіч лічыў, што ягоны абавязак — быць там, дзе церпіць яго народ. Яму казалі, што гэта роўна самагубству. Ён настаяў на сваім. "Незалежнасць свайго народа нельга выпрасіць, не вытаргуюць яе і дыпламаты, яе можна здабыць толькі зброяй", — з гэтага, прымаючы рашэнне, і сыходзіў Янка Філістовіч. У верасні 51-га ён вярнуўся ў Беларусь, у свае мясціны — на Вілейшчыну. У лясках яшчэ заставаліся антыкамуністычныя групы, існавала, хаця і вельмі разнароднае, антыкамуністычнае падполле. Развівалася халодная вайна, і ў лясках, як і на эміграцыі, чакалі хуткага ваеннага канфлікту паміж СССР і ЗША. Філістовіч меў пры сабе пасведчанне сябра Рады Беларускай Народнай Рэспублікі і мусіў навізаць кантакты з тымі людзьмі, якія хаваліся ў лясках. Ягонай заслугаю якраз і стала тое, што ён здолеў цывілізавана арганізаваць гэтых людзей. Загод, які Філістовіч прабыў на Вілейшчыне, там не было здзейснена ніводнага тэракту: ён не дазваляў чыніць гвалт удзельнікам ляснога падполля. Цягам цэлага года ён сустракаўся і гутарыў з людзьмі, і ніводзін не даказаў на яго. У заходнебеларускіх умовах новай хвалі калектывізацыі і чарговых дэпартацый ён ува сабляў для людзей справядліваю беларускую сілу. У верасні 1952-га на ягоны след выйшлі маскоўскія чэкісты. Філістовічаў лёс быў прадвызначаны. Ваенным трыбуналам Беларускай вайскавай акругі Янка Філістовіч быў прысуджаны да смяротнага пакарання праз расстрэл.

Ніцшэанскай асобай назваў Янку Філістовіча гісторык, дырэктар Архіва найнавейшай гісторыі Алес Дзярновіч. Філістовічаў чын — абсалютна нетыповы ў беларускім кантэксце. Цытую Філістовіча: "Будаванне свайго асабістага жыцця, тады як патрэбна будаваць Бацькаўшчыну, не толькі не можа мець месца, але калі б хто за яго прыняўся, супакою не знойдзе".

Кніжка Аляксандра Лукашкі падмае той глест падзей, які практычна не згадваўся ў сваёй гістарыяграфіі. Дагэтуль пісаная беларуская гісторыя найнавейшага перыяду ўяўляе сабою савецкі стрыжань, на які накінута тутэйшая фактура. Насамрэч стрыжняў некалькі. "Вяртанне нацыяналіста" ўразнастаівае панараму жыцця паваяеннай Беларусі. Фактычна перад намі дасюль не асвоены сюжэт, які выклікае новыя ўражанні і рэфлексіі. Гэта сюжэт, паводле якога яшчэ будзе ўфармоўвацца гістарычная канцэпцыя.

Кніга А. Лукашкі выглядае своеасабліва нарэзкай: тут яскрава высветлены пазіцыі і адчуванні людзей таго часу. Усе паддзеныя ў кнізе словы Янкі Філістовіча — дакументальныя.

Ва ўмовах сённяшняга скепсісу да патэтычных сцвярдванняў асобна можна спыніцца на статусе патэтыкі ў кніжцы. Патэтыка ў "Вяртанне нацыяналіста" ідзе не ад А. Лукашкі як аўтара, а ад самога Філістовіча. Гэта патэтыка свайго часу, таму ў выразнай перадачы эмацыянальнага адчування часу можна бачыць адзін з моцных бакоў гэтай кніжкі. Такім чынам, статус патэтыкі тут аўтэнтычны.

Кніжка правакацыйная, дык жа справакуе аналіз сфармаваных уяўленняў пра ваенны супраціў у Беларусі. А. Лукашук прадставіў аднаго з тых, што пайшлі на смерць, каб засталася Бацькаўшчына. Янка Філістовіч загінуў за вольную Беларусь на 29 годзе жыцця. Філістовіч лічыў, што ён вельмі шчаслівы чалавек. Цытую: "Я, мо, найшчаслівейшы з усіх людзей, таму што магутная сіла дала мне ласку сапраўднага кахання да Бацькаўшчыны".

Ю. БУШЛЯКОЎ

Ведай свой горад

Аповеды з гісторыі горада — такі падзаглавак мае кніга "Горадзен", што адрасуецца дзецям сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту і пабачыла свет у Гародні. Аўтары яе В. Швед, А. Госцеў і А. Дабрыня расказваюць пра багатую гісторыю аднаго з самых старажытных гарадоў беларускай зямлі, узнаўляючы найбольш цікавыя падзеі, што адбываліся тут у розны час. Дарэчы, гэтая кніжка распачала серыю "Мой горад". Наперадзе новыя цікавыя сустрэчы, што дапамогуць юнаму чытачу больш даведацца пра Гародню.

У кожнага ўласны шлях

І ў аўтараў гэтай кнігі, і ў герояў твораў, змешчаных у ёй. Таму яна так і называецца — "Дарогі і лёсы". Гэты зборнік аповесцяў і апавяданняў знакамітых беларускіх пісьменнікаў выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі выпускала ў серыі "Школьная бібліятэка". Школьнікаў чакае сустрэча з такімі творамі, як "На Быстранцы" і "Золак, убачаны здалёк" Янкі Брыля, "Сцюжа", "Сваякі", "Адна ноч" і "На Чорных лядах" Васіля Быкава, "Замець жаўталісця" і "Вайна ля Цітавай копанкі" Івана Навуменкі. Тэматычна яны, як вядома, розныя ды яднае іх глыбокае пранікненне аўтараў ва ўнутраны свет персанажаў, умненне ствараць яркія, запамінальныя характары.

Яшчэ два паказальнікі

Няма сумнення, якую вялікую дапамогу аказваюць розныя даведнікі, у тым ліку і тыя, што тычацца пэўных аспектаў літаратурнай дзейнасці і кнігавыдання. Балазе, у цяперашні цяжкі час знаходзяцца людзі, якія не забываюць пра неабходнасць выпуску іх. Нядаўна пабачылі свет яшчэ два паказальнікі. Першы называецца "Мастацкая літаратура народаў СССР у перакладзе на беларускую мову". Ён складзены Л. Фрасцянай і Л. Цітовай і выпушчаны Нацыянальнай кніжнай палатай і згадвае выданні, якія пабачылі свет на працягу 1976—1991 гадоў. У другім — "Навука і навука-даследчая работа ў Беларусі" — пазначаны выданні гэтай тэматыкі, якія прыйшлі да чытача ў 1994—1996 гадах. Складальнікам гэтага паказальніка з'яўляецца А. Селядзеўская, а выдала яго Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа.

"Першацвет", № 8

Часопіс багаты на імёны маладых аўтараў. Проза прадстаўлена творамі А. Кавалёўскага, Н. Старавойтавай, А. Філімончык, В. Хведара, М. Мазака. З вершамі выступаюць І. Поўх, Н. Віл, Я. Лайкоў, А. Дубасова, Л. Дунец, Т. Барысава, Я. Сялюк, А. Чаплінская. У раздзеле "Спадчына" змешчана апавяданне А. Шаўцова "Ненармальны" (падрыхтоўка да друку А. Федарэнкі), у "Гасцёўні" — вершы А. Дзбіша. Вершы Л. Кандаленкі з рускай мовы пераклаў М. Віж. У крытычным "сшытку" можна пазнаёміцца з матэрыяламі "круглага стала", у час якога студэнты першага курса факультэта беларускай філалогіі і культуры Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта абмяркоўвалі кнігу паэзіі В. Зуёнкі "Пісьмы з гэтага свету" — "Пісьмы болю і смутку", артыкуламі А. Тарайковіч "Адчуванне радасці" ("святое слова" ў вобразнай сістэме хайку М. Басё і пункціраў А. Разанава), А. Петрушкевіч "Цётка — старожка запаленай "Лучынкi", рэцэнзіяй Н. Кузьміч на кнігу А. Лісіцкага "Сны ля Убарці" — "Песня, знойдзеная дома". Р. Стаховіч-Ларчанка дзеліцца ўспамінамі пра І. Мележа — "Размова ля Свіслачы". У "Жароўні" прапануюцца вершы Д. Хвастоўскага, В. Драздовай, В. Пазнякевіча, легенда С. Званара "Неўміручая карыкатура". Завяршае нумар "Хроніка".

Леанід
ГАЛУБОВІЧ

Клецкае лета

Вясковы Колька

За сорок Кольку.
Адзін — работнік.
І робіць з толкам,
Але ахвотнік —
Якога б бімбару,
Якой сівахі...
Жыве без выбару
І п'е са скрухі...

Ды й жонка злая —
Дзяцей не мае.
За справай — бае,
За чаркай — лае...
А бабы млеюць:
То — то, то — гэта...
А ён шалее:
То — так, то — гэтак...

Чые тут дзеці
І хто іх бацька? —
І ў сельсавеце
Не скажа дзядзька.
Ды гной — на сотках,
Кастры ў дрывоці,
А сена ў копках —
Жыві, хоць лопні...

На ранку зойдзе,
Апоўдні — бразне,
Пад вечар знойдзе —
І губы ў бразе...
О крыў ты, Божа,
Памерці толкі,
Бо — хто паможэ
Каму без Колькі?!

Спяшыць — вуркоча,
Брыдзе — жалкуе...
"Чаго ты хочаш?!"
Якога...!?"
Святы і грэшны.
І злы, і добры.
Жыццём няўцешны.
Да нас падобны...

Родны край

Сонцам — апоўдні,
Апоўначы — поўняй
Сэрца напоўніў
І сэрцам запамніў
Край гэты родны —
Лясны і балотны —
Толькі й прыгодны
Што людзям гаротным...

Ім — па-за краем,
Як — па-за светам:
Сонца — акраек
І месяца — ветах...

Што ім чужыны
Пустое Свяціла?!
Роднай Айчыны
Ярыла б свяціла...

Памяці беларускіх галагаўцаў

На бярозе ліст адзіны
Увесь дрыжыць...
І хоць белы свет стаў зімным —
Хоча жыць...

Вецер голле — то распусціць,
То саб'е,
І бяроза ліст адпусціць
Ад сябе...

Ліст — апошні, адзінокі,
Ірдзаны —
Паляціць у край далёкі,
Ледзяны...

Ой, бярозанька, зжалее
За зіму —
Покуль сонца адагрэе
Кальму...

На могілках

На грудку бацькоўскім — кветкі...
Што іх тут пусціла ў рост?
Добрым быў ён а ці кепскім,
Ды не тым, здаецца, ўзрос.

Прарасці б яму сасонкай
Альбо елкай ці вярбой...
А над ім — вянок рамонкаў
Пахіліўся галавой...

Лёс, што даў, то адыграе,
Тут — пасее, там — змяце...
Вось і мама — дагарае...
Побач з бацькам — зацвіце...

Пастушыная настальгія

Я так даўно кароў не пасвіў,
З дубцом даўно так не галёкаў,
Што ўстаў як толькі зоркі згаслі,
А сонца прамывала вока.

...блiшчыць расой густая паша,
Пiшчыць трава ў зубастых пашчах...

Прамокну. Ногі натруджу.
І буду слухаць хор птушыны,
Што ўзносіць рабскую душу
Ажно да боскай аблачыны...
Луг пахне хмельным малаком...
А голас мой — глухі, ваўчыны...
Я стаў бы лепшым пастухом
Нямога статку ўсёй Айчыны,
Калі б не джгалі авадні,
Каб не цяклі ад поту рагі,
Ды каб каровы не раўлі,
Хвасты трубой не задзіралі...

А так... — ну, дзень які ці два
Магу пабыць у гэтай ролі,
Пакуль не спухне галава,
З залысін высунуўшы рогі...
Зайдуся ў мласным куражы,
Ад шкоды рознай атупею...
Пара — сталічны ўжо мужык! —
Мяняць дубец на партупею...

Беларуская залова

...шпiча калоссем
Клецкае лета...
Менская восень
Змецена ментам...

Гэткае ж неба,
Тая ж аснова
Быццам і ў хлеба,
Так як і ў слова...

Там — намалоцяць.
Тут — прасяваюць...
Што засталося —
Тым засяваюць...

З гэтага ж лона,
З той жа пляюшкі —

Зерне Зянона,
Колас Касцюшкі...

...помнікі славы...
А на пагостах:
Гэтыя — справа,
Тыя — па ГОСТах...

Зелень крываваая...
Чырвань збялелая...
Нашыя правыя,
Іхнія — левыя...

Маці-Айчына,
Род твой нішчымыны...
Бацька магчымы —
Усіх і нічыпыны...

Словам мясцовым
Змоўлены хорам
З польскім касцёлам,
З рускім саборам...

Што ў нас ёсць наша —
Бульба ды скварка?
Наша — параша...
Іхнія — варта...

Божа высокі,
Дай гэтым людзям
Волі на столькіх,
Колькі іх будзе.

Дай ім папоўніцы —
Русым і белым —
Можна, апомняцца
Родам зямелым...

Вынішчы стронціў,
Цемры патраеу —
Хлеб дай пад сонцам,
Слова і славу.

Саюзная элегія

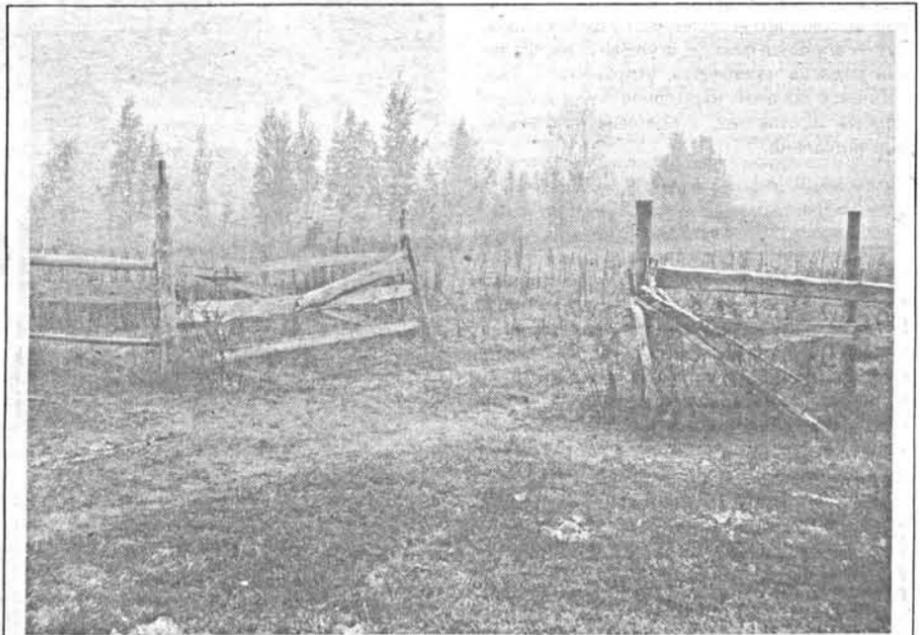
Я не ведаю, хто будзе
Аб Русі знябытай плакаць —
Мо Распуцін ды Бялоў...
Ці ў гнілой прыволжскай будзе,
Лёсам кінуты, сабака
Узвье Фетаў дзяслоў...

Я, напэўна, не заплачу,
Хоць суродным духам чую,
Што і я ў сваім багне
Мала што пад небаў значу,
Век апошні свой начую,
Што, вось-вось, і ён міне...

І не важна мне, хто будзе
Абжываць прастор сiбiрскi —
Бiтаў, Кушнер ці Бялоў... —
І якія узыдуць людзi
На высокі замак Мiрскi —
Брыль, Шамякiн ці Арлоў...

Не аб тым мой горкі смутак,
Што зжыло і жыць не можа,
А на духу і душы, —
Ад таго, што цёмнай смутай
Ты Шляхі нам зблытаў,
Божа, —
Ані вех там, ні мяжы...

Наша кроў ад Беластока
За Смаленск перацякае,
А з-пад Вiльнi — за Вальнi...
Неспатоленым вытокаў
З краю роднага ўцякае
У памяць вечную...
Амiнь...

Фота А. Клешчука

Якаў таргануў плячамі.
— Што гэта? — спытаў ён.
— Паглядзім, — сказаў Сымон, павярнуўся да вакна.
Твар выпягнуўся ў бязгучным здзіўленні. Уражанне было такім, нібыта да вакна звонку прыставілі вялізны ліст шурпатага пенапласту.
Гарэлка забулькацела ў кубкі.
У прысьмках дыхаў гарачыней ружовы дрот на азбеставай трубе каларыфера.

Калі мужчыны дапівалі другую пляшку — завая і не думала суняцца. Яна білася аб нябёсна-сінія сцены, шкрабалася, скавыгала, лізала шыбіны, енчыла.

— Я не баюся! — раптам сказаў у цёмны кут Якаў Серб, дзе быў звалены рыштунак: рыдлёўкі, малаткі, вярхоўка, сякера...

— Дарма.
— Трэба баяцца. Спачатку і я не баяўся. Калі быў дзіцёнкам саплівым... А потым. Дзеці — яны бессмяротныя, як анёлы.

— Анёлы?
— Белья анёлы, Яша...
— Чорныя.

— Толькі малыя і не баяцца. Страшна робіцца раптам, калі дойдзе, што ты не бессмяротны. Разумееш, Яша, раптам. Ты маніш, я ведаю. І старыя яе баяцца. Усе баяцца, акрамя малых...

— Налівай, даг'ем... Ніхто сёння не паедзе на могілкі... Не давязеш... Завая...

Якаў заснуў. Ён ляжаў на доўгай лаве. Пад галавой была Сымонава шапка з вялікім пумпонам. Рукі ён сапчаліў на грудзях. Святло, няпэўнае, зменлівае падала на шэры зямлісты твар. Над ім шаргалелі папяровыя кветкі. Самаробны каларыфер згас, вецер абарваў дрот.

Сымон Бохан драмаў. Яго рот крывіўся і сліна падала на стол. Рука трымала згаслы недапалак папяросы...

У дзверы тройчы грукнулі. А потым яны рэзка адчыніліся. Снег і вецер заляцелі ў вагончык. Пасыпаліся парафінавыя пялёсткі кветак, закруціліся.

— Мужчыны, пайшлі! — прагучаў мяккі, півучы голас.

Далаконы падхапіліся, спалохана, з непаразуменнем, аглядзеліся.

Праз колькі часу яны выходзілі з вагончыка.

Паперадзе, у віхурах завей, рухаўся высокі мужчына ў доўгім, зусім не па надвор'і, белым плашчы. Шэры капялюш ён трымаў у рупэ.

Якаў Серб пачуў, як грукнулі дзверы нябёсна-сіняга вагончыка, азірнуўся. Вагончык растаў у суювах завей.

— Што стаў, пайшлі... Бывае... — Пачуўся пад самым вухам стомлены голас Сымона і дзынкнулі лёзы рыдлёвак у яго руках.

ЗАВЕЯ

НАВЕЛА

Яшчэ не раз'ехаліся аўтобусы і легкавікі, не паразыходзіліся людзі, яшчэ трымцелі, чуліся ў скавытанні паўночнага ветру словы, стогны і энкі, шамацелі папяровыя кветкі, біліся-ўзлятлі чорныя стужкі з белымі надпісамі над стракатым грудком, а далаконы з рыдлёўкамі ў замерзлых руках падаліся ад жалобнага натоўпу, рушылі ўздоўж бетоннага паркана да свайго будаўнічага вагончыка — ярка-блакітнага, амаль нябёснага колеру. Там іх чакала пішыня, адпачынак, а галоўнае — цяпло.

Сцюдзёны рэзкі вецер прыспісаў іх да паркана, прымушаў угнацца, уцягваць галовы ў плечы.

— Аж душа стыне... Што за дзень такі? — з абурэннем кінуў свайму паплетніку саракагадовы Якаў Серб і перахапіў рыдлёўку з рукі ў руку.

Рыдлёўка выслізнула з непаслухмяных пальцаў, лязо бліскавічна ўспыхнула і дзынкнула аб мёрзлую зямлю.

— Ключы далёка? — запытаў Сымон Бохан і прыкрыў твар локцем.

Вецер шпурнуў у далакопаў пачарнелае лісцё і смецце, закруціў яго і перакінуў, як ітшыную зграйку, праз паркан, за якім рыпелі, хісталіся голыя ліпы і цёмныя разлапістыя елкі.

— Здохнуць можна. — Завінула маніста ключоў на доўгім ланпужку. — Пажылі б яшчэ колькі дзён. — Адразу пра ўсіх сённяшніх нябожчыкаў выказаўся Якаў Серб і дзеўбануў рыдлёўкай у скамянелую зямлю.

— Колькі нам чакаць?

— А колькі? — перапытаў Серб.

— Колькі трэба... Хто ж яго ведае, калі прывязуць. — адказаў Сымон і сцягнуў вязаную шапку з вялікім блазенскім пумпонам. Паклаў яе на доўгую лаву побач з рукавіцамі і зірнуў у вакно. — Стаяць... А што мерзнуць? Стол чакае, а ім хоць бы што.

Бохану было пад пяцьдзесят. Без шапкі яго галава нагадвала недафарбаванае велікоднае яйка. Ён выпер мокрыя бровы, здзіўлена заміргаў і падаўся да разеткі, каб уключыць вялізны самаробны каларыфер. Амаль імгненна дрот на азбеставай трубе затрашчаў і зрабіўся ружовым. Пакойчык запоўніў сухі пах гарэлага пылу і едкі парафінавы дух.

З сярэдзіны сцены вагончыка ўпрыгожвалі налепленыя адна да адной вок-

ладкі часопісаў. Дзявулі, дзе палкам, а дзе напалову аголеныя, пестіліся пад пальмамі, у зялёных хвалях — прапаноўвалі бялізну, парфуму, шакалад і шмат чаго яшчэ, а найперш саміх сябе. Над фотаздымкамі, побач з імі са сценаў вытыркаліся букеты папяровых кветак, злінялых і не зусім. Калі дзверы вагончыка адчыніліся — кветкі шамацелі, гублялі блёклія пялёсткі, а таму дзе-нідзе тырчаў са сценаў тонкі дрот, падобны да сухіх сцяблін. Хісткі стол, тры табурэты, доўгая лава, шафа, поўная парожніх пляшак — вось і ўсё начынне, з якім жылі далаконы. На сталі, пасярэдзіне, жалезныя кубкі, учарнелыя ад моцнай гарбаты і пластыкавыя талеркі, нямытыя з таго дня, як з'явіліся ў вагончыку.

— Ну што, не будзем чакаць, ці я? — сказаў Якаў Серб і паставіў побач з кубкамі першую пляшку гарэлка са стракатай налепкай.

— Зрабі чым заесці, Яша, — папрасіў Сымон і павярнуўся да вакна. — Разыходзіцца паціху.

— А куды ім дзецца. Яго ж не вернеш.

— Не вернеш, ясна як дзень. — Нож разваліў сакоўную шыбуліну, пакроіў хлеб, падзяліў гурок і каўбасу.

— Што там пачынаецца... Не разумею, — сказаў мажны Сымон Бохан і падхапіў пляшку.

— Што, што! Снег пачынае валіць. — Зірнуў у вакно Якаў.

Быццам сувоі дыму папаўзлі па могілках, закруціліся, і далачынь, а потым аўтобусы, натоўп, стракатыя грудкі пачалі знікаць, нібыта снег і вецер сціралі іх, як гумка знішчае малюнак на вялікім аркушы шурпатай паперы.

— Налівай.

— Ага, — адказаў Сымон і ў жалезныя кубкі забулькацела гарэлка.

— Ну давай за яго.

— Лепш за ўсё добрае і за яго таксама.

Кубкі падняліся. Захрумсцела шыбуля.

— Ты не даказаў, што было потым. — Якаў зірнуў на свайго паплетніка.

— ...Потым... Яна забрала дзіця і з'ехала да сваіх. Я два тыдні радаваўся, піў, гуляў, а потым сэрца прыхапіла, думаў каюк, думаў здохну. Адзін, нават вады няма каму палаць.

Якаў падхапіў пляшку і наліў спачатку Сымону, а потым сабе. Выпілі, закусілі.

— Прыехаў... Цешча гыркае, песць маўчыць. А я, ты ж ведаеш, маўчаць не буду. Выпіў і давай ганяць... А яны міліцыя. Я ж не ў сабе — біцца кінуўся.

— Дарма.

— Карасей хапіла. Ныркы адсадзілі — памачыцца не мог як чалавек.

— А сэрца, ты ж казаў.

— А што сэрца... Выпусцілі мяне, я прыйшоў, дзіцёнка схапіў, на пягнік і хутчэй ад іх.

— Нешта ніхто не ідзе, — заўважыў Якаў Серб.

— Прыйдучь, куды дзецца ім без нас...

А за вакном ужо не было відаць ні машын, ні могілак. Завая сцірала нават шэры бетонны паркан. Якаў міргаў, глядзеў, як круціцца, мігцяць сняжынкы, і яму здалася, што гэта не за шклом, а ў вачах, здалася, што ён слепне. Паркан знікаў, раставаў у мітусні белых віхураў. Якаў працёр вочы рукавом ватоўкі. Вялікая ржавая бочка — адзінае, што яшчэ сведчыла пра тое, што вагончык з далакопамі стаіць на зямлі, а не паляцеў, падхоплены заваяй, — стаяла крокі за тры-чатыры ад акна.

Якаў Серб абапёрся локцямі, схаваў твар пад далонямі. Яму згадаўся снег, згадалася завая.

— А праз тры дні яна прыехала. Прышла з бацькамі, а я дзверы зачыніў і не пускаю ў кватэру. Малы пачуў яе голас і ў слёзы. А я яму рот заціснуў і шапчу каб маўчаў, а то забяруць кажу... — працягваў гаварыць Сымон.

...Снег быў такі, што шчоткі не паспявалі скідваць яго са шкла, але машына працягвала ехаць. Жонка маўчала, яна ўжо не магла плакаць, слёзы скончыліся, іх не было. Калі мы зараз разаб'ёмся, то ў машыне будзе тры нябожчыкі: ён — Якаў, жонка, і маленькі, — іх сын. Дзіцёнак, якога Якаў вёз да сваіх бацькоў, каб там пахаваць, памёр тры дні таму і цяпер ляжаў у гаспадарчай сумцы, побач з жонкай. Яе рука, са збялелымі пальцамі, ляжала на сумцы, уздрыгвала. Калі загінем, то ўсе разам...

З ПОШТЫ

Павел
САКОВІЧ

Яблынька

Яна мне вырасла на плечы,
А ёй гадкоў не больш за пяць.
Квітнее яблынька-малеча:
Не церціцца дарослай стаць.

Якраз нявестай скараспелай
У белым вэлюме стаіць.
Прызнанні ветрык ёй нясмела
Лістотай майскай шапаціць.

І сніцца сон ёй надта дзіўны,
Што будзе ў райскім садзе жыць,
Ды плод яе салодка-вінны
Ніхто не зможа надкусіць...

А ёй ахвота тут застацца,
Каб ветрык кветкі цалаваў,
Каб сталі яблыкі з'яўляцца,
Буінецць, як грудзі налівацца...
І каб іх грэшнік паспытаў.

Сцяжынка

Мяне сцяжынка раніцою з хаты
У свет вялікі павяла сама.
Здавалася, у сцезжкі ёсць пачатак
І, як у космасе, канца няма.

Яна ніколі не была прамою,
Пятляў і я на сеце разам з ёй.
Было, вышыняў дасягаў парою,
То ўніз каціўся на сцяжынцы той.

І звіліны, і кожны паварот...
На ёй нядаўна

так пры майскай поўні
Я марыў жыць у радасці сто год.

Ды позна ўжо...

Мая сцяжынка ўгору
Паўзе вужом паўз могілкавы плот.
Хоць сонейка садзіцца за нагорак,
Не дачакаюся я светлых зорак,
Бо сцезжка блізка

ўжо ля тых варот...

Дзякуй Богу, што дзень нараджаецца —
Ціхі, ясны і цёлы такі.
Разам з целаю душа прачынаецца
І на сонца глядзіць з-пад рукі,

І вачамі маімі ўсміхаецца
Кветкам, небу — ўсяму харакству...
Мо, нарэшце,

той дзень пачынаецца,
Што ў суладдзі з душой пражыву?

Даваяваліся...

Няспынай чаргой шлі вайна за вайной,
А мы ваявалі з вялікім стараннем...
Ці хопіць нам сілы яшчэ для адной,
Апошняй вайны,

— за само выжыванне?

Жонцы

Даруй, што класці не гатоў я
Удзячны верш, душа мая!
Табе з падзякай і любоўю

Замест нязначнага шматслоўя
Пакіну лепш шматкроп'е я...

Сяргей ПАТАРАНСКИ

Сноў глухое павуцінне —
як душы сляпой адзенне,
як маўклівыя адценні
лаштыра дажджу ў пустыні.

І гармоній праламленне —
быццам фарбы на карціне.
Сноў глухое павуцінне —
як душы сляпой адзенне.

Элегія

Сумуе сонца над пустой зямлёй,
здзічэлай і знямелай. Надыходзіць
пара імжы і прывідных туманаў,
і карагодаў, і агнёў вячальных.

Раняюць на зямлю ўбор каштаняў
з кашлатых і бязрадасных вышыняў,
і муляць неба друзлыя аблокі,
ды наталяюць свежасцю бязважасць.

І з дна азёр, праз дрэвы векавыя,
праз непамернасць вэлюму наветра,
да купалоў сусвету залатога
расце спакой нямы і непадкупны.

О як хацеў бы мець я асалоду,
бы той спакой, на вечнай каласніцы
сысці ў нірвану бестурботнай зданню
у гэты час, у гэтую гадзіну.

Пара імжы і прывідных туманаў
ізноў прыйшла і дрэмле ля парога...

Шэрыя дні, як электрычкі,
ідуць-бягуць па раскладу.
Рады ім, ці не рады —
з табою яны, як звычкі.

Чарговы дзень, быццам нагода
для новых здарэнняў і здрадаў.
Ідуць цяжкія на раскладу.
Сыходзяць дні назаўсёды.

Была ты, як птушка, як сонечны сон.
Вачэй тваіх ясных зялёны затон
сляпое ўтрапленне манліва хаваў,
і страсці бяздумства ўва мне абуджаў.

Была ты, як песня, як зорны палёт.
І радаваў сэрца твой новы прыход,
калі ты ішла праз спяваючы сад,
а ў небе звінеў залаты зарапад.

Матый

У сонечным квартале
цэлы вечар музыка грае,
цэлы вечар скрыпка спявае,
плача,
смяецца,
і сэрцы ўзрывае.

Як адбылося, што мы разгублялі
тое, што мелі: у душах хавалі?
Скрыпка іграе,
нам спачувае.
Людзі смяюцца, каханне ўмірае.

Залатыя рукі

Старэйшага чалавека за Мікалая Максімавіча Шадурскага з хутара Судзіловічы Бярозаўскага раёна ў наваколлі, пэўна, няма. Яму 95 гадоў. Нягледзячы на свае гады, ён па-ранейшаму прыгожы, рухавы, акуратны, а галоўнае — жыццядасны. Доўгае яго жыццё не было лёгкім. Перажыў тры вайны, выгадаваў трынаццаць дзяцей, дзевяць з якіх жывыя і здаровыя дагэтуль, а ўжо ўнукаў, праўнукаў не пералічыць. А яшчэ ўсё жыццё Мікалай Максімавіч славіцца залатымі рукамі. Некалі будаваў млыны, цясларыў, майстраваў ветракі, мог адрамантаваць любы гадзіннік, зрабіць скрыпку і многае іншае. За якую б справу ні ўзяўся, усё ў яго атрымлівалася. Хоць гады і бяруць сваё, аднак часта можна ўбачыць Мікалая Максімавіча за якой-небудзь справай па гаспадарцы.

На здымку: Мікалай Максімавіч са скрыпкай, якую ён зрабіў сам паўстагоддзя назад.
Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

А ў вольны час...

Мікалай Грузневіч водзіць машыну "хуткай дапамогі" ў гарадку, а ў вольны час захапляецца вырабам з саломкі розных падзелак. Памагаюць яму ў гэтым дачкі Света і Наташа.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Не толькі фантазія...

Ганна Ляонаўна Саланенка з Круглага не толькі ўкладае ў свае вырабы з саломкі творчую фантазію, але і надае ім своеасаблівую жывасць. У гэтым пераконваешся, калі наведаеш мясцовы краязнаўчы музей, у якім захоўваецца сораб работ Ганны Ляонаўны.

Фота Мікалая ЦІТОВА, БЕЛТА

Фільмы рэжысёра **Сергея ГАЛАВЕЦКАГА** сёлета апынуліся адразу на двух вядомых еўрапейскіх кінафэстах: на **Mediawave ў Венгрыі** ды на **Art film у Славакіі**. Адметна, што памянёнае рэжысёрскае імя яшчэ не на слыху ў шырокай зацікаўленай публіцы, хоць пачаткоўцам Галавецкага не назавеш. Ён абараніў дыплом поўнаметражным дакументальным фільмам у 1991 годзе ва **ВПКУ: тамсама, у Маскве**, зняў яшчэ адзін фільм ды (па просьбе) зманціраваў вялікую ігравую стужку, якая (нечакана для **Сяргея**) атрымала прыз на адным з кінафэстываляў у Францыі. Мае ў абойме каля пятнаццаці карцін, усе — так званыя дакументальныя; далікатны рэжысёрскі почырк у іх пазнаецца з першых кадраў, — стужкі перадусім вылучае нягучная, адметная годнасць (мастака-рэжысёра, персанажаў, манеры працаваць з імі). "Крыж ля дарогі" (сцэнарый **У. Мароза**, аператар **С. Смірноў**) сабраў неаблігія водгукі ў венгерскім Дзье́ры, "Опера" (сцэнарый **А. Саламахі**, аператар **С. Смірноў**) выклікала асаблівую цікавасць старшыні журы ў Браціславе **Кшыштафа Занусі** (з разнастайнасцю сваіх творчых памкненняў спадар **Занусі** мае намер заняцца операй або, прынамсі, яе служкамі-артыстамі). Зрэшты, фільмы **С. Галавецкага** заслугоўваюць стаўлення больш пільнага за звычайнай газетных нататкі. Адгукнуцца на іх — справа бліжэйшае будучыні, а фестывальныя ўражанні рэжысёра таксама па-свойму каштоўныя. **Менавіта іх мы і прапануем вашай увазе.**

Выжыванне кіно як мастацтва

ФЕСТИВАЛЬНЫЯ ДОСВЕДЫ

— Дзье́р, што ў Венгрыі, — адзначае **Сяргей Галавецкі**, — вельмі вабны, стара-свецкі гарадок, на чым тле надта (занадта) размаітай выглядала праграма фестывалю візуальных мастацтваў; ён доўжыўся з 28 красавіка па 3 мая. Не было звыклай (класічнай?) праграмы фільмаў ігравых, анімацыйных, дакументальных... Замест гэтага — праграма галоўная і некалькі дадатковых ажно да праграмы фільмаў сексуальных меншасцяў. "Крыж ля дарогі" трапіў у асноўную праграму. (Гэта дзесціхвілінная стужка прысвечана старажытнаму беларускаму абраду стаўлення крыжа-абярэга ля дарогі. Працу мусяць агораць за адну ноч — ссячы дрэва, вырабіць крыж, аздобіць яго ручніком і г.д. — **Ж. Л.**) Фільм "Музыка, дапамажы" каледжанкі **Галіны Адамовіч** — у музычную дадатковую. На працягу фестывальных дзён ладзіліся тэатральныя прадстаўленні, канцэрты, спатканні з калегамі ў... старасвецкай синагозе. Яна яшчэ не адрэстаўравана да належнага стану, відаць, таму мясцовыя яўрэі гэта дазволілі.

Атмосфераю венгерскі фестываль нагадаў студэнцкі гарадок, хоць людзей вельмі дарослых не бракавала, як не было нястачы і ў людзях вельмі прафесійных. Адусюль. І з Кітая, і з Амерыкі. А я быў вельмі рады спаткаць сваіх таварышаў па навучанні ў Маскве ва **ВПКУ** (яшчэ ў цягнулі адшукаў іхнія прозвішчы ў праграмцы). Пасля абароны дыпламаў нашае выжыванне ў мастацтве (па адчуваннях) нагадала штосьці падобнае да пачуццяў чалавека, які пасля бамбёжкі вылазіць з траншэі. **Аляксандр Сталяроў**, кіяўлянін, цяпер стала займаецца тэатрам, нават кіруе цэлай тэатральнай адзінкай у **Кіеўскім яўрэйскім універсітэце**, ставіць спектаклі, піша п'есы... І — здымае кіно, вельмі канкурэнтна-дольнае, што і давёў на фестывалі. Я ж трапіў на замежны фестываль упершыню, ды як удзельнік, таму бальшыню часу бавіў у зносінах з калегамі. Дзіўна, як дома, у Беларусі, мы без гэтага абыходзімся, яшчэ больш дзіўным здалося тое, што вялікую Рэспубліку Беларусь прадстаўлялі толькі мы з **Галяй Адамовіч**. Бо людзі кіно мэтанакіравана пільнуюць падобныя фестывалі не толькі з-за магчымасці зносінаў. Прадзюсеры іх таксама наведваюць вельмі актыўна, як і крытыкі, і прэса. Не было яе з Беларусі... А каму, як не прэсе, як не прадстаўнікам Міністэрства культуры, валодаць сітуацыяй, — у свеце шмат магчымасцяў паказацца. Трэба актыўней прапаноўваць (і прапагандаваць) сябе... Бо мы ёсць, але нас нібыта і няма. А ў праглядах ды абмеркаваннях на фестывалі столькі цікавасці й зацікаўленасці, — атмосфера зацікаўленасці, шчырай прывязнасці нават ап'яняла. Бо ў нас, калі хтосьці штосьці часам глядзіць, дык усё адно як ласку робіць... Між тым давдацца напэўна, скуль бяруцца грошы на кіно (і дзе ўзяць), як стасункавацца з прадзюсерамі, як адстойваць свае правы, у якім стане цяпер студыі Еўропы ды Амерыкі, — на фестывалі ў Дзье́ры можна

было ў поўным аб'ёме. Прафесійную гаворку пра выжыванне кіно як мастацтва (усё-такі як мастацтва!) цяжка пераацаніць. Досвед замежных калегаву давёў пра пасоўванне кіно да рынку, рух кіно на рынку, па рынку. У нас на Беларусі пакуль што жыццё стужкі канчаецца разам з канцом яе вытворчасці, хоць у рынкавай нармальнай сітуацыі ўсё якраз наадварот...

Гран-пры **Mediawave** атрымалі... мае сябры з **Казахстана!** Я, дарчы, увесь фестываль дапамагаў ім знаходзіць агульную мову з акаляючымі, — натуральна, англійскую, так што й такі досвед прыдаўся. Гран-пры — за фільм "Досвед крыжа", вельмі цікавы адмысловы ў сацыяльна-псіхалагічным сэнсе. Рэжысёр **Тарас Папоў** па першай прафесіі — псіхіятр, адзінаццаць гадоў працаваў у дзіцячай калоніі, як аматар там шмат здымаў, матэрыял ягоны непаўторны... Фільм — мадэль пэўнага часу, які мы пражылі разам у адной дзяржаве. Пасля таго, як **Тарас** фільм зманціраваў і паказаў, яго звольнілі з працы: нават у турме давялося пабываць. А карціна тым часам паспяхова пайшла па свеце...

У эстэтычным (нават эстэцкім) сэнсе ўсе вылучалі стужку "Парадыз" (на кінафэсце

Карціна атрымала шмат прызоў і сталася самым яркім маім уражаннем.

... "Крыж ля дарогі" на абмеркаванні назвалі універсальнай фестывальнай карцінай, зробленай прыгожа і даходліва. Задаволены я і тым, што ці не ўпершыню мой фільм ішоў пры перапоўненай вялікай зале, — як і тым, што комплексаў-сумневаў з-за свайго беларускага жыцця, мала спрыяльнага мастацтва, у мяне, дзякаваць Богу, не ўзнікала. А пачувацца калегам сярод калег — толькі на радасць...

Пяты славацкі фестываль **Art film** цягнуўся тыдзень, з 20 па 27 чэрвеня. Больш строга быў арганізаваны ў прафесійным сэнсе, з праграмамі ігравой, дакументальнай, студэнцкай. Фэст гэты дастаткова прэстыжны, грошай на яго выдаткавалі процьму... У праграму трапляюць толькі фільмы, якія маюць дачыненне... да мастацтва: распавядаюць пра творчасць, пра творцаў. Эцюды, партрэты, з'явы, выпадкі

яе чамусьці пераклалі не як "Рай", а як "Шчасце"). Рэжысёр — **Сяргей Дварцавы**. Працягласць — дваццаць тры хвіліны. Змест — назіранне за жыццём чабана на стаянцы. За кадрам няма музыкі, у выяве ды гук — толькі натуральная фактура. Камера наблізілася да непаўторнага чалавечага досведу пражывання (нават не перажывання); нічога іншага, нічога лішняга за жыццё на экране і не варта было падаваць...

і нататкі, драмы, трагедыі і камедыі з жыцця майстроў, перажытыя ды адмыслова прыдуманія ў ігравых карцінах... Адбор вельмі строгі. На экраны трапіла адна карціна з дзесці заўяўленых. Адборачная камісія трапілася з густамі эстэтаў. Сярод гасцей ды ўдзельнікаў, напрыклад, **Грынуэй**, **Нэра**, **Джэральдзіна Чаплін**, старшыня журы — **Кшыштаф Занусі**. Услед за імі я таксама ўпадабаў карціну ісландскага рэжысёра пра

Ствараючы Песню Баяна

ісландскага кампазітара "Слёзы з каменю", — фільм зроблены камерна, псіхалагічна, інтравертыўна, нагадаў мне строга класічны стыль Бергмана, рэжысёр і ягоная група абсалютна адмовіліся ад какетавання з публікаю. А далікатнасць, псіхалагізм вымагаюць і засяроджанасці, і строгага стаўлення да выяўленчых сродкаў. Карціну ніхто не пакінуў па-за ўвагай, але галоўны прыз, "Залаты ключ", атрымала аўстралійская карціна "Зьяне" — пра адмыслоўца-піяніста і ягоны нервовы зрыў... "Зьяне", дарэчы, мела ўжо і "Оскара" за лепшую акцёрскую работу. І сфільмавана ўсё выдатна, але, на маю думку, занадта ўжо традыцыйна, калі не мовіць — звыкла паводле выяўленчай мовы. Звыкла — для такога кінафэсту, як Art film. Бо нават у дзейнасці адборачнай камісіі адчуваўся высокі ўзровень эстэтычных запатрабаванняў, а журы ацэньвала работы хутэй паводле сацыяльных крытэрыяў. Бо, акрамя Занусі, вядома, у журы ўваходзілі, напрыклад, рэжысёр з Кітая, рэжысёр з Англіі, — тыя якраз сацыяльныя карціны і здымаюць. "Залаты ключ" у раздзеле дакументальных карцін атрымала чэшская стужка, прысвечаная сляпым дзецям, якія... фатаграфуюць. Маюць надзвычайную патрэбу адлюстроўваць святло, якога не бачаць, а толькі адчуваюць. Вельмі гуманістычная карціна, моцная адным экранным перажываннем. Але яе прафесійныя запатрабаванні дастаткова сціплыя. "Срэбны ключ" у раздзеле дакументальных выпад ірландскай стужцы пра нацыянальны ірландскі эпас, — расповеду пра тое, як гэтае найадметнае мастацтва выжывае і гіне, пераўтвараецца ды сілкуе сабою мастацтва прафесійнае... З рэжысёрам карціны Дэвідам Халідэем я пасябраваў, распавёўшы яму пра нашу Зінаіду Мажэйку і яе экранныя досведы з беларускімі спевамі. Дэвід працуе ў чымсьці, як яна: далікатна, пшчотна, выяўляючы трагічную прыгажосць прадмету сваёй увагі, — па ўсіх крытэрыях на высокім узроўні. Ягоная стужка — і матэрыял для навукоўцаў, і дапаможнік для навучэнцаў па мантажу, і філасофская прыпавесць. Дарэчы, калі ў Дэвіда ўмацуецца жаданне працяваць свае здымкі ўжо ў Беларусі, я буду сярод першых памочнікаў.

Маю "Оперу" з героем — адметным артыстам Аркадзем Саўчанкам прынялі шчыра й добра. Сталага веку муж з жонкаю, вялікія аматары кіно са Швецыі (так і ездзяць з фестывалю на фестываль) падыходзілі знаёміцца і сведчылі, як стужцы апладзіравалі. Калегі прапаноўвалі ёй іншыя фестывалі, тэлебачанне. Не ведаю, наколькі гэтыя прапановы могуць спраўдзіцца, бо, скажам, канадскі фестываль фільмаў пра мастацтва ("Оперу" туды запрасіў сам спадар дырэктар) не аплачвае дарогу, як і фестываль у Швецыі. Але я шчаслівы, што эстэтычныя крытэрыі Art film вытрымаў. Зразумеў, што маё кіно існуе як тавар, увогуле пераканаўся, што ў Беларусі ўжо цяпер ёсць карціны, з якімі трэба выходзіць на рынак. Фестывалі кшталту Mediawave ды Art film — люстэркі, у якіх адлюстроўваешся разам са сваёй работай такім, як ёсць. Не горшым. Не лепшым. Гэта часам можа спалохаць. Ніхто там не ўхваляе, не лаецца, не літуецца. Калі ты апошні ў чарзе па прызнанне, па ўвагу, па цікавасць да свайго твора, дык гэтае апошняе месца ўсё адно трэба заняць у канкурэнцыі. У кожнага фестывалю свая кан'юнктура. У Венгрыі, напрыклад, на стужку Дварцавога "Шчасце" журы амаль не звачыла, а рэжысёр С. Букоўскі, адзін з ганараваных мэтраў і чынінікаў журы, потым прабачаўся. Перад аўтарам. Бо ён, эстэт, шукаў у стужках атмасферы, а шмат дзе да сёння дакументальнае кіно за бясспрэчнасць мае хіба сацыяльныя фактары. Венгерскаму журы бракавала эстэтычных крытэрыяў, ды і ў Славакіі яны не стаялі перад усімі. Праўда, прыз за лепшую апэратарскую работу атрымала "Каліграфія на целе" Грынуэя, але здалася, што ад пошукаў майстра Еўропа стамілася. Яго ўсе паважалі, глядзяць, але пасля прагляду я пачуваўся камп'ютэрам, які перагрузілі. Высокі папярэдні рэйтынг мела і стужка Алега Кавалава "С. Эйзенштэйн. Аўтажыццяпіс", але нічога ад журы яна не атрымала, хоць і ўяўляла сабою адмысловую інтэлектуальную гульню... Як у шклянныя пацеркі. Напэўна, у гэтых выпадках журы справядліва памеркавала, што фільмы гэтыя краюць толькі розум, толькі інтэлект, а мастацтва звяртаецца не толькі да іх...

Сяргея ГАЛАВЕЦКАГА
слухала і натавала
Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымках: *Кыштаф Занусі, Джэральдзіна Чаплін.*

Творчы лёс... Ці часта мы задумваемся пра сутнасць гэтага вызначэння? А ў ім — і своеасабліваць светаўспрымання, і моц пачуццяў, і... спасцігнутыя сэнсавыя глыбіні ў іх скрыжаванні...Творчасць вымагае адданасці — думкай і сэрцам.

Прафесар Беларускай акадэміі музыкі кандыдат мастацтвазнаўства Валянцін Чабан, таленавіты музыкант і даследчык, захапляе і сваёй адданасцю музычнаму мастацтву, і веданнем таямніцы ўздзеяння на тых, хто ідзе побач у цудоўны храм Музыкі. Міжволі ўнікае жаданне трымацца ягонага ладу мыслення.

Навуковыя даследаванні В.Чабана шмат у чым вызначылі той момант, калі наша баянная прафесійная школа пачынала асэнсоўваць свой шлях. Шлях развіцця ў мастацтве. Сінтэз мастацкага і інтэлектуальнага ў асобе гэтага музыканта дакладна вызначаў і эстэтычныя прынцыпы.

Гук для яго — гэта энергія творчасці, першакрыніца музыкі. І, як сцвярджае ў сваіх навуковых даследаваннях В. Чабан, менавіта арганізаванасць гуку — існасць, душа і розум, энцыклапедыя жыцця ў шматстайных праявах. З гэткай думкай працаваў ён над сваёй дысертацыяй па тэме "Станаўленне інтанацыйнага стылю мастацтва гармонікі-баяна" (1985 г.) — фундаментальнай мастацтвазнаўчай работай.

Безумоўна, яго творчай асобе цалкам імпануе акадэмічны строга стыль. Але яшчэ ў студэнцкія гады В. Чабан зразумеў, што адметнасцю музыкі сучаснай робіцца пашырэнне мастацкіх традыцый. Сучасная музыка ўбірае ў сябе ўсё тое, што спрыяе з'яўленню яркіх, выразных твораў, бярыць вобразныя сродкі, якія дапамагаюць данесці да слухача мастацкую ідэю.

Шырыня духоўных інтарэсаў, адданасць абранай справе, рэдкасная працаздольнасць у свой час вылучалі маладога музыканта на шляху авалодвання ўсім тым, што мае назву "прафесійная школа". Але нельга не падкрэсліць, што на гэтым шляху яго накіроўвалі такія яркія асобы, як І. Гарэлік, Э. Азарэвіч, Г. Жыхараў, М. Чайкін.

Дарэчы, сустрэча з М. Чайкіным, рускім музыкантам і кампазітарам, сталася для В. Чабана знамянальнай.

Заканчваючы вучобу ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, В. Чабан ужо на апошнім курсе атрымаў запрашэнне працаваць тут у якасці выкладчыка. Пачаўшы педагагічную дзейнасць, ён неўзабаве паступіў у выканальніцкую аспірантуру Горкаўскай кансерваторыі, у клас прафесара М. Чайкіна. Талент, высакароднасць і эрудыцыя прафесара выклікалі высокую пашану ў аспіранта. Мікалай Якаўлевіч Чайкін нібы нанова адкрываў яму тую гармонію прыгажосці, што ўласціва толькі музыцы.

Даніну павагі да свайго настаўніка В. Чабан выказаў і ў сваіх друкаваных работах, і ў канцэртнай практыцы. Так, у памяці беларускіх слухачоў — першае выкананне ў Мінску Канцэрта М. Чайкіна для баяна з сімфанічным аркестрам: саліст В. Чабан вытанчанасцю выканальніцкіх нюансаў стварыў вобраз, поўны характара і напоўненасці жыцця.

Так, час зносінаў з М. Чайкіным значна паўплываў на творчыя погляды В. Чабана.

У якасці саліста і канцэртмайстра Беларускай дзяржаўнай філармоніі ён выконваў багата самай рознай класічнай і сучаснай музыкі. Адчуваннем стылю, суладдзя ўсіх элементаў твора вызначаліся ягоныя трактоўкі Баха, Моцарта, Ліста, Шапэна, Паганіні... Ягоная ігра ўражвала яркасцю і пераканальнасцю.

Урэшце, В.Чабан становіцца за дырыжорскі пульт аркестра баянаў кансерваторыі. Панаваму асэнсоўваючы кожную дэталю партытуры, ён дамагаўся тут надзвычай эмацыянальнага, сакавітага гучання. Пад кіраўніцтвам маладога дырыжора кожная інтанацыя ў аркестры вызначалася выразнасцю і адточанасцю, прывабнай чысцінёй.

Было шмат гастроляў па краіне і за яе межамі. Але педагагічная дзейнасць усё ж захапіла музыканта цалкам. Вялікі выканальнічы вопыт нібыта чакаў працягу ў вучнях. І сярод ягоных выхаванцаў, вучняў Рэспубліканскага Ліцэя пры Беларускай

Акадэміі музыкі ды студэнтаў акадэміі сёння ёсць лаўрэаты прэстыжных міжнародных конкурсаў.

Высокаэрудзіраваны, тонкі знаўца літаратуры і жывапісу, ён імкнецца стварыць у сваім класе тую духоўную аўру, якая была б прасякнута менавіта творчасцю. Захопленнае разуменне мастацтва наогул, сцвярджае ён у сваёй штодзённай руплівай працы з вучнямі, спрыяе паглыбленню эстэтычных ацэнак у галіне выканальніцкай практыкі. Дакладнасць музычнай інтанацыі вынікае з дакладнасці адчування. Таму, паводле ягонай думкі, вышэйшы сэнс і прызначэнне мастацтва — выхаванне пачуццяў.

У імкненні глыбей зразумець і асэнсаваць канцэртнае жыццё баяна, В. Чабан раз-пораз друкуе даследчыя працы (іх ужо — сотні), цікавыя сваёй грунтоўнасцю і пераканальнасцю. Відавочна, сцвярджае ён, "проблемы выканальніцтва часам вымагаюць навуковай аргументацыі".

Прафесія звычайна накладвае на асобу адмысловы, непаўторны след. Прафесія музыканта — асабліва. Стасункі з асобаю прафесара В. Чабана даруюць хвіліны шчырасці, ён быццам бы ўцягвае кожнага ў плынь уласнага бясконцага захаплення музыкай. Неверагодная працавітасць, сканцэнтраванасць на мастацтве надаюць усяму, што робіць гэты сціплы і выхаваны чалавек, нейкае высакароднае святло.

Успамінаецца адзін з канцэртаў у зале Акадэміі музыкі. Творчае суладдзе таго вечара спалучалася з урачыстасцю, якую падтрымліваў сваім уступным словам да кожнага нумара праграмы Валянцін Чабан. Ігралі ягоныя вучні.

Гучала класіка, сучасная музыка. І салісты адчувалі форму ўвасаблення вобраза, пераканаўча спраўляліся з т. зв. этычнай праблемай, у якой — звалючы музычнага мыслення. Праграма сведчыла, што канцэртнае жыццё баяна ўбірае ў сябе гістарычны вопыт музычнага мастацтва, выкарыстоўвае шырокае кола магчымасцей адлюстравання свету сродкамі музыкі.

У полі зроку В. Чабана ўся сукупнасць з'яў музыкі, праяў музычнага жыцця. Пра-

фесар выкладае ў Беларускім інстытуце праблем культуры, актыўна выступае з дакладамі на канферэнцыях. Ён заклапочаны ўзроўнем падрыхтоўкі кадраў. Ён перакананы ў неабходнасці ўжо са студэнцкіх гадоў рыхтаваць асобу да аргументавага аналізу сістэмы адукацыі. Бо гэта дапаможа маладому спецыялісту асэнсаваць сваю сацыяльную задачу па ўдасканаленні структуры музычнага асветніцтва.

Знаўцы мастацтва пагодзяцца са мною, што чарговы канцэрт студэнтаў акадэміі класа прафесара Валянціна Чабана стаўся яркай падзеяй у музычным жыцці рэспублікі. Бездакорны густ, сапраўдны прафесіяналізм, красамоўнае выяўленне мастацкай шматграннасці баяна... Слушаю і вобразна адзначыў прафесар у сваім уступным слове: сёння баянная школа стала формаўтваральнай асновай таго, што гістарычна завецца Песняй Баяна.

У праграмы таго канцэрта не было іншага крытэрыя, як даць слухачу магчымасць адкрыцця мастацкай з'явы. Бо выканальніцкае майстэрства можа пановаму напоўніць і тое, што гучала стагоддзямі, і тое, што напісана ўжо ў наш час.

Шмат розных па стылі твораў прагучала ў той вечар, і артыстычнасць музыкантаў вабіла нас у кампазітарскую стыхію В. Сямёнава, Ю. Шамо, А. Беланіцкага, Я. Брамса, С. Ціханова, А. Кусякова, С. Губайдзілінай...

Кожны з салістаў прыемна ўражваў індывідуальнасцю і пачуццём творчай свабоды. А за ўсім гэтым была агромністая праца...

І бліскучыя выступленні Віктара Гардзіенкі, Аляксандра Куралёнка, Дамітрыя Атраднава, Святланы Квач, Андрэя Сівакова, Сяргея Яромльскага, а таксама маленькіх Алега Турко і Вадзіма Гапонана сталіся канкрэтным увасабленнем таленту педагога і вучонага, музыканта Валянціна Чабана.

Альбіна ЦАРОВА

На здымках: *Валянцін Чабан — настаўнік і дырыжор.*

Параднёны з небам і літаратурай

АНАТОЛІЮ СУЛЬЯНАВУ — 70

Анатоль Сульянаў родам з сяла Аксініна Адзіноцкага раёна Маскоўскай вобласці (Расія). Пасля заканчэння сямігадовай школы ў сяле Вялікія Вяземы быў залічаны ў Маскоўскую спецыяльную школу Ваенна-паветраных сіл, у якой вучыўся з 1943 па 1946 год, затым быў курсантам Тамбоўскага, Армавірскага авіяцыйных вучылішчаў (1946—1950), слухачом Вышэйшых лётна-інструктарскіх курсаў (1950—1951). У 1962 годзе А. Сульянаў скончыў Ваенна-палітычную акадэмію імя У.І. Леніна ў Маскве. З 1962-га па 1969 год быў намеснікам камандзіра па палітычнай частцы авіяпалка, начальнікам палітаддзела авіядывізіі, а пасля (у 1969-ым — 1976 гадах) інспектарам, начальнікам аддзела Галоўнага Палітупраўлення Савецкай Арміі (Масква). З 1976 года А. Сульянаў жыве ў Мінску. Быў членам Ваеннага Савета, начальнікам палітаддзела арміі (1976—1980), намеснікам начальніка Палітупраўлення Беларускай ваеннай акругі (1980—1987). Генерал-маёр авіяцыі, ваенны лётчык 1-га класа.

Літаратурную дзейнасць Анатоль Канстанцінавіч пачаў у 1957 годзе (піша па-руску). Сваё прызвание знайшоў у творах, у якіх праўдзіва расказвае пра сучасных лётчыкаў і пра тых, хто забяспечвае палёты. Такія яго кнігі, як «На зямлі і ў паветры», «Лістапад», «Раскалатае неба», «Хаджэнне за сёмае неба», «Толькі адна ноч», «Блакiтныя снягі» і іншыя, засведчылі, што А. Сульянаў — з пісьменнікаў, якія, застаючыся тонкімі псіхалагамі, адначасова надаюць вялікую ўвагу сюжэту: пераважна большасць яго твораў пабудавана на вострых сітуацыях, калі героі часам вымушаны прымаць далёка няпростыя рашэнні. Анатоль Канстанцінавіч паспяхова аб'явае і жанр рамана.

Параднёны з небам, А. Сульянаў апошнім часам пашырае тэматычныя межы сваёй прозы. У прыватнасці, аб гэтым сведчыць адзін з апошніх яго твораў — апавесць «Чорная «Волга» з урадавымі нумарамі» (запланавана да выхаду ў выдавецтве «Юнацтва»). Гэтым разам А. Сульянаў расказвае пра маладых юнакоў, якія ў арміі былі асуджаны і трапілі ў дысцыплінарны батальён. Сярод іх не толькі сапраўдныя злачынцы, а і тыя, хто апынуўся за кратамі па збегу абставін. Пра іх няпростыя лёсы расказваецца аб'ектыўна і праўдзіва.

Віншваем Анатоля Канстанцінавіча з 70-годдзем, жадаем яму і надалей трымаць належную вышыню і ў жыцці, і ў літаратуры!

Адзін з адданых сяброў

30 жніўня споўнілася 70 гадоў вядомаму балгарскаму пісьменніку Найдану Вылчаву. Ён неаднаразова наведваў нашу краіну, прывітаў Беларусі вершы «Беларуская рака», «Драўляны домік», «Над магілай пазта» і іншыя, выдаў кнігу нарысаў «Белая бяроза». Акрамя таго, Н. Вылчавым напісаны шэраг артыкулаў пра сучасную беларускую літаратуру і яе ўзаемазвязі з балгарскай, на балгарскую мову ім перакладзены творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Пётруся Броўкі, Пімена Панчанкі, Максіма Танка, Анатоля Вялюгіна, Ніла Гілевіча, Рыгора Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, што былі выдадзены асобнымі кнігамі ці ўвайшлі ў калектыўныя зборнікі.

Дзякуючы Н. Вылчаву, па-балгарску «загаварылі» і такія пазты, як Васіль Вітка, Аляксей Зарыцкі, Еўдакія Лось, Анатоль Грачанікаў, Міхась Калачынскі, Максім Лужанін, Анатоль Вярцінскі, Васіль Зуёнак, Янка Сіпакоў, Аляксей Разанаў і іншыя, чые творы друкаваліся ў балгарскім перыядычным друку. У сваю чаргу творчасць другара Беларускай літаратуры добра вядома на Беларусі. Н. Вылчава перакладалі Анатоль Астрэйка, Лось, Гілевіч, Барадулін, Бураўкін, Разанаў, Паўлюк Прануза і іншыя. Віншваем даўняга сябра Беларускай зямлі з юбілеем! Зчыным спадару Найдану Вылчаву доўгіх гадоў жыцця і плёну на ніве супрацоўніцтва двух славянскіх народаў!

МАЙСТЭРНЯ

Ад сённяшняга да вечнага

Творчасць А. Кашкурэвіча — гэта праца мастака-філосафа. Развагі мастака нярэдка выказаныя праз алегорыі ў адвечных пытаннях добра і зла прысутнічаюць у ілюстрацыях да «Фаўста» Гётэ, евангельскай серыі. Хрэстаматычныя і ў савецкі час творы з партызанскай серыі — увасабленне трагедыі чалавека, вымушанага ўзяцца за зброю. Мастак умее зрабіць стрыжнёвую праблему літаратурнага твора графічна выразнай. Жорсткая рэальнасць знайшла ўвасабленне ў ілюстрацыях да кнігі І. Пташнікава «Найдорф» і А. Адамовіча «Хатынская апавесць». Надзвычайная сіла эмацыянальнага ўздзеяння тут — ва ўласцівай графіцы прыроднай прастаце лініі, яе стрыманай энергіі, у пластывасці спалучэнняў штрыхоў, якія падкрэсліваюць характар і аб'ём, са шчыльнасцю тонавай плямы.

Для А. Кашкурэвіча мастацтва і рэчаіснасць — непадзельная, адзіная глынь. Серыя «Эпітафія, ці Успаміны пра майстра» — прысвячэнне экалогіі культуры, экалогіі душы. Мастак выкарыстоўвае алегорыю — «хросны шлях» Беларусі.

— Трагедыю Беларусі я разумею як распяцце, і як хросны шлях Хрыста, — тлумачыць Арлен Міхайлавіч. — Трагедыя ўвасабляецца для мяне ў традыцыйнай драўлянай скульптуры Хрыста Смуткуючага, у ягонаў спакутанай, скатаванай постаці.

«Эпітафія» выражае сфарміраваны за доўгія гады творчасці прынцып уздзеяння графікі не рэпартажнасцю, не лабавым шляхам, а яе ўплывам на падсвядомасць.

Прынцып спасціжнення А. Кашкурэвічам рэчаіснасці — ва ўзароўні працытанага з сучаснага пункту мыслення многіх вежаў чалавечай цывілізацыі, заклік да актыўнага роздуму над якімі нараджае ў творчасці імкненне не паўтараць папярэднікаў. Мастак знайшоў зусім новае сучаснае вырашэнне ў ілюстрацыях да «Новага завету» — Дабравесця паводле Лукі (1990).

— Тэма «Анёла і пастухоў» вельмі часта ілюстравалася, ёй прысвячаліся роспісы храмаў. Аднак я, — кажа мастак, — даю фрагмент гэтых пастухоў і сам анёл кампазіцыйна і вобразна мае абсалютна не традыцыйнае рашэнне — ён нават без валасоў.

Арыгінальная і сучасная трактоўка біблейскай прыпавесці аб вяртанні блуднага сына. Яго вобраз актуальны ва ўсе часы.

Аркуш «Пачалунак Юды», напружаная кантрастнасць, суровы спакой ліній. Постаці Юды і Хрыста «зрэзаныя» краямі аркуша. Здаецца, што ім не хапае прасторы. А. Кашкурэвіч распаўвадае:

— Праз сюжэт філасофскага канфлікту выяўляецца чалавек трагічны, чалавек, які пакутуе. І адначасова — хросны шлях сучасніка.

У працах 1960—1970-ых гг. («Партызанскія маці», «На шчасце, на гора», «Развітанне», «Смага») не гістарычны паказ вайны, а — сучаснасці праз вайну. Пафас герызму адсутнічае. ёсць жанчына і зброя. Парадаксальная неадпаведнасць прызначэння, якія яны выконваюць. Чалавечы боль у тым, што жанчына, якая павінна тварыць дабро і расціць дзяцей, трымае зброю. Пакуты нарада ў «Развітанні». І прарыў хлусні ў «Чалавеку ў блакадзе». Гэта той жа хросны шлях чалавека, трагедыя яго лёсу.

Асобна ў кантэксце вобразнага асэнсавання літаратурнай класікі, стаяць ілюстрацыі А. Кашкурэвіча да несьмяротнага «Фаўста» Гётэ. Трагедыя пачынае гукаць не толькі на іншай мове, але і раскрывае іншы час. Яна губляе нацыянальнае аблічча ў расторганай сучаснасці лабараторнага эксперымента. Сярод разбурэння, створанага рацыяналістычнай тэхнікай — зброяй, і бескантрольнай сацыяльнай стыхіяй сярэднявечна вучоны, алхімік, філосаф Фаўст успрымаецца чалавекам сённяшняга дня. Мастак падкрэслівае вечную актуальнасць гётэўскай трагедыі.

А. Кашкурэвіч быў першым у пасляваенным беларускім мастацтве, хто пачаў працаваць над біблейскімі сюжэтамі. Па сутнасці, яна дала яму магчымасць выявіць дасягненні творчага метаду, напрацаваныя за багатае і рознабаковае творчае жыццё.

Мастака прыцягваюць літаратурныя творы, праца над якімі нараджае філасофскія асацыяцыі, сугучныя ягонаму светапогляду. Адмаўленне ад простага цытавання літаратурнай першакрыніцы трансфармуе вобра-

зы, створаныя пісьменнікам у новы твор — графічны.

Кожная праца ўзважана, у ёй пралічаны зрэз фігуры, колькасць масы, прасторы. У чымсьці гэта скоўвае мастака. Але ў гэтым сэнсе А. Кашкурэвічу блізка прыныцы эпохі Адраджэння, калі работы менавіта «будаваліся». У сучасным мастацтве, калі большая каштоўнасць належыць «непасрэднасці», А. Кашкурэвіч захоўвае прафесіяналізм, не дапускаючы аніякай выпадковасці.

Працы апошніх дзесяцігоддзяў значна адрозніваюцца ад створаных у 1960—1970-ых гг. На змену выпрабаванню пэўных мастацкіх прыёмаў прыходзіць большая свабода, дакладнасць мастацкага абагульнення, рашучасць формы, абстрагаванне ад літаратурнага тэксту. Мастак робіць не ілюстрацыю ў літаральным сэнсе. Ён адштурхоўваецца

ад літаратурнага твора і робіць аркуш, які мае самастойную каштоўнасць.

Творчы метаду мастака склаўся ў выніку пастаяннай і напружанай працы. А. Кашкурэвіч цудоўна валодае самымі дробнымі дэталімі свайго рамяства, ён умее абагульніць, тыпізаваць. Спецыфіка рэалізму А. Кашкурэвіча — ад сённяшняга да вечнага.

Ганна ДРАБЫШЭЎСКАЯ

На здымак ілюстрацыі А. Кашкурэвіча да «Новага завету» (1990).

ЗАМЕЖКА

Урокі нямецкага пасля патопу

У канцы жніўня, як і планавалася, у Беларусь прыехала германская дэлегацыя ў складзе асабістага прадстаўніка прэм'ер-міністра зямлі Паўночны Рэйн-Вестфалія, дзяржаўнага міністра ў адстаўцы Герберта Шноара і прадстаўніка дзяржаўнага ўраду зямлі Паўночны Рэйн-Вестфалія Уда Влокі, паведаміла прэс-служба Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь. Мэта візиту — матэрыяльна дапамога беларусам, найбольш пацярпелым ад урагану. Дзюм вёскам (Апечкі Мінскай і Маладава Брэсцкай абласцей) урадам зямлі Паўночны Рэйн-Вестфалія выдзелена па 50 тысяч дойчмарак. Акрамя таго, гэтым сардэчна рады ў вёсцы Дружная, пабудаванай для перасяленцаў з чарнобыльскай зоны пры фінансавым садзеянні Федэратыўнай Германіі ў Мядзельскім раёне. Герберт Шноар прымае таксама ўдзел у рабоце канферэнцыі «Праекты беларуска-германскага супрацоўніцтва». Гэта ў дадатак да таго, што робіцца немцамі дзеля дружалюбнай матэрыяльнай і культурнай падтрымкі беларускага насельніцтва па іншых каналах.

Характэрна, што ніводная праграма не толькі не спыненая, але і не перанесеная на

пазнейшы тэрмін, хоць у самой Германіі цяпер на асаблівым уліку кожная марка, усе матэрыяльныя рэсурсы: неверагодна велізарны летні павадак, які нарабіў бед некалькім краінам Заходняй і Цэнтральнай Еўропы, не абмінуў і Германію. Асабліва пацярпелі ад стыхіі раёны ўздоўж ракі Одэр. Ускалыхнулася літаральна ўся Германія, і хоць пацярпелі ад стыхіі ўсходнія немцы, «оссі», як іх называюць, заходнія суайчыннікі — «вессі» дружна памкнулі на дапамогу, хоць перад тым у краіне выразна адчуваўся «ўсходне-заходні» антаганізм, які ўзнік пасля аб'яднання дзюх Германій. Такого эфекту не далі нават узносы ў фонд салідарнасці, што рэгулярна выплачваюцца жыхарамі заходніх зямель у выгледзе падатку на карысць сваіх усходніх суайчыннікаў, адзначаюць журналісты, нефармальнае жаданне дапамагчы перавысіла ўсе «нормы салідарнасці», на якія арыентаваліся палітыкі. Сацыяльныя псіхологі, якія прадказвалі таксама доўгатэрміновы працэс узаемнай асіміляцыі «оссі» і «вессі», здзіўленыя тым, што адбываецца.

Многіх немцаў асабліва ўразіў у першыя

га-дзіны паводкі тэлесюжэт: статак кароў, якіх з верталёта спрабавалі выгнаць на сушу, запанікаваў і пачаў шалёна бегаць кругамі, знясіленыя жывёліны падалі пад капыты астатніх, захлыналіся ў вадзе, хоць паратунак быў амаль побач. Мы не дурная жывёла, казалі ўражаныя ўбачаным немцы, мы падобнае перажылі ў часе апошняй вайны, хопіць.

Псіхологі яшчэ доўга будуць вывучаць, што адбывалася з немцамі ў часе гэтага патопу, разбуральныя наступствы якога ўдалося ў значнай ступені лакалізаваць толькі дзякуючы здзіўляючай усіх арганізаванасці і салідарнасці немцаў, але ўжо цяпер многім зразумела, што такое годна вытрымаць дапамагло надзвычайнае моцнае інстынктыўнае адчуванне нацыянальнай аднасці. Германскае адзінства падверглася каласальнаму выпрабаванню на трываласць і вытрымала, з законным гонарам сказаў у бундэстагу федэральны канцлер Гельмут Коль. Сапраўды так. Павучальны ўрок для тых, хто няк не можа зразумець розніцы паміж народам як нацыяй і насельніцтвам-натоўпам.

Ул. Ас.

— Дарагі Алег, мы ведаем адзін аднаго даўно, практычна, з юнацтва, калі сустрэліся ў Мсціславе. Затым мой накірунак быў у Мінск, а твой — у Маскву і на расійскую прастору. Цяпер, праз дзесяці гадоў, мы зноў сустракаемся ў Мсціславе, дзе ты амаль на правах пастаяннага жыхара, “свайго”, а я — у якасці выпадковага гасця. Але ты нарадзіўся, здаецца, у Смаленску?

— Тут па-свойму даволі цікавая гісторыя. Таму што нарадзіўся я... у смаленскай турме.

— Нічога сабе гісторыя.

— Мая маці цяжарная прыехала ў Смаленск правядаць свайго бацьку, а майго дзеда праваслаўнага святара Івана Канстанцінавіча, якога пасадзілі за краты

нават жудасна стала ад перспектывы зноў вярнуцца ў Мсціслаў няхай сабе і з дыпламам настаўніка і пражыць там да скону. А хацелася перамен, чагосьці незвычайнага, новага, падарожжаў, урэшце. Але ж як мог падарожнічаць у той час савецкі юнак?

Купіць білет, на колькі хапала грошай, даехаць да нейкага месца...

— ...у Сібіры.

— Ну, што ж, там неабсяжныя прасторы, новабудулі...

— Гіганцкі ГУЛАГ і дарогі, замошчаныя касцамі палітзняволеных...

— Аднак гэта зусім іншая справа, Эрнест. Ды і што мы тады ведалі пра ўсё гэта?

— ...Значыць, купіць білет...

— ...даехаць да якой новабудулі, улад-

— Пачаць з таго, што шасцідзятая гады — усё ж асаблівы час. Хрушчоўская кароткатэрміновая, як неўзабаве аказалася, “адліга”. Ці не ўсім маладым людзям захацелася некуды “за гарызонт”. Напэўна, здараюцца такія перыяды ў гісторыі чалавецтва, народаў, калі цэлыя пакаленні ахоплівае нейкае агульнае пачуццё — прыкладам, рамантыка, ці, наадварот, скепсіс. Неяк я падумаў, што і паспехі савецкай улады ў 20-я гады можна хутчэй патлумачыць гэтым станам насельніцтва — эпідэміяй асаблівага жадання, прагай пасля столькіх гадоў грамадзянскай вайны нешта будаваць, рухацца да нейкай агульнай добраў мэты.

— Увесь час імкнуліся некуды “ў паход”.

— Так. Думалася, што на новым месцы

ведваў часопіс “Нёман”. Праўда, тады яшчэ ягоная назва пісалася не праз літары “ё”, а “е” — каб зусім “па-руску”, ды і настроі ў кіраўніцтва і сярод часткі вядучых супрацоўнікаў былі адпаведныя — у духу зліцця нацый у адзіны шчаслівы савецкі народ, мовай якога павінна быць толькі руская. Хаця ў той жа час-там працавалі ўжо Валянцін Тарас, Рыгор Бярозкін... А неўзабаве я даведаўся, ты ўладкаваўся працаваць на мінскі трактарны завод рабочым. Гэта была “геаграфічная” пераарыентацыя, мэтанакіраванае рашэнне ці збег абставін?

— Хутчэй збег абставін. Неяк, збіраючыся ў чарговую вандароўку, я ў Оршы сустрэў на вакзале маладога тады паэта Ігара Шклярэўскага (мы з ім былі знаёмыя яшчэ ў Магілёве, ён таксама нейкі час вучыўся ў педагагічным). “Куды сабраўся?” — пытаецца. “Яшчэ не ведаю, — адказваю. — Вырашу ў Маскве на Казанскім вакзале”. “Дурань, едзь у Мінск і рабі кніжку”. Ён ведаў, што я ўжо надрукаваў тое-сёе. Я і паехаў. Праўда, да кніжкі было яшчэ далёка. А трэба ж едзь і неяк жыць, зарабляць на хлеб. Постаць маладога пісьменніка з працягнутаю рукою на парозе рэдакцыі здавалася мне прыкрай. Я хацеў нейкай матэрыяльнай незалежнасці. Трактарны завод даваў інтэрнат для тых, хто згаджаўся рабіць у ліцейным цэху, адносна неабліг заробак. Уладкаваўшыся туды, я змог нават сам спрыяць сваім сябрам — маладым пісьменнікам: каму на віно, каму на суп, а каму, скажам, таленавітаму Барысу Казанаву, якому не было дзе жыць, — ложка і коўдру. Вось гэтак рабіў я не кніжкі, а трактары ажно восем гадоў. Што ж... Так я канчаткова развітаўся з савецкай рамантыкай, інакш стаў ставіцца да сябе і свету.

— Набыў іронію і скептыцызм...

— Гэта таксама.

— Хоць ты і раней публікаваўся ў маскоўскіх часопісах, але менавіта ў той час ты стаў практычна пастаянным аўтарам аддзела прозы часопісаў “Знамя”, “Дружба народаў” і нарэшце “Нового мира”. Гэта была марка асабліва высокая — публікавацца ў часопісе Твардоўскага і ягоных паллечнікаў. Як мяркую, што асабліва прывабіла новаміраўцаў у тваёй прозе? Здавалася б, па стылістыцы (ды і вобразнай сістэме) ты яшчэ быў бліжэй да аўтарскага кантынгенту часопіса “Юность”.

— Шлях да “Нового мира”, як і да іншых часопісаў, якія ты згадаў, быў доўгі. Друкавацца там я пачаў тады, калі ўжо скончыў працаваць на заводзе і пераадолеў сваю першапачатковую вобразную сістэму, заўважыў новых герояў, дакладней, персанажаў, відаць, пазбавіўся рамантызму. Яго выкараніла само жыццё.

— Якім чынам? Што гэта была за сіла?

— За доўгія гады грацы на заводзе я пабачыў зусім іншых людзей, чымся тыя, з якімі некалі пачаў на Усход. У мяне з’явілася шмат сяброў сярод тых, з кім я працаваў на зааодзе. Мне было вядома, як яны пачуваюць сябе, выбравшыся з вёсак не за нейкай там рамантыкай, а, умоўна кажучы, звычайным пашпартамі і гарадскою прапайскай. Я бачыў, што часта яны не разумеюць сябе і ў той жа час у іх ёсць уласнае ўяўленне аб рэчаіснасці, як і свае прымыкі. Я адчуў, што пісаць пра гэта трэба інакш, чымся рабіў раней. Магчыма, гэта зацікавіла рэдакцыю “Нового мира”.

— Натуральна, што была вучоба ў маскоўскім Літаратурным інстытуце, маскоўскія пісьменніцкія тусюкі. У той час ты мне падараваў сваю новую кнігу апавяданняў з аўтаграфам: “Любімцу мстиславскіх жанчын от любімых москвских”. Узровень Цікава, пад уздзеяннем якіх майстроў ты тады выпрацоўваў свой літаратурны стыль? Лапідарна-іранічны, з нечаканымі эпітэтамі, словам, з усімі выявамі інтэлектуальнай прозы, як казалі крытыкі.

— Што ж, спярша я цябе таксама “ўем”. Калісьці я працаваў на Беларускам тэлебачанні і прыехаў у Мсціслаў рабіць перадачу. Пасля таго, як адзінлі ўсё, што планавалі, зайшлі да першага сакратара райкама партыі і той падарыў мне тваю кнігу “Мстиславцев посох” — са сваім каліграфічным надпісам і подпісам з райкамаўскаю пячаткай. У мяне сківіца адвалілася ад здзіўлення...

— Разумею. Безумоўна, увага жанчын да творчасці пісьменніка — рэч значна даражэйшая, чымся ўвага ўладных асоб, бо гэта і ёсць сапраўды узровень ягонай папулярнасці. Адно дадам, пра таго мсціслаўскага сакратара. Як гаспадарнік

(Працяг на стар. 14)

Ад “Немана” да Нёмана, альбо Прыгоды рускамоўнага пісьменніка

ГУТАРКА ЭРНЕСТА ЯЛУГІНА З АЛЕГАМ ЖДАНАМ.

за нявыплату нейкіх абавязковых сельгаспадаткаў, здаецца, па ільну. Зразумела, перахвалялася — такім вось чынам я і з’явіўся на Божы свет у Смаленску. Неўзабаве мяне прывезлі ў Мсціслаў.

— А карані тваёй радні дзе?

— Усе на Беларусі, з усіх бакоў. Адзін бок паляшчкі, ганцавіцкі, а ўсе астатнія з Мсціслаўшчыны.

— У цябе прозвішча знакамітае — Пушкін, а ўзяў ты літаратурны псеўданім — Ждан.

— Гэта даволі складаная і трохі блытаная гісторыя. На пачатку стагоддзя мой дзед, які насяў прозвішча Пушкін, захацеў даказаць, што ён дваранскага паходжання. Знайшоў у архівах дакументы, даказаў і атрымаў права насяць падвойнае прозвішча “Ждан-Пушкін”. Але ж тут пачалася І-я сусветная, затым рэвалюцыя, грамадзянская вайна — умовы жыццёвай гульні крута памяняліся. Так ён і застаўся Пушкіным. Я і прыгадаў гэтую гісторыю, калі з’явілася патрэба.

— Такі ўспамін майго мсціслаўскага юнацтва, калі я там працаваў у раённай газеце. Сонечны летні дзень, у разгары жніўня, і раённы Дом культуры накіраваў на палі, да хлебарабаў вясельную агітбрыгаду. У яе саставе быў і ты, студэнт Магілёўскага педагагічнага інстытута, у якасці гарманіста.

— Эрнест, перапрашаю: не гарманіста, а баяніста. На гармоніку я таксама граў, аднак трохі раней, у школьных гады.

— Тады прашу прабачэння. Не ўлічыў розніцы, а ў цябе сапраўды быў баян і граў ты на ім хвацка. Усмешка не горш, чымся ў галівудскай кіназоркі, магутныя біцсы (казалі, ты быў чэмпіёнам Магілёва па цяжкай атлетыцы)... Ці думаў ты тады, што станеш прафесійным літаратарам?

— Што да біцпсаў, то яны сапраўды былі неабліг, але чэмпіёнам не быў. Калі ж гаварыць аб літаратуры, пісьменніцтве... Разумееш, маці ў мяне — настаўніца рускай мовы і літаратуры, у сям’і — асабліва пашана да кнігі. Так, думаў, хутчэй — марыў калі-небудзь стаць літаратарам, аднак у інстытуце практычна нічога тады не пісаў, хоць там і было даволі вялікае студэнцкае літаратурнае аб’яднанне. Проста жыў і цешыўся жыццём, так бы мовіць.

— Па маіх назіраннях, даволі значная частка вядомых потым беларускіх пісьменнікаў твайго, прыкладна, пакалення прыйшла ў літаратуру пасля вучобы ці ў Беларускам дзяржаўным універсітэце, ці пасля заканчэння філалагічнага факультэта якога педагагічнага інстытута, папрацаваўшы настаўнікам ці журналістам. Ты — музыка па здольнасцях, раптам зрываешся з інстытута, едзеш у Сібір, працуеш у будаўнічых атрадах, на цаліне... Гэта нейкі збег жыццёвых абставін, якія мною не заўважаныя, ці мэтанакіраваны выбар, накіраваны таго, што раў маладым літаратарам папулярны тады ў колах рамантызаванай інтэлігенцы Паўстоўскі?

— Вось ужо каго-каго, а ўздзеянне Паўстоўскага на мяне не было. Калі шчыра, Эрнест, проста аднойчы неяк страшна,

Алег Ждан нарадзіўся ў 1938 г. Скончыў Магілёўскі педагагічны інстытут, Літаратурны інстытут імя М. Горкага, двухгадовыя курсы сцэнарыстаў і рэжысёраў. Выдаў кнігі “Во время прощания” (“Мастацкая літаратура”, 1975), “В гостях и дома” (“Советский писатель”, 1977), “Знакомый” (“Мастацкая літаратура”, 1978), “Черты и лица” (“Советский писатель”, 1985), “По обе стороны проходной” (“Молодая гвардия”, 1987), “Самостоятельная жизнь” (“Мастацкая літаратура”, 1990).

Жыве ў Мінску.

кавацца на працу на некалькі месяцаў, зарабіць нешта, каб зноў купіць білет і ехаць далей. Так я апынуўся спярша ў Цемір-Таў, што каля Караганды, на знакамітым металургічным камбінаце, потым ля Ташкента працаваў у геафізічнай партыі, шукалі ў стэпах ваду, і нарэшце — у Брацку.

— Песенькі Пахмутавай спяваў?

— Было. Заўважым, што ў яе былі неабліг па тым часе песні, — зразумела, калі ў цябе ўсё ў парадку з музычным слыхам.

— Чытаў часопіс “Юность” і “Комсомольскую правду”...

— Чытаў. Прынамсі, добры быў часопіс. Шкада, калі ты яго не чытаў.

— Дарэчы, якімі кнігамі ты захапляўся ў школьныя гады і ці былі сярод іх беларускія аўтары?

— Тут я мушу спаслацца на маці. Яна перадала мне любоў да Лермантава, Тургенева, Гоголя, Талстога, Чэхава. Амаль усе вершы і паэмы Лермантава маці ведала на памяць.

— Значыць, выхаванне на рускай класіцы?

— Спярша на ёй. Праўда, сказаць, што захаляўся Львом Талстым, не магу. Як можна захаляцца Богам? Я чытаў — і душа мая трымцела ў часе чытання. Што да беларускіх пісьменнікаў — гэта Колас, Чорны, п’есы Крапівы вельмі падабаліся ўсёй нашай сям’і — тады іх часта перадавалі па радыё. Ну і іншыя аўтары, якія ўключаліся ў школьныя хрэстаматыі. Бо ў райцэнтры пра другіх, напрыклад, пра Максіма Гарэцкага, хоць ён і мой зямляк, адкуль тады што можна было пачуць?

— Героі тваіх першых твораў практычна ці не ўсе некуды едуць ці збіраюцца ехаць, нечага шукаюць “за гарызонтам”. Памятаю, мяне асабліва ўразіла тваё апавяданне “Еўропа-Азія”... Як ты выбіраў сваіх герояў? Ці яны цябе “выбіралі”? Урэшце, як бы ты ахарактарызаваў настроі ў асяродку, дзе ты знайшоў персанажаў сваіх твораў таго перыяду?

будзе нешта незвычайнае і добрае.

— Шчасце?

— Не ведаю, як назваць.

— Камуністычная прапаганда ўтрымлівала не адно пакаленне ў “паходным” трансэ, рамантызуючы будучыню, абавязкова планетарнага камунізму. Значыць, і тваё пакаленне рамантыкаў ехала будаваць камунізм, але на “чыстым” месцы?

— Думаю, камунізм тут ужо быў ні пры чым. Хаця... Неяк мы з прыяцелем у той час, калі Хрушчоў абвясціў, што праз дваццаць гадоў усе будуць у нас жыць пры камунізме, самым сур’ёзным чынам задаліся пытаннем: ці гатовы мы да такіх перамен, ці паспеем належным чынам маральна падрыхтавацца?

— Ну і...

— Рашылі, што мы яшчэ хлопцы нішто сабе, магчыма, і зможам. Але ж рамантыка — недаўгавечнае пачуццё. Вось і настроі ў тым асяродку, пра які напісана апавяданне “Еўропа-Азія” (а гэта Брацк, знакамітая ўдарная камсамольская будоўля), былі такія: тут абрыдла, хочацца вярнуцца — да маці-бацькі, пакінутых сяброў, дзючат, якія табе калісьці падабаліся.

— Я гэта назіраў у Салігорску, куды перабраўся з Мсціслава, каб самому пабачыць, як ствараецца камуністычны новы горад і фармуецца “новы” ж, ужо цалкам савецкі чалавек, бзз руднінтаў, як тады казалі, капіталістычнага мінулага (а цяпер аказваецца, што мы і капіталізм цывілізаваны ніяк не можам пры сваім характары пабудоваць). Шмат хто заканчваў алкагалізм і вяртаўся (ці вяртаўся) дадому ў дэпрэсійным стане безвыходнасці існавання. Было нейкае амаль агульнае адчуванне (а хутчэй — агульнае): тут не тсе, пра што марылася, застацца на месцы — значыць загінуць.

— Пра што і гаворка. Ну вось, звольніліся, прыехалі на радзіму — і добра, быццам, і — моташна. Навальваецца ранейшае падсвядомае адчуванне блізкай катастрофы. Хоцацца кудысьці зноў.

— Узнікаючы ў Мінску пасля сваіх “азіяцкіх” вандровак, ты ўсё часцей на-

Нягледзячы на хваробу...

Эдуард Ярашэвіч змог скончыць толькі сярэдняю школу. З 1954 года ён мусіў вясці барацьбу на выжыванне. Але не скарыўся няёмальнаму лёсу. Больш таго, нягледзячы на немагчымую для сябе новы занятак — пачаў пісаць прозу. З першым апавяданнем выступіў у 1956 годзе ў маладзёжнай газеце "Чырвоная змена". А з цягам часу ў літаратуры знайшоў прызнанне. Кнігі Э. Ярашэвіча "Прызнанне" (1969), "Дзень далёкі і блізкі" (1973), "Практыка ў Вербічах" (1975), "Белыя Лугі" (1978), "Пражыць дзень" (1983), "Чакаю цябе, раница" (вышла ў 1987 годзе, а Эдуард Сігізмундавіч заўчасна пайшоў з жыцця 6 кастрычніка 1986-га) — гэта шматгранны свет нашага сучасніка. Э. Ярашэвіч раскаваў пра людзей, здатных на высокую маральнасць, готовых светла жыць і таго патрабаваць ад іншых. Гэта не значыць, што ён абходзіў востры моманты. У творах было так, як у самім жыцці: праўда і няпраўда, сумленнасць і абыхавасць. Заявіў пра сябе Э. Ярашэвіч і ў галіне гумару і сатыры, што засведчыў яго зборнік "Вішанькі Восіпа Міхеевіча", выдадзены ў 1969 годзе.

28 жніўня 1997 года пісьменніку споўнілася 60 гадоў.

...На беларускім матэрыяле

Вядомая руская пісьменніца Лідзія Абухава, з дня нараджэння якой споўнілася 75 гадоў (памерла Лідзія Аляксееўна ў 1991 годзе) — з літаратару, якія пісалі і на беларускім матэрыяле. Яшчэ ў 1955 годзе выйшла аповець Л. Абухавай "Глыбін-гарадок", у якой раскаваецца пра жыццё беларусаў-палешукоў. Прататыпамі герояў твора сталі жыхары Давыд-Гарадка, з якімі, перш чым узяцца за пераказ, пісьменніца пазнаёмілася. Дарэчы, гэтая аповець у 1958 годзе выйшла і ў перакладзе на беларускую мову. Шырокую вядомасць набыла кніга Л. Абухавай "Віцбічы", прысвечаная 1000-годдзю Віцебска. Складаецца яна з шэрагу гістарычных навел, якія ўзнаўляюць найбольш яркія старонкі мінулага горада на Дзвіне, а таксама з нарысаў пра сённяшні дзень.

І драматург, і паэт

Споўнілася 75 гадоў з дня нараджэння Пятра Харкова (памёр 10 студзеня 1983 года). У апошні час працаваў членам рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры Беларусі. Пісаў на рускай мове, з першым апавяданнем выступіў у 1940 годзе. Аўтар п'ес "Ад імя пакалення", "Вечны агонь", "Кветкі на попеле", а таксама лібрэта да оперы на музыку Я. Глебавы "Рэпартаж з апраметнай", кінасцэнарыя "Пакуль б'ецца сэрца" і іншых твораў. Акрамя таго П. Харкові напісаў тэксты шэрагу песень, слоў да кантаты "Невядомы салдат", цыкл вакальных пазэм "Роздум аб каханні", апублікаваных у 1973 годзе пад назвай "Тры вакальныя пазэмы".

Творы пра Полацкую зямлю

У выдавецтве "Юнацтва" выйшаў у свет чарговы выпуск зборніка гістарычнай літаратуры "Бацькаўшчына", у якім змешчаны творы пра Наддзвінне.

Зборнік адкрываецца старонкамі Полацкага летапісу "Меч узнімаюць Рагвалодавы ўнукі...", пераклад якога зрабіў са старажытнарускай мовы Вячаслаў Чамярыцкі. Прапануецца падборка твораў Францішка Скарыны з "Кнігі вершаў", якую пераклаў Аляксандр Рязань.

Сярод аўтараў зборніка — Сімяон Полацкі, Янка Купала, Вацлаў Ластоўскі, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Язэп Драздовіч, Аляксандр Дудар, Уладзімір Арлоў і іншыя, у творах якіх адлюстраваны гістарычныя падзеі, што адбываліся на Полацкай зямлі — калісцы нашай дзяржаўнасці.

Выданне адрасавана школьнікам сярэдняга і старэйшага ўзросту. Склаў зборнік Сяргей Панізінік, мастацкае афармленне зрабіў Уладзімір Якунін.

Ад "Немана" да Нёмана...

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

сучаснага ўзроўню, ён быў адным з тых нешматлікіх, на жаль, камуністычных кіраўнікоў, хто зразумеў: для таго, каб найбольш жыццяздольныя і таленавітыя маладыя людзі з яго краю не разбегліся "за гарызонт", "за туманам", мала клапаціцца толькі пра высокія надое і ўраджаі, трэба яшчэ развіваць нармальную гістарычную свядомасць у народзе, павагу да сваіх продкаў, да ўласнай адметнасці і нацыянальнай годнасці. Словам, перастаць лічыць людзей толькі работай сілай. Ладна, дык адкуль узьёўся твой стыль?

— Не ведаю. Заднаго боку ніхто асабліва на мяне, здаецца, не паўплываў, а як пісаць — падказвалі свая натура ды жыццё. З другога — вучыўся ва ўсіх, каго чытаў, нават у графманаў.

— У іх чаму вучыцца? Упартасці?

— Упартасці, ты вельмі слухна заўважыў.

— Прыкладна, у той жа час у Маскву "прабіліся" такія нашы таленавітыя рускамоўныя літаратары як Іван Бурсаў, Ігар Шклярэўскі, крыху пазней ажно ў Якуцію падаўся Іван Ласкоў. Як лічыш, што стала галоўнай прычынай такога перасялення — прывабнасць імперскага цэнтра, падмацаваная адпаведнай прапагандай (памятаеш песеньку: "Хорошо на московских просторах"... А верш знакамітага класіка: "Москва, как много в этом звуке для сердца русского слилось...")? Рускамоўнасць?

— Чаму цягнула ў Расію, у Маскву? Магчыма, перш-наперш таму, што пісалі на рускай мове. Пра Ласкова не ведаю дакладна. Казалі, гэта хутчэй звязана не з ідэяй, а з жанчынай. Яна ў Сібір — і ён следам.

— Але ж і ён тады пісаў на рускай мове.

— Гэта так. Імперскі цэнтр... Скажы, а беларускамоўныя пісьменнікі туды не ездзілі?

— Тут прычыны розныя.

— Згодзен. Вельмі прыцягальны тады быў імперскі цэнтр. Там была галоўная ўлада... А таксама выдатныя майстры, розныя студыі, тэатры, разнастайная выдавецкая дзейнасць, рэдакцыі самых папулярных літаратурных часопісаў, многа чаго, што спакушала, асабліва беларусаў.

Я і цяпер не кіну камень у той бок. Масква мне многа дала і ў прафесійным сэнсе, і ў жыццёвым. Там я набыў сяброў на ўсё жыццё, выдаў некалькі кніг, там мяне прынялі ў Саюз пісьменнікаў, на "Масфільме" паставілі мастацкую карціну па майму сцэнарыю...

— Тым часам неяк нечакана, пакуль на афіцыйным узроўні абвясчалася, што беларусы першымі прыйдуць да камунізму, дзякуючы адрачэнню ад родных каранёў, мовы і хваравітаму імкненню "зліцца" з суседзямі ў "савецкі народ", у культурным асяродку памалу ўзрастала павага да беларускасці. Віктар Казько, які набыў вядомасць як рускамоўны пісьменнік, пачынае пісаць па-беларуску. Ласкоў, жывучы ў Сібіры, нейкім чынам менавіта там адкрывае для сябе Беларусь, пачынае размаўляць і пісаць па-беларуску, друкуе ў газеце "Літаратура і мастацтва" аргінальныя (часта на ўзроўні нават адкрыццяў) этнагістарычныя эсы. Нарэшце я чытаю тваю аповець пра ісціслаўцаў дзе і сам матэрыял, і будова сказаў прасякнуты сакавітай беларускасцю. А неўзабаве ты і ўвогуле пачынаеш пісаць апавяданні на беларускай мове. На ўласным вопыце ведаю, як гэта складана, нялёгка зрабіць такі пераход. Я прыйшоў да гэтага ў выніку працы над матэрыяламі па гісторыі Беларусі, усведамлення дэмаграфічных працэсаў, урэшце блізкага знаёмства з рэпрэсаванымі за "нацдэм", з сапраўднымі вучонымі-гісторыкамі, патрыётамі сваёй радзімы. Значна цяжэй, мне здаецца, літаратару, які працуе з сучасным матэрыялам, асабліва гарадской і індустрыяльнай тэматыкі. Пісьменнік амаль падсвядома падладжваецца пад мову сваіх прататыпаў, а гэта ў лепшым выпадку "трасянка". Як табе ўдалося пераадолець інерцыю рускамоўнасці, ад "Немана", так бы мовіць, прыйсці да "Нёмана", гэтага сімвала беларускіх нацыянальных вытокаў? Нездарма ў святой пакутніцы за беларускасць Ларысы Геніюш ёсць нават кніжка вершаў — "Невадам з Нёмана".

— Складанае пытанне. Таямнічы працэс. Немагчыма вольна так проста аддаць сабе загад пісаць на той ці іншай мове.

— Загадаць можна, іншая рэч, які мастацкі вынік атрымаецца.

— У тым і справа. Я пісаў ужо аднойчы, што ніхто не адчувае такой цікаўнасці да беларускай мовы, як рускамоўныя пісьменнікі на Беларусі. Мажліва, я пачаў бы пісаць на ёй значна раней, каб... Тут міжволі ўспамінаецца адна размова са старой жанчынай, яўрэйкай, дарэчы, калі яна ад'язджала ў Ізраіль. Яна раскавала мне, як пасля вайны, вяртаючыся з бежанства на Магілёўшчыну, выйшла ў Оршы і пачула беларускую мову — мабыць, трасянку. Як кінулася яна да той жанчыны, якая так размаўляла, пачала плакаць, абдымаць, цалаваць яе!.. Дык вось я, вярнуўшыся на Беларусь пасля вандровак, таксама пачаў мову, і так яна мяне ўразіла, што вырашыў напісаць апавяданне на ёй. Напісаў... Адказ з рэдакцыі быў іранічны: маўляў, трэба, браце, вучыцца, а не апавяданні пісаць. Усё правільна, вучыцца было трэба, але на той момант усе іншыя пачуцці пераважыла нейкая глыбокая крыўда. Уяві, што тая беларуская жанчына адпіннула яўрэйку, якая кінулася яе цалаваць. Як яна пачувалася б, як урэшце ставілася б да любай яе сэрцу "трасянкі"?.. Толькі праз шмат гадоў я вярнуўся да мовы. Такі ўжо ўпарты характар, сам не рады, рэдка звяртаюся ў другі раз. Гэтак жа было калісьці з Саюзам пісьменнікаў: не прынялі ў Мінску — ёсць, дзякуй Богу, Масква... Беларускі Саюз у той час аберагаў чысціню сваіх радоў так, як дзяўчаты не бераглі сваю цнатлівасць... А напісаў я на мове п'есу (пазней яна была геніяльна пастаўлена ў акадэмічным тэатры імя Я. Коласа ў Віцебску Валерыем Мазынскім). Прынёс у "Полымя" да Аляся Жука. Ён да маёй працы паставіўся прыязна, зрабіў вельмі слушныя заўвагі, а затым і надрукаваў у часопісе. Пазней я напісаў некалькі кароценькіх апавяданняў і прынёс іх да пісьменніцы, якую, дарэчы, наш дасціпны Уладзімір Машкоў называе "мисс Беларускай літаратуры".

— Гэта хто?

— Не сакрэт: Хрысціна Лялько. Яна таксама не спалохалася маёй мовы. Калі ж шчыра, я і па сёння складаныя сюжэтныя павароты пераадольваю з дапамогай рускай мовы. Не таму, што не хапае асабістага беларускага слоўнікавага запаса, а ў выпадку, калі раптам "спірае дыханне" і банальная думка можа паказацца не банальнай. Тады я сябе правяраю рускай мовай — як атрымалася, слухна ці трэба думаць яшчэ. Справа гэта далікатная. Я нават размаўляю на беларускай мове магу далёка не з усімі. Ну, тут, відаць, ступень даверу.

— Цяпер ты працуеш рэдактарам аддзела часопіса "Нёман", які набыў сваю літаратуру "ё". Што сабой уяўляе з пункту гледжання аднаго з вядучых ягоных штатных супрацоўнікаў гэты часопіс сёння, якая ў яго цяпер асноўная мэта і хто чытачы?

— Нават не ведаю, ці змагу дакладна адказаць. Калі раней у нас была добрая зваротная сувязь, то цяпер не зусім ясна, хто нашы чытачы. Акрамя інтэлігенцыі, літаратару. Спадзяюся ўсё ж, у асноўным наш чытач застаўся ранейшым.

Што ўяўляе сабой зараз часопіс? Галоўная частка яго — проза. Па-ранейшаму "Нёман" ставіць перад сабой задачу — знаёміць чытачоў з лепшымі новымі творами беларускай літаратуры. Усё ж мне лягчэй гаварыць пра свой аддзел грамадскага жыцця. Задача ў нас няпростая, перш-наперш, шукаем, кажучы па-руску, "болевыя точки" грамадства, тое, што спрыяе альбо наадварот перашкоджае ягонаму развіццю. Тут і гісторыя Беларусі, і экалогія, і, само сабой, эканоміка, культура — тэматычны дыяпазон шырокі. Адпаведна шукаем аўтараў-спецыялістаў з сучасным узроўнем ведаў і мыслення. Наша адкрыццё — гэта Глеб Ганчароў, юрыст па адукацыі. У мінулым годзе мы надрукавалі яго "Нататкі са следчага ізалятара" — таленавіты аналіз жыцця нашай "Валадаркі". Публікацыя атрымала добрую ацэнку ў чытачоў. Цяпер збіраемся друкаваць новае эсэ — "Анатомія даноса", таксама рэч вельмі змястоўная. На сацыяльна-эканамічную тэматыку цікава піша Якаў Рубін. Анатоль Кудзельскі дае часопісу матэрыялы па праблемах экалогіі Беларусі

— таксама вельмі балючая тэма. Увогуле актыў падабраўся таленавіты, з высокім узроўнем навуковай падрыхтаванасці.

— На якую "геаграфію" зараз разлічвае "Нёман"?

— Прабіваемся ў краіны, дзе застаецца нямаля этнічных беларусаў, але ж асноўны чытач наш — у Беларусі.

— Ну, а чытачы тваіх асабістых твораў, хто яны цяпер? Ці ты ўяўляеш іх сабе — ранейшымі? Ну, можа, крыху пастарэлымі, са складаным і часта горкім вопытам і няспраўджанымі спадзяваннямі на пераход да дэмакратычных нормаў жыцця і разумнага еўрапейскага гаспадарання. Для каго, словам, ты цяпер пішаў?

— Баюся, мяне чытае зараз, ну, магчыма, невялікае кола інтэлігентаў. Сёння, здаецца, асноўную масу былых маіх чытачоў хвалюе зусім іншае, чымся калісьці. Праглядаюць яны, хутчэй, матэрыялы ў газетах. Хаця іншым разам не-не, а даходзяць звесткі, што вось гэты чалавек "з простых" прачытаў маё апавяданне і зацікавіўся ім, ухваліў ці пакрытыкаваў, яшчэ нехта.

А свайго чытача ўсё ж ўяўляю ў асноўным ранейшым, сапраўды, канешне, пасталеўшым, з нялёгкім і часта нечаканым вопытам жыцця. Я вельмі спачуваю яму, імкнуса дапамагчы, наколькі гэта ў маіх сілах і здольнасцях, разабрацца ў самім сабе, вылытацца з крызісу, пераадолець стан дэпрэсіі.

— А можа, усё безнадзейна? Вунь Віктар Казько ў новай сваёй аповеці прадказвае канец беларусам, апаліцісі.

— Ды не, яшчэ не вечар, як гаворыцца. Казько таксама ўрэшце кажа пра "звярыную надзею на будучыню".

— Гэта можна зразумець так, што ў нашай сацыяльна-нацыянальнай цемры табе ўсё ж бачыцца нейкае святло "ў канцы тунеля"?

— Хіба што толькі далекавата, цяргпення і ўпартасці шмат яшчэ спатрэбіцца.

— А як творца, літаратар на што спадзяешся?

— Спадзяванняў амаль як у маладосці. Вось спадзяюся, што ў наступным годзе выйдзе кніга ў "Мастацкай літаратуры", значыць, сустрэнуся з чытачамі. Спадзяюся, што выйграю нейкую прэмію на конкурсе п'ес для тэатраў, які абвешчаны Міністэрствам культуры.

— П'еса пра беларускую сучаснасць?

— Само сабой. Вось толькі вельмі мала спадзяванняў, што п'еса затым будзе пастаўлена.

— Чаму такі песімізм?

— Ды ў мінулым годзе я ўжо быў у ліку лаўрэатаў. Але ж не толькі маю п'есу не паставілі, а і іншых пераможцаў конкурсу.

— Што за загадка? Няма грошай на новыя пастаноўкі?

— Не ўпэўнены, што ўсё магу разгадаць, але ж неяк адзін вядомы тэатральны дзеяч патлумачыў мне, што тэатры назапасілі масу драматургічна-літаратурнага матэрыялу і цяпер змогуць на ім трымацца не адно дзесяцігоддзе. Я быў уражаны.

— Абсурд. Магчыма, кіраўніцтва тэатраў сапраўды так прасцей жыць, але ж грамадства праіграе, мне здаецца, без сучаснай драматургіі.

— Разумееш, раней тэатры хаця б дырэктывуна (што кепска, згодзен) прымушалі цікавіцца сучаснай нацыянальнай драматургічнай літаратурай, цяпер жа яны "гуляюць самі па сабе". Вось і ставяць нейкія рэчы, далёкія ад сённяшняга жыцця народа, краіны. А гэта да добра не прывядзе, бо неўзабаве пачнецца дэградацыя культуры. Хто-небудзь скажа, што тэатры ахвотна ставяць Дударова. Так, Аляксей Дудароў — бліскучы талент, але ж увесць свет і ўсе светапогляды ён не абдыме...

— Тут ёсць аб чым спрачацца. Думаю, прэм'еру Брэхта на "Вольнай сцэне" перанеслі не таму, што гэта "не сучасна". Добра, тым не меней ты працягваеш пісаць п'есы на сучасную тэматыку. Проста творчая патрэба?

— Не ўсё проста. Усё ж спадзяюся, што нашаму грамадству ўрэшце захочацца ўбачыць сябе на сцэне, праз драматургію асэнсаваць сваё жыццё, праблемы — і тады з'явіцца новыя рэжысёры і нават новыя тэатры. Словам, зноў-такі спадзяюся на магутную стыхію народнага жыцця.

Колькі важыць душа беларуса?

Амерыканскія вучоныя падлічылі, што душа чалавека (амерыканца, вядома ж!) важыць каля 9 г. Для іх гэтае пытанне такім чынам вырашана. А ці здолеем адказаць на гэта пытанне мы, беларусы?

"Песня народа — гэта сапраўдная жывая чалавечая душа", — казаў Рыгор Шырма, бо менавіта песня жака, "ці народ паднявольны, ці свабодны, легкадумны ці сур'езны, духоўна самабытны ці не самабытны".

Але ж — дзе сёння пачуць сапраўдную беларускую песню? Дзе, наогул, магчыма сёння апынуцца ў асяроддзі беларускасці чалавеку, які не чуў гэтай мовы ад маці, а ў гарадской школе не вельмі зацікавіўся ёю: "Навошта яна?"

Мне пашчасціла: я трапіў на 2-гі з'езд беларусаў свету. Тут усёю істотаю адчуў незабыўную радасць аднавання пад бел-чырвона-белымі сцягамі, аднавання ў прасторы, дзе воля і пачуцці людзей былі ясна акрэсленыя поклічам "Жыве Беларусь!", дзе самахварных патрыётаў Бацькаўшчыны, вітаў са свайго помніка духоўны асілак Беларусі — Максім Багдановіч.

Два дні далі мне магчымасць для разумення і асэнсавання таго, што адчуваў, але не ўяўляў сабе, пакуль не ўбачыў і не перажыў. А ў трэці дзень — 28 ліпеня — мне зноў пашчасціла: я трапіў ў чырвоны "Ікарус", які "захаліў" з сабой частку "замежных" беларусаў у вандроўку па Беларусі. І не проста па Беларусі, а па яе святых мясцінах.

Вось мы на старажытнай Наваградчыне з велічымі, суровымі вежамі, кожная цаглінка якіх распавядае пра літоўскую зямлю Міндоўга, якую ён "зане, поймава бе вся", пра яго сына Войшалка, які быў забіты зайдроснікам з Галіцка-Валынскай зямлі.

Мо таму я асабліва адчуваю гэты подых незразумелай жалбы і смутку, што побач са мною — сам сп. Валянцін Грыцкевіч з Санкт-Пецярбурга, кніга якога "От Немана к берегам Тихого океана" ўразіла мяне ў свой час, ашаламліла: аказваецца, вунь якія людзі жылі на Беларусі, чаму ж мы аб іх нічога не ведаем? Каму растлумачыць, як

магло быць такое, што нават пасля заканчэння гістфака БДУ ў 1983 годзе я не ведаў нічагусенькі пра Тамаша Зана і Яна Чачота?

А вунь ссвіелая галава спадара Анішчыка з Вільні, які вучыўся ў беларускай Наваградскай гімназіі ў 30-я гады, добра памятае і з захапленнем апавядае пра Язэпа Драздовіча, педагога, мастака, археолага і "небазнаўца", які выкладаў маляванне ў гімназіі, у класе, дзе вучыўся будучы дырэктар Беларускай віленскай гімназіі, акадэмік Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі Барыс Уладзіміравіч Кіт.

Яны, беларусы-аграджэнцы, нават на чужыне думаюць аб Бацькаўшчыне, спадзяюцца адкрыць у Наваградку незалежны Нацыянальны Беларускі ўніверсітэт, спадзяюцца ўбачыць сваіх суайчыннікаў дастойнымі і годнымі...

Не можа не ўражваць Мірскі замак, нават калі ты бываў тут шмат разоў. Здаецца, нідзе ў свеце не знойдзеш для сябе больш прыцягальнага месца беларус...

Трапілі мы тым днём і на бераг лясной прыгажуні Свіцязі, дзе я зноў сутыкнуўся з неспазнанай таямніцай душы зямлі Беларусі. Я з асалодаю акунуўся ў мяккія шаўкавістыя воды возера. Дзесьці на сярэдзіне, углядаючыся ў цёмна-зялёную тоўшчу вады, я быццам шукаў разгадкі таямнічых свіцязянскіх легенд.

На беразе славутага возера наш шафёр нечакана прызнаўся мне: "А я заўсёды прыязджаю сюды, каб скупнуцца... Ведаеш, гэта возера выратавала мяне. Мне было тры гады, я не мог хадзіць, і тады мой дзед вазіў мяне сюды, на возера Свіцязь, і трымаў у вадзе, а потым паіў гарбатай з траў і мясцовым мёдам. Праз чатыры месяцы я стаў хадзіць і забыўся пра свае хваробы... Гэта чудаўнае возера".

Я знайшоў на дне возера два дзіўныя каменчыкі: адзін бок у іх белы, а другі — чорны. І пасля ў аўтобусе распавёў усім пра гэтую сваю знаходку і паказаў тым два каменчыкі, і вочы ў маіх спадарожнікаў цяплелі, і дотык рук, што перадавалі каменчыкі, быў цёплы і шаўковы — няйначай ад свіцязянскай вады.

Напрыканцы падарожжа, пад вечар, мы заехалі ў Стоўбцы, дзе нас чакала сустрэча з таленавіцейшай народнай майстрыхай, пекаркай Валянцінай Уласік. Яе "скульптурныя" пекарскія вырабы ўразілі і здзівілі, асабліва вобразы коласаўскіх пазм і казак, створаныя дзівоснымі рукамі жанчыны. А гаспадыня яна — гасцінная і шчодрая. Такою вячэраю пачаставала нас, што мы ці не разгубіліся, засаромеліся. Бульбачка, гурочкі, памідоры, ячня, любовае салца — усё само прасілася ў рот. Сама сабою, знайшлася і чарка, гучалі сардэчныя тосты ў гонар гаспадыні, а пасля і вершы. Альберт Міцер з Новасібірска (на Наваградскім замчышчы ён паклаў у кішэню кавалачак старадаўняй цагліны і марыць прайсці пешшу па ўсіх чудаўных мясцінах Беларусі) чытаў уласныя радкі пра любоў да роднай старонкі. За вячэраю мы неж зблізіліся адно з адным, разгаварыліся, зрадніліся, быццам сустрэліся

даўным-даўно, а не дзень назад. Зінаіда Клуга з Эстоніі ціха ўзяла першыя таны роднай "Купалінкі", і вось ужо ці не ўсе падхапілі песню пра "цёмную ночку". І было хораша, светла на душы ад таго, што яны, беларусы замежжа, не згубілі, не зракліся роднага слова, сваіх песень, і сорамна, балюча ад таго, што многія з нас тут, дома, забыліся, калі спявалі родную песню...

Мінуўся час, а я не-не ды ўспамінаю таю паездку ў "самае сэрца Беларусі", і думаю пра тое, што душу беларуса наўрад ці можна ўзважыць нейкім электронным прыборам, не падлічыць яе і тэарэтычна. Яе хіба можна адчуць — у слове, у песні, у прыгажосці чалавечай і зямной, у добрым людскім звычаі...

Юры МАЛАШ,
навуковы супрацоўнік гісторыка-культурнага запаведніка "Заслаўе"

У традыцыі класікі

К сярэдзіне чэрвеня — пачатку ліпеня ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі праходзіла выстава твораў маладой мастачкі Наталлі Апіёк.

Цікава і неардынарна прадсталася яна перад глядачамі сваімі станковымі работамі "Галгофа" (1992) і "Ефрасіння Полацкая" (1994). Апошняя папярэднічалі доўгі пошук матэрыялаў пра вядомую асветніцу Беларусі, а таму на выставе былі паказаны 38 графічных лістоў "Шлях Ефрасінні Полацкай". Тры гады вивучала і рыхтавалася Наталля Апіёк да вялікай сваёй работы ў скульптуры. Цыкл графічнай серыі працягваецца. Народны мастак Беларусі Г. Паплаўскі адзначыў, што ў Н. Апіёк няма скаванай, мёртвай лініі, яе лініі спяваюць, яны п'явучыя, а гэта толькі ад Бога.

Нарадзілася Наталля Апіёк у Горадні ў творчай сям'і вядомых беларускіх — мастака Мікалая Апіёка і заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь Тамары Мікалаевай-Апіёк.

Зусім рана Наталля захапілася маляваннем і калі ёй споўнілася 15 гадоў, паступіла ў Мінскае мастацкае вучылішча імя А. Глебава на аддзяленне скульптуры. Скончыла яго ў 1988 годзе "на выдатна", абаранілася работай "Яблычны спас". Адрозна паступіла ў Маскоўскі дзяржаўны мастацкі інстытут імя В.І. Сурыкава ў майстэрню народнага мастака СССР, акадэміка, прафесара А. Комова. Ужо ў студэнцкія гады мастачка распрацоўвала гістарычную тэму сваёй Радзімы, і дыпломная работа была "Ефрасіння Полацкая", за якую яна атрымала "выдатную" адзнаку. Адрозна ж яе рэкамендавалі ГЭК у творчыя майстэрні пры Акадэміі мастацтваў Расійскай Федэрацыі. Мастачка працягвала сваю вучобу, удасканальвала веды, з'яўляючыся аспіранткай творчай майстэрні скульптуры Акадэміі мастацтваў РФ пад кіраўніцтвам народнага мастака СССР У. Цыгала. Вучобу спалучала з працай па аднаўленні Храма Хрыста Спасіцеля ў Маскве, ёй было даручана выканаць медальён Святой царыцы Аляксандры для скульптурнага фрыза.

Маладую мастачку заўважылі, у 1996 годзе ёй быў прысуджаны дыплом Акадэміі

мастацтваў РФ. Наталля Апіёк удзельнічае ў выставах на Беларусі, у Маскве, у замежжы. Ужо прайшла яе персанальная выстава ў Маскве і Мінску. Вось толькі некаторыя асноўныя яе скульптурныя работы, прадстаўленыя глядачам: "Пераход" (1988, алюміній, сярэбраны медаль ВДНГ СССР), "Давід" (1994, гіпс), "Хрышчэнне" (1995, гіпс), "Апостал Матфей" (1995, гіпс), "Абмыванне ног" (1996) і інш.

У сваёй творчасці мастачка абаяраецца на класічныя традыцыі, імкнецца абагуліць іх, разам з тым развівае закон прасторавай узаемазвязі сваіх твораў з успрыманням глядача. Яна ставіць перад сабой задачу трансфармацыі прасторы праз пасціжэнне законаў рытму аб'ёмаў і ліній выходзіць на глыбокі духоўны і псіхалагічны кантакт з глядачом.

Галія ФАТЫХАВА
На здымку: праца Н. Апіёк.

Усяго тры экзemplяры!

У Слуцку — трынаццаць газетных вулічных шапікаў, пяць з іх — у цэнтральнай, найбольш шматлюднай частцы горада. Газеты і часопісы паступаюць сюды а дзевятай гадзіне раніцы. Выбар — багацейшы, назваў каля пяцідзсяці, пераважна рускамоўных і так званых двухмоўных, хоць там па-беларуску — адзін-другі матэрыял, а то ўсяго толькі загаловак. Беларускамоўных — чатыры-пяць выданняў. Пацікавіўся нека, як разыходзіцца "ЛіМ". Знайшоў яго толькі ў двух шапіках — ля былога кінатэатра "Цэнтральны" (там зараз маладзёжная дыска-катэка) і ў самым цэнтры горада, паблізу Дома кнігі. І ў першым, і ў другім было па адным-адзіным экзemplяры "газеты творчай інтэлігенцыі".

Званю дырэктару раённага аддзялення "Белсаюздрук" Людміле Пятроўне Лосік, цікаўлюся, як наогул у горадзе з распаўсюджваннем "ЛіМа".

— Месяц з лішкам нам газету зусім не дасылалі для рэалізацыі праз шапікі, — адказвае яна. — Гэтымі днямі тры экзemplяры паступілі ў пятніцу. Даём па адным у тры цэнтральныя шапікі. У выдавецтве сказалі,

што на ўсю вобласць у розніцу выдзяляюць толькі дзесьці экзemplяраў "ЛіМа". Раней іх столькі у Слуцку дастаўлялі. Праўда, разыходзіліся не ўсе, як і іншыя беларускамоўныя газеты.

Што ж, слуцкі падлічыў у сваёй масе, як ні прыкра гэта казаць, абьякава ставіцца да беларускамоўных, асабліва незалежных газет. Мясцовая інтэлігенцыя — таксама не выключэнне. Прыгадаваў час, калі яшчэ выходзіла газета "Наша слова". Яе выпісвалі ў горадзе два чалавекі і адзін — на раёне. І гэта ў горадзе і ў раёне, дзе пражывае звыш ста тысяч чалавек! У Слуцку толькі настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры — больш за 4 дзсяткі!

На "ЛіМ" на трэці квартал падпісалася таксама ўсяго чалавек дзясць. Затое "Советскую Белоруссию" ў раёне выпісвае 3300 чалавек (кожны трэці двор) і ў горадзе — 3200. А як ж! Ужо нязменным сваім загоўкам зместам многіх артыкулаў і мовай, вядома ж, цешыць сэрцы тых, хто жыве настальгіяй па колішняй савецкай імперыі.

Свая, савецкая газета!

М. ТЫЧЫНА

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ДЗЯРЖАЎНЫ МАЛАДЗЁЖНЫ ТЭАТР ЭСТРАДЫ праводзяць конкурс

- у творчы калектыв тэатра па спецыяльнасцях:
- артысты-вакалісты эстрады;
- артысты размоўнага жанру;
- артысты-інструменталісты (па спецыяльнасцях: клавійныя, ударныя, дэдувае інструменты і гітары);
- артысты балета.

Конкурсны адбор — з 1 па 25 кастрычніка 1997 года ў памяшканні Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра эстрады.

Умовы конкурснага адбору можна атрымаць у тэатры па адрасе: г. Мінск, вул. Маскоўская, 18-а.

Даведкі па тэлефоне: 222-82-96.

Калектыв выдавецтва "Мастацкая літаратура" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы выдавецтва БАРУЦЕ В. І. у сувязі з напаткаўшым яе горам — смерцю маці.

У АДНОЙ АСОБЕ — і забойца, і наіўнае дзіця. Нават — дабрыня. Хоць забойца ён, так бы мовіць, няпоўны. Ад удару рыдлёўкаю па галаве камсамалец той памёр толькі на трэці дзень, — значыцца, **насмерць** ён яго не забіваў. Прынамсі, так гаварыў ён на судзе. Але яго судзілі, як забойцу, і далі не так і шмат — усяго 15 га-

матам, якім ладна перасыпаюць сваю мову зняволеныя. Сваё незадавальненне выказваў кароткай метафарай: "Работа — кіламетр, палучай — санціметр!"
Мой сусед-забойца ніколі не клаўся спаць не памаліўшыся. І пытаўся, ці не перашкаджае мне сваімі малітвамі. Шасцідзесяцігадова, ён мяне, маладога, называў "пацаном" і са шкадаваннем пытаўся, як я сюды

У лісце я стараўся як найдакладней перадаць усё тое, што ён гаварыў, нат яго затоеныя думы і пачуцці, і калі прачытаў напісанае, Дагужыёў абрадаваўся, сказаў, што гэта якраз тое, што ён хацеў.
Тым часам у нашым транзітным лагеры арганізуецца — адзіная у лагеры — брыгада і яе пад канвоем вадзяць на працу ў саўгас лапаціць збожжа: ачышчаць яго,

сон: судзілі яго другі раз і да ранейшых 15 год дадалі яшчэ 15. Гэты сон, думаю, і быў нейкім повадам, што Мірза Дагужыёў захацеў расказаць мне, як яго кулачкі і чаму ён выцяў камсамольца рыдлёўкаю па галаве. Праз нястачу ў яго моўных сродках нялёгка мне было зразумець усю ягоную драму раскулачвання. Але ў асноўных рысах яна выглядала гэтак: як кулака, яго спачатку раскулачылі, потым абклалі цвёрдым заданнем, якога ён не мог выканаць — настолькі яно было завышаным. У выніку Дагужыёва пасадзілі ў раённую турму. Але ягоныя жонкі сабралі подпісы ў сялян у ягоную падтрымку, і ГПУ выпускае Дагужыёва з турмы. Ды мясцовыя ўлады вырашылі даканаць Мірзу Дагужыёва: мала таго, што нічога не пакінулі з маёмасці, дык наважыліся разбурыць і самае гняздо — хату. Прыслалі камсамольцаў-актывістаў, каб тыя дэмантавалі ягонае жылло. Адзін з іх і лезе на страху разбіраць яе. Мірза Дагужыёў просіць-моліць яго: "Сынку, не лезь, прашу цябе". Але той лезе. "Кажу табе, не наступай на кроў!" Ды актывіст — не слухае, пачынае рабіць сваё. Тут Мірза Дагужыёў і ўдарыў камсамольца па галаве рыдлёўкаю, што стаяла пад рукой ля вулга хаты. "Я не забойца, — гаворыць мне Мірза Дагужыёў, — чалавека я не забіў бы. Паднялася мая рука не на чалавека, а на камсамольца. От які я забойца! Перад Усявышнім я не маю грэху. Грэх на ім, на камсамольцы..."

нехта адыходзіў ад акна, нічога не атрымаўшы. Падыходзіць да яго і Мірза Дагужыёў. У яго пайшло гладка — пасылка ўжо ў руках і мы адыходзім ад акна. Уво-мірг, як з-пад зямлі, нас атакавалі тры — у поцёмку не разгледзець, ці то постаці, ці то цені, — завалодалі пасылкай і зніклі. У свой барак мы вярнуліся з пустымі рукамі. Мірза надта не бедаваў. Прыкра і ніякавата было мне: не здолеў абарніць свайго сябра. "Нічога, — гаворыць мне Мірза, — заўтра будзем пісаць другое пісьмо, а пасылка — будзе. Кладзіся спаць, пацан".
Нашу транзітку скаланула вестка — будуць набіраць маладых і здаровых на Калыму. І сапраўды, неўзабаве прыязджае ў лагер і медыцынскі агляд зняволеных. Я ўжо быў на гэтай камісіі, а от Мірзу Дагужыёва на камісію не выклікаюць, і ён павесіў нос, засумаваў. Хацеў пайсці сам на камісію, без выкліку, але яго так і не дапусцілі да яе.
Нарэшце надыйшоў дзень, калі пачалі выклікаць тых, каго адабралі на Калыму. Расчыняюцца вароты. За варотамі напатагове — канвой. Стаімо. Чакаем. Побач са мною і Мірза. Пачынаюць вычытваць са спіска прозвішчы зняволеных, прызначаных на этап, на Калыму. Я стаю ўжо ў гэтай калымскай групе. Мірза з сумам глядзіць на мяне, цмокае і нешта гаворыць. Ён усё яшчэ спадзяецца, што і яго выклічучь. Канвой рыхтуецца ўзяць нас пад варту, вось-вось лагерныя вароты заслоняць нас ад тых, каго не выклікалі, хто застаецца ў вашывай транзітцы. Але перад тым, як лагерным варотам зачыніцца, Мірза кідаецца ў гэтыя вароты да тых, каго ўзялі на этап, на Калыму. Ды варта з усёй строгаасцю адкідае яго назад.

Глен Коў, ЗША. 1997 г.

Масей СЯДНЁЎ

Мірза Дагужыёў

3 ЦЫКЛА "СУСТРЭЧЫ"

доў. З іх ён ужо адседзеў 7. У барак у Новосібірскім лагеры гэты забойца — мой сусед па нарах. Ён ляжыць побач мяне злева. Справа — юрыст, масквіч. Ад няма чаго рабіць юрысту чытаю свае складзеныя ў памяці вершы. Ён слухае мяне ахвотна, беларуская мова для яго — не перашкода. Ягоныя заўвагі вызначаюцца вастрыней і нечаканасцю абагульненняў. Так, пра адзін мой верш, што канчаўся страфой:

*І мне б магло
нясціся "Брава!",
і мне б магло
зайграць музыкі,
ды што мне
гэтакая слава? —
Я сам сабе адзін вялікі,*

масквіч як стрэліў: "Да, мне нравіцца такое самоутверждение". Так і застаўся ён у маёй памяці гэтым "самоутверждением".

Сусед жа злева — забойца — маіх вершаў, вядома, не слухаў. Непісьменны, ён трохі гаварыць па-руску навучыўся толькі ў лагерах, але ніколі не карыстаўся рускім

папаў. Як, пэўна, да "пацана", меў ён да мяне і нейкі давер — расказаў, што ў яго, Мірзы Дагужыёва, ёсць там чатыры жонкі і дзеці, але ад іх ён ужо даўно не мае ніякіх вестыў. Ён перакананы, што жонкі пішуць яму — не можа быць, каб не пісалі, але што іхніх лістоў да яго не пушчаюць, таксама як і ягоных лістоў да іх адсюль не адсылаюць. Непісьменнаму, яму даводзіцца прасіць каго-небудзь напісаць, дык і не пэўны, ці ўсё ў тых лістах так, як ён дыктаваў. Дарма, што яму потым чытаюць напісанае, але ж сваімі вачыма ты не бачыш, што там стаіць у сапраўднасці.

І от Мірза Дагужыёў просіць мяне напісаць ад ягонага імя ліст сваім жонкам. Кажы — дойдзе ліст, яны абавязкова прышлюць пасылку, і тую пасылку — усю — ён аддаць мне, уключна з маслам, якое яму забараняе есці ягонае рэлігія.

Мы пішам ліст два дні, балазе на працу нас не ганяюць. Мы тут часова, чакаем далейшага накіравання.

сартаваць. Там, кажуць, можна добра паесці: расканваіраваныя жанчыны прывозяць у брыгаду ў вялікіх тэрмаксах на абед спажыўны гарохавы суп. Апрача таго, вяртаючыся ў лагер, можна набраць у кішэні гароху ці чачавіцы, і калі на вахце не скамандауюць "А ну, вытрясат!", можна гэтай здабычай пачаставаць свайго таварыша. Але ў тую адзіную ў лагеры брыгаду цяжка патрапіць, калі ты не маеш цёплага абутку: зняволеных у скураным абутку канвой не бярэ. І Мірза дастае сабе і мне цёплы абутак — лапці, і такім парадкам мы можам хадзіць на працу ў саўгас. Нягледзячы на свой сталы век, Мірза робіць усё гуляючы. Калі даходзіла мая чарга круціць-вярцець рукаць трыера, Мірза падб'ягаў, адпыхаў мяне ад машыны і пачынаў круціць за мяне, называючы мяне пацаном і малалеткам.

Позна ўвечары, калі мы ўжо акашыліся нанач, я заўважыў — Мірза хоча мне нешта сказаць. Пытаюся, што? Гаворыць — бачыў

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

— Усё, трапіла ў пастку, — спалохалася мыш. Агледзелася: прыціснуты толькі хвост, ёсць шчыліны, дыхаецца. І сыр не ўвесь з'едзены. — Жыць можна, — прымірыцельна сказала мыш.

Шмат на якіх егіпецкіх іерогліфах — птушкі, падобныя да груганоў. Спынішся іначы раз ашаломлены — ці то груганы вакол, ці то іерогліфы. Нібы сама вечнасць ажыла на вачах. Не разумеш, груганы былі яшчэ калі. Але ёсць нешта, што робіць сапраўды бессмяротнымі якраз намалёваных груганоў.

Інтрыга за інтрыгай, няма хады назад. Дамогся. Выдаў кнігу. Ляжыць... Увесь наклад. Не бачаць! Не чытаюць! Вось так у нас гуляюць.

Барачыба ў імя светлых ідэй... і вечная калатнеча. Усё ў нас як у людзей, толькі не па-чалавечы.

— Да нашай эры? Маці, а калі гэта было? — Калі цябе, мяне, бацькі на свеце не было. Але цяпер наша эра, эра мільянераў, і мы ў

тых смешных шортах цягнемся па курортах. Ды як патлумачыш ідыётам, якая гэта работа — пераездзі і пералётзі. Ні пачціваці, ні даверу да застрэльшчыкаў эры мільянераў.

На абрусе неба скібай маладазік, дзе ні кінеш вокам, нібы зерні, зоркі. Калі нехайна мецца ты прывык, хто там прыбірае, Божа, у цябе на золку? Вельмі ўжо захлапана зараз на дварэ, можа, ён у нас тут нешта прыбірае?

— Што ў вас, хлопцы, за палеміка? Развялося шмат акадэмікаў? А вы хіба самі не кеміце: утварылася шмат акадэміі. Ніхто гэтым кадрам не рады? А не ўсё ўжо значаць кадры. Ушанаваных яшчэ прыбудзе, ды шмат што рашаюць людзі.

Выхваляўся француз: — Наша віно не падрабіш: бутэлькі асобыя, букет найтанчэйшы... Высунуліся тэўшыя: — Згодны на падрабленае, толькі каб таннейшае, нават на атрутнае, толькі каб магутнае. А французскае ці не французскае — усё адно на глудзы нагруканам.

ВЕРНІСАЖ

Малюе Марына Гарэлава

